ДЗВОНИ

ЛІТЕРАТУРНО
НАУКОВИЙ
ЖУРНАЛ

Ч. 8—9
1934
ЛЬВІВ

В. ДЯДИНЮК

ДЗВОНИ ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВИЙ МІСЯЧНИК

4-ий рік видання.

ЗМІСТ

8—9 (41—42) числа за серпень—вересень 1934 р.:

ПЕРЕДПЛАТА ВИНОСИТЬ: Річно 15 зл., піврічно 8 зл., чвертьрічно 4 зл. Окреме число 1·50 зл.

ЗА КОРДОНОМ: Річно 3 доляри, — Окреме число 0·30 дол.
В Чехословаччині: Річно 2.50 дол., піврічно 1·30 дол., чвертьрічно 0·70 дол.
В Румунії: Річно 00 леїв, піврічно 275 леїв, чвертьрічно 150 леїв.

Видає Видавн. Кооп. „Мета“. Відвіч. ред. ПЕТРО ІСАЇВ

АДР. РЕДАКЦІЇ Й АДМІНІСТРАЦІЇ: ЛЬВІВ, ЯПОНСЬКА Ч. 7/II. ТЕЛ. 94-56

ВІДБИТО В ДРУКАРНІ „БІБЛЬОС“, ЛЬВІВ, ЯПОНСЬКА 7. ТЕЛ. 14-78.

Оксана Печеніг.

Осінні настрої.

От вже і осени пейзажі!
Дивіться: ранки ніби з газу
Палітру барв прикрили чисту.
І з почуттям побожним урочистим
Я розгортаю свіжії, неторкані полотна.

Як передать твою, о, осіне, істоту?
В твоїх очах і синь, і смуток сохне,
А в серці, де гориш, — кармін і охра.

На шиї в тебе трохи злота сяє.
Ах, завтра, знаю, ти не будеш тая!
Ти зацвітеш криваво — золотая
І затремтиш чи з муки, чи з тривоги,

У гніві вітри понесеш у дальнії дороги.
В ночі підслухаю ридання...
На ранок встанеш ти, безкровная,
в останнє!
Я зафіксую лет і пристрасть, і стремління,

Й твої розбиті крила на камінню.
І кожний день зітре один на тобі кольор.
На полотні моїм — все більший й більший холод
Блідої осени в безбарвім колі.

— — — — — — — — — — —

Поглянеш за поріг — скудовчені каштани;
Їх лист пожовклий впав і ліг,
То знов злетів, то раптом станув.
Відкритий звід алей. І простір рве і ранить.

О, скільки в світ відчинених дверей,
Гей, гей доріг — шляхів незнаних!
Зірвавсь дитячий змій, немов... немов я сама.
Он, он він в небі чистих мрій
за тужними, осінніми кличами.

— — — — — — — — — — —

Неначе плач за вікнами сьогодня
Шумить безперестанку сад мій
І з нарікканням віддає злинялий кадмій.

Так ніби сум тяжкий схиливсь сьогодня.
Його є віддих в синих сутінках кімнати.
Я чую: замикають ґрати.
Самітною лишусь бліда сьогодня.
Сьогодня тужнеє, високеє сопрано
Лиш сум проведе на піано.

Василь Пачовський.

Похід на Царгород.

Ой сія Царгород в яснім дзеркалі вод
Та Босфором замкнув Чорне море!
Його цар держить ключ світових колотнеч,
Мандрів орд, що приносять нам горе!

Віщий князь наш Олег всі зєднав племена
Із великої Скуфи в державу —
Та спиня торговлю царгородська стіна,
Жене орди на нас ув облаву!

І ударив гук труб племенам усіх звізд —
Від Дунаю до Волги їх чути:
То піднявсь на весь ріст, кинув гасло Олег:
Світ добути, або нам не бути!

Ой ударив гук труб, князь потряс гордий чуб —
Племена всі зірвались на ноги:
І біжать на той знак кораблі з усіх рік
В город Київ, де звуть його роги!

Тисяч пятьсот човнів зароїло причал,
А в них вої лискучі від зброї —
Розгорнув гордий стяг на знамена орлів
І ударив гук сурм боєвої!

Якорі підняли і знялися орли
І понісся їх спів в круті гори —
Тай ключем кораблі у дніпровім гірлі
Привітали з пісень Чорне море!

Стрибог кинув вітри, вються крила вітрил,
Засміялося плесо привітне —
Як рої мотилів ріжнобарвні від крил
Вкрили морем свічадо блакітне —

А у місячну ніч грає плесо в тьмі свіч,
Повітрулі [1]) вітрила кермують...

[1]) Повітрулі — русалки повітряні з крилами, заховані повірям на Закарпатті.

Щогли морем летять, сріблом весла мигтять,
Мелюзини [1]) піснями чарують.

Пятьсот нових суден на дунайськім гірлі
Приєднались під окликом: слава!
Привітав судна князь закарпатських племен,
Поклонились щогли всі як лава!

А за три дні мигтять їм в очах береги
З усіх веж царгородських огнями,
Взнали вже вороги, як вітав їх Дунай —
І замкнули Босфор ланцюгами!

Та даремний їх труд, Віщий знав божий лад,
Крикнув грімко: Ставати в редути;
Витягать кораблі, попливем по землі —
Світ добути, або нам не бути!

Каже війську зробить вісім тисяч коліс —
На колеса всі судна як тури!
Перун Стрибога шле, що вітрами в них ніс
Всі пороки і пращі під мури!

Налякались царі, що гляділи в горі,
Посилають послів дивом пяні:
„Не губи наших стін з своїх дивних суден,
Чого хочеш, дамо тобі в дані!

І уставив Олег своє військо в ряди
І виносять їм їжу і вина —
І виводять красунь, хоч у танець веди,
Хай гуляє чи князь, чи дружина!

— Забірай! — крикнув князь — це данайське добро!
Шепчуть греки, що дали їм трути:
„Се не князь, не Олег, а святий це Дмитро“!
— „Світ добути, або нам не бути“!

Князь гремів як огонь: „Сріблом дайте нам дань,
Що на кожного з моїх героїв,
По дванадцять гривен на дві тисяч суден,
А на кожнім човні сорок воїв“!

І згодились царі Олександер і Лев
Дати все ще й на городи вклади —
А купцям в Царгород торгувати без шкод,
Отворити всі брами без зради!

Князь Олег диктував договір у шатрі;
Під Перуном на меч присягали
Всі племінні князі, як присягли царі
На свій хрест, що його цілували.

[1]) Мелюзини — морські богині-співуні.

Князь зі злотом вертав, паволоки напняв
На вітрилах над всіми човнами —
І повісив на знак перемоги по вік
Щит з тризубом у славі на брами!

А дружині гукнув: „Над Софійський собор
Мусим прапор колись розгорнути —
Отворить Чорне море, аби крізь Босфор
Світ добути, або нам не бути“!

Борис Лисянський.

Червоний туман.

Після днів ілюзійних оман,
Після грізних страхіть хуртовини,
Впав криваво-червоний туман
На широкі лани України.

Засмутилась весела земля,
Що колись і цвіла, і родила;
Споконвічно потужна рілля
Стала раптом сумна і знесила.

Де колись то і в день і в ночі
Звуки пісні, бувало, лунають,
Нині люди, між мук живучи,
В тих же муках, голодні, конають.

Де колись то під сонцем весни
Пишно сяла країна багата,
Нині смутно біліють кістки
Лютих жертв завойовника-ката.

Пє нарід чашу муки до дна,
Меж не знає народня скорбота;
Україна — велика труна,
Україна — висока Голгота.

Та ми вірим: прийде буревій
І червоні розвіє тумани,
Животворчим промінням надій
Нам загоїть болючії рани.

Та ми віримо: вдарять громи
На Голготи скривавлені скелі
І впадуть грізні мури тюрми,
І в сади обернуться пустелі.

Хай гартується ж наша любов,
Хай міцніє завзятість хотіння,
Щоб нарід наш по муках знайшов
Світлу путь до свого Воскресіння.

Маврикій Ляврентен.

Кохання Понтія Пілата.

Щораз частіше в сучасній літературі на заході постаті святих займають місце давних героїв повістей, як це бачимо у творах Єргензена, Бертранда, Лявдана, Честертона, Папінього й ін. (На українську мову переложена того роду повість Дежеліча „Софію вибрав"). Подібною є теж повість Маврикія Ляврентена: „Кохання Понтія Пілата" (M. Laurentin: Le roman de Ponce Pilate), Париж, 1926. Тут щоправда героєм є Понтій, що розповідає сам про себе, одначе в дійсності зясовані там по мистецьки два зовсім чужі для себе світи, два світогляди, поганський та християнський, а на перший плян в повісті висувається постать Ісуса Христа та суд над ним, що зображений, як сам автор зазначує в передмові, згідно зі словами Св. Письма. Нижче подаємо кілька виїмків з тієї повісти *). *П. Іс.*

Завзяття.

Браму отворив нам трибун нашого ґарнізону і ми увійшли в тісні круті вулички Єрусалиму. Відразу я спостеріг зловіщі знаки. Мій кінь тричі спіткнувся об засхлу грязь каналу, якийсь пес завив з лівого боку. Здавалось, що в тім місті, темнім і відразливім чигає на нас зараза й смерть. Але що там! Початок вдався. Я уставив в самім серці Єрусалиму наші прапори та орли й образи Тиберія. Мій квестор Лєнтуль берегтиме їх.

Все ж таки щоби не дійшло до легко зрозумілих скарг, рішив я, заки озвуться ранні співи жінок, що крутять жорна, залишити Єрусалим і рушити в поворотну дорогу до Цезареї. Була це важка проба сил і відваги, але все ж такого вибуху скажености не сподівався я направду.

Обурення жидів досягло мене у власній палаті, бо вже сейчас зраня всі єрусалимські фанатики зібралися і почали мене переслідувати. Не відстрашила їх довга й важка дорога. Коли врешті дійшли до вежі Стратона, кинулися на землю, при чім жахливо зойкали. Приказав я їм підвестись і підійти ближче, але ніхто з місця не рушився, немов би їм нагло нестало сил. Врешті кількох зближилося, посипавши наперед голови попелом, з повними сліз очима і з заложеними на плечах руками. Були подібні до засуджених.

Почали бити мені поклони і благати, щоби я усунув прапори з Єрусалиму. Одначе я відказав рішуче, боячись гніву Тиберія.

Плач і ридання не мали кінця. Час лічить звичайно у інших народів всякий біль, але у жидів навпаки, громадить в їх серцю ненависть і злість. Шість днів кидали в мій бік камінням. Ніхто не може уявити собі того розярення, до якого доходить жидівська товпа.

Жінки і мужчини, прибрані в шати левітів або полотняні одяги, похиляли до землі безупинним ритмічним рухом худощаві

*) Є польський переклад тієї повісти, виданий книгарнею св. Войтіха, Познань (Plac Wolności, 1.).

постаті. Дрижучі їх долоні підводились до неба або до моєї палати, але крізь покірливість і упадок їх привілеїв пробивалась в їх очах та рухах память і надія величного призначення. Навіть в моїй присутності жидівський нарід уважав себе за нарід побідний.

Серед зростаючого ридання можна було почути острі крики і розпучливі плачі. Часами знов гамір голосів малів, замість того відзивався один могутній голос і кликав:

— Нарушено святі наші права, що заказують таких страшних святотацтв. Давні прокуратори входили до нашої столиці з прапорами, але без намальованих постатей. Сам цезар домагається, щоби нашу релігію шанували, а Пілат є першим чоловіком, що поважився на так ганебний крок!

Мій противник був вченим в письмі молодим фарисеєм з Циліції, зухвалим на свій титул римського громадянина. Малого зросту і слабкий, але слово його було наказом, а зір вогнем. Простувався і здобував, хвилювався і потягав за собою, його почування зростало, і слабкий той чоловік став велитнем.

Пристрасні і повні ненависти його слова плили немов з уст пророка, отже щоб ліпше чути мову надхненого, ціла товпа притишила скарги і шльохання.

— Ти сказав, Єгово, що для нас сотворений той світ, бо долею людства кермує наше призначення, а інші народи нічим є, як та павутина!

Тут почав виголошувати проти мене проклони свого Бога:

— Понижу тих, що мене ненавидять і в порох зітру, як буревій стирає піски. Усуну їх, як уличне болото.

Свої докази почав переплітати льоґічними твердженнями, але не на довго. Сейчас вибухнув проклонами як вулькан фанатизму, що викидає з себе вогонь незглибимого завзяття, яке мов лява смертоносна випливала з його вогненного серця.

А коли замовк, шал визовів і спазматичних криків обхопив товпу.

Супроти тих погроз, тих затиснених пястуків і строгих облич мусів я зберегти владу.

Сьомого дня наказав я леґіоністам тишком узброїтися й умістив трибунал в подвірю, окруженім високими мурами моєї цитаделі. Скликав я жидів, будьто хочу з ними відбути нараду; коли ж вони увійшли, дав наказ своїм воякам окружити їх, а сурмач проголосив присуд смерти кожному, хто спокійно не верне до дому.

Тоді озвався звучний голос цилійця:

— Заповіди Мойсея дорожчі нам над життя!

І за його прикладом жиди кинулись покотом на землю, наставляючи під мечі обнажені шиї.

Глядів я на ту товпу, готову на смерть і опановану запалом. Могутня сила волі проявлялася в їх дрижанню і спазматичних криках. Переконався я безсумнівно, що ці безумні ставлять справді вище віру над денне світло.

Завагався я.

Знав я, що існують на світі люди предивні і незрозумілі... Але ще дивнішим видався мені жидівський нарід, що завзято тримається марних книжкових приписів і упертий аж до смерти.

Думав я, що вони, побачивши мечі, стануть несмілими. Був я змучений, а той насильний опір заскочив мене немило. Хус благав, щоб я проявив великодушність, і не знаю, чи з обережности, чи з милосердя, досить, що постановив я відіслати до Цезареї цісарські прапори.

Спомин Клявдії робив мене лагідним, бо бажання подобатись їй керувало тоді всіми моїми чинами, так що забув я про власну користь.

Уступив я. Память того уступства живо врізалась в умі сангедрину й жидівського народу, бо тут тільки сила побіджає, навіть коштом крови. Був я невдоволений з себе. Постановив від того часу засуджувати на смерть всіх непослушних і не зносити ніяких спротивів. Але надаремно намагався я пімститись, даремно переконував нераз, що не кермують мною ні страх, ні милосердя.

В тій першій сутичці віднаходив я первні всіх наступних спорів і боротьби, що вичерпували безупинно мої сили впродовж десяти літ, проведених в тій провінції. Пізнав я своїх противників. Безупинним повторюванням своїх прохань і погроз, яких я єдиний раз послухав, вимусили на мені нещасного дня присуд смерти на Ісуса з Галилеї.

Торговище в святині.

. . . .

З вершка нашої вежі подивляли ми раз, в часі третого з ряду свята Опрісноків, видовище, що незвичайно розвеселило ціле військо.

Перестрах огорнув перекупнів, пташників, золотників, що паношились в святочні дні в округлих ґанках та на ступнях святого місця і розкладали свої прилавки, товари й худобу навіть в глибині будівлі, навіть в самій святині. Всі вони числили на побожність прочан, з чого тягли дохід і самі священики, перемінюючи святиню у велике торговище. Товпа схвилювалась незрозумілим страхом. Воли, ялівки і вівці товпились в нестримнім гоні, а стада сполошених голубів піднеслись високо до ясного неба. Купці виносили спішно сіль, оливу і кадила. Золотники згортали в фалди одіння святі сиклі і звичайну дрібну монету, а всі втікали зі святині в найбільшім перестраху. Крики й погрози глушили навіть ричання худоби і блеяння овець. Що ж то за грізні військові відділи викидали з дому Єгови ту згіршаючу товпу? Чи не сам Єгова зсилав на них небесні полки. Але коли останні гурти збігли зі сходів, закриваючи себе своїми вітром видутими плащами, зобачили ми одного лише чоловіка, що тримав в руці бич з повязаних шнурків.

Якось ніхто не ставив йому чола, ні вигнані перекупні, ні здивовані прочани, ні священики й їх військо. Незадоволені від-

грожувались між собою, але ніхто не смів голосно кинути йому образу в обличчя, бо влада його була олімпійська, а величність небесна. Била з нього ревність і досконалість, і все уступало перед могутністю його гніву. Хвилину затримався перед дверима Ніканора, що були з обох сторін в золотім обрамованню і стояв так під промінням яріючого східного сонця, що відбивалося осліплюючим блеском об білі плити долівки. Втілив в собі весь чар світла. Його молодість і краса ясніли в повнім блеску, а божеська величність промінням плила від нього. Могло би здаватися, що святиня Бога була йому домом і мешканням.

В таких обставинах пораз перший очі мої виділи Ісуса. Хоч в глибині душі признавав я енергічний його виступ, то проте не мав я тієї приязни, якою його обдаровувала Клявдія, що все гонила за чудами.

— — — — — — — — — — — — — — — —

Осторога.

Коли я так ожидав присуду товпи, моя дружина прислала мені Дінаг з вісткою :

— Нехай не стане нічого між тобою і тим справедливим, бо мала я сон дуже зловіщий.

Дінаг з дрижанням, пройнята, почала повторяти мені слова своєї пані :

— Послухай, пане, — шептала — послухай, що говорить Клявдія Прокля :

„Явився мені той сам Ісус і відхилив передо мною завісу, що закривала безодню майбутности. Ясність освітила новий для мене світ. Ти сидів передо мною на троні з слоневої кости, а наша твердиня і ціле преторіюм лежали в руїнах. З Єрусалиму залишились тільки руїни. Ти сам подібний був більше до трупа, хоч жив. Пізнала я те по очах твоїх, розширених страхом.

Твій дрижучий зір слідив на горизонті рухомі гори, утворені з міріяд жидів, греків, римлян, з чужинців незнаного походження, яких підведені долоні й уста, повні проклонів, вказували тебе як виновника, що сидів нерухомо.

Їх голоси зливалися в могутній оклик: „Passus est sub Pontio Pilato!“

Здавалось мені, наче би Дінаг чула і бачила те, про що говорила. Чорне блистяче волосся, нашийник з рябого шкла і довгі червоні кульчики скріпляли ще більше неприродну краску її обличчя і гарячковий блиск очей. Мала постать і пристрасний голос Сибіллі, а гамір розхвильованої товпи вторував зловіщим її словом. Почала кричати :

„Безупинно чужинецькі легії і нові народи пнялися на найдальші щаблі будучности. Взивала я тебе, щоб ти втікав, але ти залишався все без руху... а товпа збігалась щораз то численніша і грізніша. Всі двигали хрести з любовю, немов би ті ганебні шибениці були ознаками чести і спасення. Даремно витя-

гала я до тебе руки. Штивні твої члени втратили владу, унерухомлені ганьбою й образами. Куди ж впрочім ти втікав би? Всюди довкруги проклони, все відновлювані, нескінчені, вічні. На обличчю твоїм пробивалась невимовна тривога. По твоїм порпуровім плащі спливала повільно, великими краплями кров... І завжди, почерез нескінченість земського істніння повторялися, відновлялися ті слова: „Passus est sub Pontio Pilato!“

Не є я забобонний ані боязливий, але не міг нехтувати того страшного сну. Запевнив я Дінаг, що побіджу і наказав їй повідомити паню, що пошаную осторогу богів і свої зарядження застосую до її бажань. Впоїла в мене солодку певність, що мене любила, а бажання подобатись тій, яку обожав, також заохотило мене звільнити Ісуса.

Радуючись вже наперід своєю побідою і користю, яку буду мав, гордий з передуманого поступовання, встав я, щоби вдруге запитати товпу:

— Котрого з тих двох хочете, щоб я увільнив?

На те почали кричати:

— Варраву!

Що за програна, яке розчарування. Прибитий і оглушений бачив я цілий свій плян в руїнах. Сьогодні ще не можу вияснити собі того наглого звороту в почуваннях товпи.

Море Мертве, що зміняє свою краску з кожною годиною, рожеве або золоте, сино-зелене або темне, менше є змінне від пристрасти товпи. Коротка хвиля проволоки вистарчила обвинувателям, щоби втиснутися в товпу, зєднати її обітницями, наклепами викликати обурення й ненависть до Ісуса. Їх сателіти розбіглись між публику, розбудили злість і накинули волю священиків.

Мої власні зарядження оберталися проти мене. Спостеріг я те запізно і наказу не можна було відкликати.

Бачив я колись в Пуззуолі, як ладували на корабель слонів: щоби закрити перед їх очима довготу кораблів, провідники змушували звірят, щоби поступали відвернені задом до моря. Так само ступає чоловік до своєї майбутности й її підступів і нагло бачить себе окруженим гривистими хвилями, якщо спочатку не спостеріг, коли грізно підносилися проти нього...

— — — — — — — — — — — — — — — —

Перед Божим обличчям.

Повернув я щераз до преторіюм.

Назовні, на широкім подвірю, стиск все збільшався, і знову голоси священиків панували над рухливою публикою. Вереск і прокляття все зростали.

Не слухав я вже тих доказів ненависти, забув про крики й острі суперечки. Шукав я в собі вияснення. Був змучений довгою внутрішною боротьбою і почав роздумувати.

Згадав я штучну науку великого грецького фільософа. „Скуті нашими змислами, залишаємося в яскині тіла—писав грек.

Видимо тільки слабі проміння закритої перед нами світлости. Стоїмо перед непроглядною заслоною, крізь яку проходять лише тіни правдивих предметів. Знаємо тут, на землі, лише злудні види".

Плятонець Лікрат, мій учитель, додав: „Направду треба бути дивним аж до засліплення, щоби вірити, що маємо душу і розум, а одночасно думати, що всесвіт їх не має". Навчив мене, що всі підрядні земські божества є відбитками і постатями, уподібненими до одного незнаного Бога.

Може направду існує правдивий Бог?

Клявдія бачить Бога в табернакулюм святині, а Ісус має себе за Його Сина.

Назва, яку собі присвоїв, збудила в моїм серці неспокій питань, що їх уважав я за неможливі до розвязки. Чим є Правда? Тепер не міг я вже сміятися.

Чи ж би той Христос прийшов на світ, щоби нам, вязням тієї землі, відслонити цілу порожнечу зводних тіней, що їх беремо за дійсність, щоб нам відслонити таємниці, Думки найвищої, джерела всякої краси, доброти і цілої правди? Чи ж би той мрійник перевищив наших фільософів?

Чи ж направду мав би бути світлом?

Не можу сьогодні вияснити собі стану моєї душі, але память про те залишається в мені так живою, що виджу часом виразно Ісуса, що стоїть передо мною і тоді огортає мене якесь дивне почування, якась слабість, противна моїй природі і поконую мене. Спробую висловити те письмом.

Ото сиджу в глибокій задумі під бальдахимом як суддя, яким я був тоді.

Одітий в порпуровий плащ, розверsucceeded в сидінню, бороду спер я на долоні і підвів стомлену голову, переповнену тривожними передчуттями і сумнівами.

Крадьки споглянув я на Ісуса, очі наші зустрілися. Стояв на каміннім підвищенню, посеред салі, де звичайно ставали підсудні, щоб їх ліпше було видно й чути. Сонце, що піднеслось вже високо, кидало на нього жмут світла. Занятий труднощами розправи не вспів я ще приглянутись пророкові.

Яким же видався мені бідним супроти позолоченої оправи з кедрового дерева, посеред містерно різьблених луків, жовтих мармурів, зелених порфірів і диванів з яркими красками! Яким же видався нещасним, стоячи посеред атріюм на блискучій долівці серед фонтан, окружених золотою мозаїкою. Дивився я на ту висміяну жертву, окружену величезною виставністю, на того суворого реформатора, що стояв серед мальовил, просяклих подихом Ероса. Всюди ґірлянди, арабески, крилаті амори, орфійські й бакхічні сцени, чудові й пристрасні. Противенство було зворушаюче.

Червоні краплі спливали як великі сльози з-під терневої корони і текли довгими струмками по обличчю і волоссю. Чорна плахта, закинена на плечі, відкривала одно рамя, жахливо по-

калічене і скривавлене. Руки з тонкими, видовженими пальцями були скуті ланцюгом, а кров стікала з них крапля по краплі.

Одначе дивлячись на обличчя стомленого, але побідного Ісуса, забувалося про ганьбу, якою вкрита була та нещасна людська постать. Ніщо не було в силі затерти виразу, що малювався на його обличчю, виразу маєстату. Ісус будив пошану. Так як колись наказував товпі і бурі, і смерті навіть, що її мабуть і вчора ще нагинав до своєї волі, так тепер заволодів мною і проникнув до глибин.

Мусів я тоді напевно підпасти злуді, або може той чудотворець кинув на мене чари, а може мій ум був дещо наставлений безупинними оповіданнями Дінаг, Йосифа з Ариматея, а передовсім Клявдії, оповіданнями, якими кормили мене від трьох літ.

Стільки разів той пророк протиставив свою божеську всемогучість брутальним силам в найтяжчих хвилях, коли природа і світ цілий, як здавалося, розчавлювали чоловіка, стільки разів побіджав. Чи ж не стане нагло грізним для мене?

Мушу признати, що Клявдія говорила правду, бо його зорові опертись не було можна. Той погляд двоїх темно блакитних очей, що, як говорила, зглиблюють душу і читають гріхи, той зір промінистий, що проникає тайни часу і пророцтв, що проймає страхом ворогів і повалює когорти, той зір, повний любови, що притягає до себе побідною силою всі людські серця, що перевищає людські горизонти й обявляє вічність... той зір спочив на мені.

Не міг я знести німих пестощів, що плили з його божеських очей. Не було в них ні гніву, ні обжаловань, лишеяс нісьт і солодкість галилейсько неба.

Я хотів боронитися перед тією добротою, всевладою, любовю і ласкавістю. Випростувався я, але мимохіть висказав питання якби зі страху:

— Звідки ж ти є?

Одначе Ісус мовчав, не зводячи з мене очей. Я зачав кричати:

— Не говориш зо мною? Не знаєш, що маю власть розпяти тебе або пустити на волю?

Ісус тоді промовив:

— Не мав би ти жадної власти надо мною, якщо б тоб з гори не дано.

Ті слова утвердили в мені припущення, що бичований сильніший від мене. Чим є володар земський супроти короля з тамтого світу? І нагло я здивувався, бо він забувся так далеко, що відізвався до мене словами, повними співчуття.

— Тому ж, хто мене тобі видав, більший гріх має.

І ото я, суддя, позволяв себе судити. Перед хвилиною, вказуючи Ісуса, сказав я — Отсе чоловік! — а тепер боявся я зобачити в тім чоловіці — Бога!

В моїм умі боролася темнота зі світлом. На устах Ісуса заяснів добротливий усміх, а його слова набрали глибокого значіння, вічно живого, відірваного від часу та простору і проникли

мене до глибини. Відслонили передо мною незнаний для змислів світ, а мій розум освітило нагло світло, що плило з гори. Спостеріг я ясні докази правди. Була то величезна, непереможна понука, причина безупинної грижі моєї совісти, а одночасно було то почування безодні, що розділювала нас обох.

Будучи певним, що відкривається передо мною вища сила, правда очевидна, силкувався я, щоби її не бачити, замкнути на неї очі, але даремно. Світло проникало мене і сяло під повіками промінням. Одна лише думка виповнила тишу моєї душі як бездоння, що втягає в себе цілий світ: — Бог!

Чи ж уклякну перед ним як ті галилейські рибаки, як ті єрусалимські жебраки, як ті покутуючі гетери, як та Рагаб! Завагався я. Пізнав, що то страх! Мав я сейчас... о страшні вагання — мав доконати вибору.

Може то правда, як мені завжди повторяла Клявдія, може то правда, що поповнив я гріх проти Духа, опираючись силі пророка! Не знаю... то речі незбагнуті.

Коли отворив очі, Ісус глядів вже в землю. Кров стікала йому з-під примкнених повік по збілілім обличчю і зсинілій шиї. Зникла таємнича сила того страждаючого чоловіка. Визволений почав я глибоко віддихати і врешті встав.

Мушу признати, що все таки була хвиля, в котрій я підпав чарові погляду і слова того пророка. Вирвав я з себе стріли, що прошивали мою душу, але рани по них залишилися мені досі. Знаю тепер, знаю мимохіть, куди прямують змагання моїх одноманітних днів. Зобачив я щастя, яке могло вдоволити всі прагнення. Від тоді Гроші, Слава, Розпуста, Знання, Могутність, блискучі звізди, за якими гонять і до яких блудять безчисленні людські походи, сталися в моїх очах зводними метеорами. Глухе прочуття повчає мене про суєту моїх трудів. Направду, якщо існує правда вічна, то всі слова є злудні. Чи ж не проповідують того ті страшні пророцтва, що про них надто часто повторяла мені Клявдія, коли я виявив їй свої сумніви.

Хто замкнув свою душу на правдиве світло, що не блищить в очі, але освічує майже кожне сумління, той пізнає свій блуд і свою помилку в кожній своїй надії, в кожнім бажанню і змаганню. А що ти зобачив і відштовхнув від себе любов, терпітимеш муки сумнівів і розпуки.

Щоб уйти і вирватись з-під впливу Ісуса і його сили, встав я і вийшов оповістити жидам свою волю. Був я тоді певний, що слова мої будуть остаточні і невідкличні.

Любов, що спасає від смерти.

Не маю слів, ні відваги, щоби списати всі злидні і тривогу мого життя на вигнанню. Деякі листи, обмінювані з жінкою, вияснять муки мого життя, що згасає.

Як же часто хотів я знищити ті листи... а все ж не міг... відчитую їх і розпука кидає мною. Забуваю про хиби і зморщки

Клявдії. На спомин про неї без уваги на все дрижить моє серце. Часом знову здається мені, що ненавиджу спогадів про неї, хоч не зміг я досі скинути з пальця того перстеня з всадженим кривавим яспісом і виритою в нім її постаттю.

Клявдія Прокля до Понтія, свого мужа.

Останній це лист, що його відбираєш від мене. Довідаєшся, як глибоко впасти може в безодню огиди той, що піддається своїм пристрастям. Хай цей страшний приклад розкриє тобі всю жахливість зла.

Агрипа вийшов перед хвилиною з мойого дому, вигнаний вдруге. Той обманець думав, що приневолить мене погрозами до того, чого не зміг діпняти просьбами.

Появився тут в ролі спасителя і сказав:

— Тебе обвинувачують, що впроваджуєш до Риму нову релігію, яка підбурює людські уми. Цезар присудив тебе на кару смерти, Прокле! Ціла твоя надія в моїм коханню. Я приготовив все до ратунку, моя галєра стоїть біля берега, готова в дорогу. Утікаймо.

Потім схопив мене в обійми, щоб мене пірвати.

— Геть! — крикнула я, бо кликну на сторожу і цезар дізнається про твою зраду.

— Чи ж ти не розумієш, як велика небезпека? Я випередив ледви на кілька годин центуріона, що має наказ тебе удушити. Повір мойому коханню, швидшому від смерти.

Затискав щораз сильніше рамена довкруги мене, тож почала я кричати. Тоді втік, кидаючи проклони.

А тепер ожидаю смерти. Слід мені прагнути її, щоби злучитися з Христом, але моя думка біжить до тебе, без уваги на важкі кайдани і твої заборони. Змогла б я тебе відвести від самогубства і стримати над берегом безодні. На жаль, запізно! Умру за хвилину.

Чи думаєш, що смерть втихомирить того, що не знайшов в собі спокою? Прагнеш, щоби душа вмерла враз з тілом і щоб ніяка його частина не зберeглась від розкладу, одначе я знаю і говорю тобі, що душа, сотворена з безсмертних первнів, підноситься в нескінченість, коли лише звільниться з вязниці тіла. Що ж знайдеш на порозі нового світу? Ти приневолений зглибити таємниці людського призначення. Ісус відслонив їх перед тобою, але твій ум, на жаль, не хотів признати правди.

Заки надійде смерть, треба знати і вірити. Даремно чіпляєшся за скептиків. Чи ж Люкрецій вирве грішного з пекла, про котре не знав, що існує? Аджеж замість обіцяної в його творах щасливости відчуваєш лише одчай і біль. Небесне обявлення робить неможливим тепер спокій в помилці.

Подумай про своє преторіюм, що в нім на хвилю зобачив ти світло надії. — Що є правда? — спитав ти Ісуса. Правда? Ти злякався її, а запитавши про неї, утік. Ти замкнув очі і вуха, бо боявся, що вона потягне тебе до себе... і твоє серце ствердло.

Направду, шукати, знайти і любити правду, це прагнути, пізнати й наслідувати Ісуса. Правда це Він. Коли все довкруги нас спричинює упадок, смерть, Він один дає нам змогу піднеслого істніння. Дає мету терпінню і дає тобі надію та певність спасення.

Благаю тебе, будь готов, коли день наспіє, коли Бог через Сина свого судитиме найтайніші навіть людські думки. Чи ж хочеш, щоб нас на завжди розлучили. Чи ж хочеш, щоб висіли над тобою завжди погрози, що їх предсказав наш солодкий Спаситель людям, вмираючим в неправості свого серця. Памятай, що навіть смерть не скриє тебе перед Його поглядом. Не знаєш дня, ні години, а прийде вона нагло, як блискавиця на небі. Тоді Син чоловічий судитиме живих і вмерлих.

Юда кинувся в безодню жахливої вічности, якої не може вже ніщо змінити, бо не повірив в милосердя. Не замикай очей на прощення, як він те чинив. Маєш в хресті доказ безмежного милосердя. О, не опирайся, коли взиватимуть тебе Його пробиті долоні.

Якщо правда, що до страждань Христа для людського спасення можемо докинути і свої терпіння, то жертвуй Йому мою смерть, щоби якнайскорше запанував над цілим світом і твоїм серцем.

Тією надією покріплена, з довірям і спокійно приймаю смерть, далеко від тебе, хоч знаю, що не віриш вже в мою любов. О! Як помагаєш мені зрозуміти те терпіння, що його відчував Ісус, коли вмирав на хресті за стільки душ, які його відштовхували від себе.

Знаю причину твоєї недолі. Гриза сумління тяжить на тобі суворіше, як самота, а в мені ненавидиш Христа... Пілате, якщо можеш, не вір в моє серце, в моє кохання, але благаю, повір в Христа, в нескінчену Його доброту, в Його любов, більшу над всі людські кохання, в любов, що спасає від смерти.

Н. Королева.

1313 *).

II. Манівці.

„Ой, далеко зайшов сокіл
к морю птиці бити“ (Слово о полку).

Слуги не здивувались, що на світанку молодому панові заманулося вибратись на полювання без супроводу. Не схотів навіть брати пса, а із зброї взяв лише самостріл. Але сокільничий, що саме в той час годував соколів, запитавсь, чи не зволить пан взяти якогось з птахів?

— Ну, про мене! — відповів Константин. — Дай „Аристофана“ Кипрського.

*) Гл. початок ч. 6—7 с. р.

А приймаючи від сокільничого рукавицю й обряженого ловця, коротко додав:

— І вабик!

Клунок з їжою та припасом виніс сам з своєї вежі, і поспитав: чи повставали вже капелян та Лекерле? а довідавшись, що ще спали, — нічого більш не говорючи, цілком спокійно вскочив у сідло. Виїхав тихим кроком і не оглянуся на замок. Але ж коли копита коня задуднили на мості, юнакові заплигало серце й ударів його не міг заглушити гулкий кінський тупіт.

„Вже не бу-де во-ро-ття! Вже не бу-де во-ро-ття! — неначе ґудів міст, і ті ж самі слова ще голосніше повторяло серце: — „Так — так, так — так: вже не бу-де во-ро-ття!“...

Свіжий, аж різкий подих ранішнього вітру вдарив юнакові в груди, як він вимкнувся на чисте поле, й збудив його з смутних думок. Константин глибоко втяг у себе повітря, немов напився з нього бадьорости й гукнув на коня. Той змісця взяв вскоч. За хвилю вже їздець пірнув у зелений присмерк старого лісу. Перевів кінський аллюр на спокійний чвал і прислухався. Над головою шуміли, немов переливаючись, зелені хвилі, долі ж була тиша. Ще бліде соняшне сяйво беззгучно розрізало навскоси променистими веслами зелену глибінь.

— Мов під водою: — подумалось чомусь неначе сподіваючись, ось-ось зачується гудіння леґендарного підводного дзвону. Прислухався — справді дуже здалеку нерівною хвилею прибивався знайомий замковий дзвін: це капелян править в каплиці службу Божу. — Без сумніву, помолиться й за мене. Він — добрий! — сказав в-півголоса, скинув берет і обернувшись на коні, кілька разів побожно перехрестився.

— Ех, життя! — знову взяла досада.

Але немов відчув на собі погляд шашкових непереможних очей і заспокоївся остаточно.

— Не шашком би йому бути, а вояком, подумав чомусь.

Вважав вояків за особливу відміну людей, яким ніколи не бажав бути подібним. Не любив боротьби, змагання. Коли ж не було змоги уникнути суперечки, виступав лише з хвилевим, хоч часом і очайдушним протестом.

Але його завзяття взагалі падало раптово, немов зривався з високости, й тоді лишався долі без бажання видиратись знову на гору. „Соломяний віхоть“ дратуючись, говорив часами про нього батько, що бажав би бачити іншу вдачу в останньому в роді Анклітценів...

Кінь почав прясти ушима. Константин потяг повід і спинився. Десь здалеку долітав спів, немов церковного хору.

— Не дроворуби, — сказав сам собі. — Хіба похорон? Але чого б же ховали в лісових хащах?!

Згадались оповідання про блукаючі душі, що просять молитов та погребіння в освяченій землі. По спині пробіг холодок і сховався у волоссі, дмухнувши зимним подихом по шиї. Юнак помацав квапливо: чи не забув нагрудного хреста — римської

реліквії, благословіння небіжки-матери. Хрест, що був оправою для шматочка з правдивого Хреста Господнього, був на місці. Не страшно. І справді: чого тривожитись зустрічі з духами, коли ж ні привиди, ні мана не ходять при соняшному світлі! А все ж таки їхав уперед помалу, поки не здавав собі справи. Спів усе наближався: співав чоловічий, досить значний хор. Мельодія коливалась, як човен на хвилі, впадаючи в лад крокам. Ухилятись з дороги в гущавину — було й небезпечно, щоб не здибатись з диком чи медведем, то ж лишилось одно: їхати напроти. Аджеж розбішаки не будуть виспівувати пісень побожних, а тимбільше — так довго. Нарешті, в далені, де лісова доріжка творила зелений тунель, замаячів на високому держалні білий хрест, за яким повільним кроком посувалась чимала валка темних постатей. — Проща!...

Константин придивлявся до сіро-гнідих, запорошених зодягів, формою подібиих до капуцинських. Підперезані мотузами люди, мали на пасі гарбузяні пляшки на воду, високі пілігримські палиці, дехто повен дум побожних не хотів дивитись на грішний світ і мав спущену аж на очі кобку. Йшли гуртками, але творили один довгий провід в доброму порядку, як личило побожній прощі.

— Чи не податися з ними в невідомі світи?... Ні, неможливо, хоч і цікаво. Неможливо, бо пілігрими йдуть повільно, затримуються часто: ранком — слухати службу Божу, в день — перепочити, а в ночі — ночувати під стріхою. При такій мандрівці далеко не помандруєш, коли в пятах погоня!

Grüss Gott! — перший привитався Константин, як валка підійшла до нього.

— Йому відповіли приязно, але без низькопоклонства. Висока мета, що провадила прочан — безсмертний Рим — підносила у власних очах цих підневольнпх, затурканих і заляканих в буденному життю людей, наповнювала їх самопошаною й будила почуття власної гідности. А тим часом, як це враз завважив юнак, це були здебільшого „панські люди" — селяни, майстри-ремісники.

— Приймете й мене до свого гурту, люди побожні? — спитав Константин, не досить ясно собі уявляючи, який мусить взяти до них тон.

— До Риму? — без здивовання запитав ватажок.

Про далекі бо прощі звичайно вперед бігла чутка, й по шляху, де така проща проходила, до неї часто приєднувались нові люди, яким дозволяли обставини, або ж ті, що мусіли дотримати даного при якійсь пригоді обітниці.

— Ні, на Рим я ще не приправлений, — відказав юнак, — але мені якийсь час буде з вами по дорозі.

За хвильку він і пілігрими вели вже приязну розмову, бо ж вони не пізнали в ньому пана, але вгадували панського ловчого, що вишукує звірячі лігва для прийдешнього панського полювання.

— Не будемо Бога гнівити, — оповідали, — маємо над собою доброго пана.

— Жити можна! — з пераконанням потверджували інші.

— Інші ж — то й Бог зна чого від нашого брата вимагають. А нашому аби віддав до замку три міри пшениці, або чотири — жита, десяток курей, шестірко гусей, копу яєць, та ще трохи відроби в лісі, або на полі, — то вже чоловік і вільний.

— Звісно, як нема війни!

— І ремісникам також може ще й легше, коли не ліниві. Он іде коваль Франц. Добрий коваль і свого діла мистець. Він повинен постачати впродовж року 50 підків та дванадцять соток ухналів. А він тобі за неповний рік накував три тисячі гвіздя, та півтора сотки підків. От пан його й пустив аж на два роки.

— А чому ж між вами нема жіноцтва? — запитав Константин.

— Ми бо — брацтво. Нам в святу путь з бабами не годилося б.

— А там он — з-заду, четвертий від кінця, з вусами догори, — показував Константинові прочанин, що йшов побіч його стремена, так то буде тобі камрад: теж ловчий і знаменитий мисливець. З коня стрілою ластівок влучає!

— То правда, що Гайнрих — славнозвісний стрілець, — але ж більш він знаменитий не тим!... проказав інший, явно чекаючи, щоб чужий чоловік запиттв, а він міг би похвалитись своїм земляком. Константин зрозумів і запитав:

— А, чим же? Розкажіть.

— Та з Гайнрихом Кунцом нашим трапилась бо, можна сказаки без перебільшення, просто чудесна пригода. А було це ось як. У пана з Кірхентурму заслабло паненя. Чого вже тільки но робили, до яких знахорів, шептух і лікарів не вдавались!...

— Навіть грішних сарацинів-лікарів привозили! — додав хтось з гурту.

— А так, вже й ліком з товченого смарагду, найдорожчого тобто в світі каменю напоювали. Але дарма, нічого не помагало. Аж ось тобі й трапилося Кунцові — він тоді за панським звірем доглядав і в лісі мешкав — таке, що міг він ту панську дитину, в лікарюванні сам нічого, тобто, не тямлючи, вратувати.

— Як же це так? — вже й справді зацікавився Константин.

— Ото ж бо й є, що чудом. Слухай но. Почалося з того, що приблудилась якось до Гайнриха сарна. Була, бач, з пораненою ногою, то й не тікала. Й стала вона така „своя“, мов тобі пес: а-ні трохи Кунца не лякалася, гладитись приходила, у вічі йому заглядала, немов усе щось йому сказати хотіла.

— Тай сказала ж бо! — втрутився сусід.

— Ти стривай, Гансе! Почав уже розповідати я, то вже най сам і закінчу. —

Так ото ж, кажу, немов усе сказати Кунцові словами хотіла, мабуть так:

— „Поможи мені, мовляв, чоловіче добрий“! Ну, Кунц, звісна річ, як мисливець, мусись тямити, як рану перевязати. От і почав він тій сарночці її ногу ликом биндувати і, що там слід, робити. Якесь зілля прикладав, чи там павутиною притоптував, — не скажу, бо я того до-пуття, виходить, не знаю. А сарна ж та, тобто хвора, виходить, що-дня тобі в одну пору приходила, та й кінець. Та одного дня, як стало вже їй зовсім добре й вже прудко могла бігати, — не пішла на-ніч до лісу, а там під мисливнею й залишилась. Кунц тоді відчинив ворота та й покликав її у дворище. Вона й пішла. А він — Кунц тобто, — й міркує собі: відведу, каже, її на панський двір, до замку тобто: паничі з нею гратись будуть. Та й не без того, щоб і пані чогось не подарувала в нагороду, бо ж і пані у нас — добряча душа. Так ото так міркує собі Гайнрих, аж та кізонька до нього наблизилась, на всі боки оглянулась, немов би боялась, що хтось її підслухає, — що то, дарма, що безсловесна тварина, а бач як розумна! — усміхнувся оповідач, — тай заговорила до нього, до Кунца тобто, справною людською мовою:

— „Не відводь ти мене, говорить, чоловіче, до замку, бо мені, каже, в широкому лісі догідніше, як по панських оселях. А що ти, каже, мене пожалів та мені в біді пособив, то й я тобі — говорить — віддячуся радою, за яку матимеш далеко більшу нагороду від своїх панів, як за те мав би, що мене на виграшку паничам відвів би. От там каже, он там росте — говорить — от таке зело, листям ніби на півників скидається, а цвіте жовто, як лілія. Викопай, каже, коріння з того зілля, поклади в горщику, а поверх повне горнятко наложи — говорить — багном з озерця лісового, що біля трьох дубів. І, копи почнуть тим ліком дитині груди мастити, — то до двох тижнів буде воно здорове, як риба.

І що ж би ти собі думав? Сталося достомитно так, як сарна повідала: за два тижні паненятко вже бігало. Ну, а Кунцові — звісно — добро. Та він — чоловяга незлий і високо по-під небесі не заноситься, дарма, що тепер велику силу має.

— Еге! — додали інші, як з нами тримав, так і тримає, не запанів. Тепер же он і на прощу з нами піхтурá чвалає.

— Йде на богомілля, щоб очиститись, бо ж не личить, звісна річ, хрищеному чоловікові з німою твариною, людською мовою розмовляти.

— А хіба ви, дядьку, наприклад з конем не розмовляєте? — ущіпливо додав парубійка.

— Тю, на тебе! — відказав оповідач не то ображено, не то — злякано, — та ж кінь до мене ніколи хрищеною мовою не озивався, а тут Кунц і сарна обоє, як люди, між собою говорили...

Константин, слухаючи довго оповідання, зауважив, що вже похід перейшов два перехрестя та й він проїхав чималий шматок дороги майже назад, — то ж слід підків його коня досить збили ті, що йшли з-заду, а тому він вже міг кинути прочан та їхати

по своє далі. Ліс був знайомий і їздець не сумнівався, що з кожного місця знайде потрібний напрям.

— Так, пращавайте, люди побожні! Помоліться й за мене грішного в Римі, — він дав ватажкові „на світло“ кілька монет й, удаючи, що стежить за диком, котрого ніби тут бачив учора, звернув на бічну стежку.

Зустріч з прочанами, святочний тон їхніх розмов, церковні співи та їхній настрій звернути його думку на шлях, намічений шашком у вчорашній розмові після хуртовини у лябораторії.

— Мабуть і справді Лекерле має рацію, дораджуючи мені піти до кляштору. Там ніхто не буде мені заваджати.

І так ясно, мов у дійсності, побачив перед очима не нахилені верховіття дерев, а міцні склепіння кляшторної книгозбірні, дубові полиці, пульти, темні, витерті й вишліфовані часом, важкі стільці. Золоте проміння пробивається відчиненим вікном, творючи ясний трикутник на підлозі, а в тім снопі промінів крутяться легкі порошинки:

— Танець вічних атомів!

І це немов підкреслювало кляшторний спокій, душевий і тілесний мир.

— Тільки там, за високими стінами, з-за яких невільно виходити, може бути справдішня вільність. Тільки там, де кожен твій крок залежить від припису й наказу абата, — тільки там можна мати повну незалежність. Бо ж там і не треба жадної ініціятиви, й навіть жадного бажання...

Кінь, що йшов легким клусом, зненацька крутнувся в бік і, осідаючи на хвіст, посунувся назад. Роздимав ніздрі й хропів. Константинові мрії про спокій кляшторних мурів спорхнули, як пташки з дерева. З гущавини ж вискочив на доріжку чорнорудий силюет дика. Був сьогорішній, невеличкий ще підсвинок. Вглядівши коня, він незграбно крутнувся в бік їздця, але ж, сам переляканий несподіваною зустріччю, настовбурчив на спині брунатну щітку й задріботів поперед коня нерозмірно тонкими до масивного, великоголового тіла, ніжками. Пробігши з півсотні кроків, звір звернув у хащу.

Юнак не встиг прикласти до плеча самостріла. А кінь, стрибнувши великим скоком, прищулив вуха й поніс поміж деревами. Сокіл бився крилами, балянсуючи, безпомічно у заступаючий йому світло шапочці-береті. Нарешті їздець стримав коня, погладив його тремтячу шкуру на шиї, голові, й помалу заспокоїв його, й себе. Але не помітив, що їде знову назад. Коли ж стежка розвилювалась, — збив направо й незабаром спинився над незнайомою кручею. Десь глибоко в долині гучала вода й між деревами проглядала яснозелена, мов небо, широка поляна чи лука.

Константин зрозумів, що він збився з шляху. Сонце вже переходило полудень. В долині, де по широкому лугу стояли самітні велитенські столітні дуби, — падали від них глибокі тіні. Повітря було напоєне запахом болотних трав, грибами

й холодною мятою. В короні масивного дуба, під якого підїхав юнак, немов щось вертіли синиці. На цілому лузі ніде не було видко жадної людини, також ніде не курився димок і ні відкіль не доносилося ні собаче гавкання, ні товарячий рев або овече мекання.

Константин зіскочив на мняку кислу траву, розгнуздав коня, приміряв рукою, чи високо перша галузь дуба, на яку можна було враз вискочити при небезпеці, зірвав із сокола шапочку й підкинув птаха вгору. Аристофан з великим клекотом зник у прозорому повітрі.

Мандрівник трохи пострибав під дубом, щоб розімняти закляклі члени й тоді зняв з кульбаки шкуряний свій клунок. В торбинці знайшовся повний одяг ремісницького учня, до нього належав і лист, заліплений восковою печаткою й перевязаний шнуром в дві барви, але не в барви Анклітценового гербу. В грубому полотняному рушнику був загорнений окраєць хліба, добрий шматок шинки, ще шматок вуженини й пляшка золотистого вина. Був ще й маленький пакуночок в мережаній хустинці, немов від дівчини. Коли Константин почав розвязувати той вузлик, з нього посипались на пухнятий мох запашні медові коржики — „лекерле“. — Це був символ.

— Цей чоловік справді заслуговує на добру нагороду! — промовив сам до себе Константин. — Чи ж матиму, чим? — зідхнув, згадавши, що сьогодні він вже не має нічого, бо ж вирікся батька, у котрого були маєтки, з яких він користав до сьогодні, але — не далі. Думка засмутила його, однак лише на мить: нагнувся, щоб позбирати коржики з трави, згадав шашкове оповідання, чому він назвався „Лекерле“.

... — Відходив я з дому „по щастя“, як саме пекла мати лекерле. Я їх любив з дитинства, головне тому, що тоді в хаті так святочно пахло. І було моє серце вщерть налите жалем. „Не витримаю — міркнув я, чувши запах, коржиків, — лишусь на злиденне життя вдома й надалі“. І, щоб перемоти себе, не бачити братового жалю та материних сліз при прощанні, я потай зложив свій клуночок і просто бігом майнув з дому, не сказавши навіть „прощайте!“. Та ж матуся вибігла за ворота й гукала: — „Візьми лекерле!“... І було це те останнє слово, що чув я від своєї матері. Бо ж тоді я біг, не оглядаючись, а коли по трьох роках завітав до Нейштадту, матусі вже не було живої. Ото ж, на згадку про неї й взяв я собі це прибране наймення“.

От, так сьогодні й він, Константи — втікач з батьківської оселі — блукає по лісах в пошукуванні „щастя“. Яка ріжниця з шашком? Що він має, а той не мав на дорогу лекерле?

Знов посумнів і забув про їжу, дарма, що перед тим почував голод. Подивився на лист. Це були хитрощі. Знав, що в тім листі, кравець Фридрих Мілєр посилав з кравчиком — Константином, його — Константинів — одяг аптикареві Карлові Мілєрові в Нейштадті. Отже, коли б на нього десь напали розбишаки, він без

жалю віддасть свій одяг, вони ж його, як підмайстра, й не зачеплять. Тому швидко роздягся, склав обережно свій одяг, а натомість надяг той, що приправив йому Лекерле — одяг ремісницького учня. Але мняти свій багатий берет з пером пожалів. — „Треба бути ощадним!" — й поторочив його до кульбаки. Оглянув себе: вже не було „молодого пана з замку", а був собі парубійка, на наймення „Конрад з Кельну". Так враз розвязався він зо всім минулим.

Щойно примусував свою торбу, як до нього, мов камінь, впав сокіл. Мав у дзьобі куріпку. Краплі крови теплими коралинами падали з неї. Константин розсік пташка ножем і віддав соколові. Без милосердя, але й без жорстокости вчений сокіл пожирав свій обід, поглядаючи на пана ясно-сірими, мов лезо кинджала, блискучими очима.

—o—

Сонце почало сідати за дерева, як Константин знову виїхав на чиїсь безмежні луки. Їхав берегом, понад річкою, на другому боці якої, в зáводях тихо шаруділи очерети. Широким, гармонійних барв килимом вони звужувались у гострий клин. Дзеркально-перельмутова водяна рівнина тримала той килим на своїй рівній поверхні й відмежувала від ланів, що послалися до села на горбі. Білими коробочками-хатинками виблискувало воно під стрімкою скелею, на якій пишався, вартуючи над цілою країною, вежатий замок.

— Далі від замків! — сказав собі Конрад з Кельну, — бо там нагодою й такого можуть впізнати.

Підїхав до річки: була глибока, а не хотілося шукати броду. То ж, коли побачив біля поближчого до води полукіпка гурток танцюючих дітей, підїхав до них. Дітки виспівували в один голос нескладну пісоньку, затримувались і всі разом плескали рученятами, а потім знову кружляли довкола полукіпка, заквітчаного зо всіх боків квітками, як „май". Дальше кілька жінок дожинали клин.

„Спізнилися трохи!" — згадав Константин, що на їхніх ланах вже давно скінчились жнива. Але йому спало на думку: — Так, скінчились панські, а „люди" і в Анклітценових володіннях ще дожинають свої шматочки.

— А-гов! — Чи далеко ще до міста? — гукнув до дітей.

Дітлахи спинили танець. Дехто чкурнув до матерей, інші ж наблизились до берега, але розглядали чужого верхівця мовчки, позастромлювали в роти пальці.

Надійшла молодиця, поправила спідницю й сухою запаленою рукою з серпом показала вподовж річки:

— Все прямо, паночку! Прямо, перед себе.

Коли їздець трохи відїхав, зачув за собою хор діточих голосів:

— Grüss Gott!

Обернувся, посміхаючись. Найменченька вимахувала йому ручкою. Була дуже втішна, бо її дві, міцно сплетені кіски, стреміли над кожним вушком, як ріжки.

— Плямо... перед шебе! — повторювала вона, наслідуючи молодицю.

—o—

Вщерть зарошений вже подруге зустрічав ранок у лісі Константин, не рахуючи того досвітку, що виїхав з дому. Блукав і блукав по незнайомих лісах та ланах, уникаючи людського житла та не знаходячи шляху до Нейштадту. Але тепер, по трьох добах блукання, вже втратив уяву напрямку й здібність пізнавати околиці: всі стежки видавались однаковими й ні за одну не міг поручитись, що по ній він вже не проїздив. Часами йому здавалось, що той чи інший шматок ліса цілком йому знайомий, немов би він був знову близько „замку на шпичаку“ — й це припущення наповнювало його серце ріжноманітними почуваннями. Було досадно на свою безпомічність, прикро, що „лиха сила“ глузуючи над ним, водить його манівцями; боявся здибатись з погонею, тяжко переносив голод і, кінець-кінцем, все дуже лютився на Лекерле та його „блазенські“ ради.

Щоправда, не первина йому блукати по лісах. Але ж — велика ріжниця, коли людина знає, що може, як схоче, вернути в теплу хату до накритого столу, а не почуває себе неприкаяним. Згадався образ приправ до полювання в замку. Он все лицарство й мисливці на конях в „почесному дворі“ слухають „Службу Божу Святого Губерта“, яку докінчує капелян. Щойно покропить свяченою водою зброю, мисливців, коней, — пажі винесуть пугари грітого з цинамоном вина — „стременного“, пахощі так і розійдуться по всьому дворищу...

— Ех, ну й їсти ж хочеться! Не можна втримати слини при згадці. Доведеться знову ділитись здобичу з Аристофаном, так довго смажити в глині, коли шлунок не хоче чекати!..

Здалеку зачувся півневий покрик, а за ним загупали ритмічні, глухі удари: десь молотили в три ціпи, немов примовляли шкутильгаючи, як це робили, граючись, діти на Анклітценових землях в часі молотьби:

„Чорт на хаті,
Скинь його, брате!“...

І хоч ціпи були досить далеко, але ж юнак цілком ясно почув ароматний запах свіжого збіжжя.

...„І чого, власне, він от тут пускає слини? Він — Константин Анклітцен, вільний пан з діда й прадіда, що може прогодувати сотні інших людей?! Блукає, мов циган. Приховується — він, лицар, — як злодій. Що ж, зрештою, він раб, що втік від пана, — „туди його головою“ — вилаявся батьковою лайкою. — „Ясно: хто слухає блазня, стає сам блазнем!.. Хіба ж це вперше він посварився з батьком, або — певніше сказати — його на-

сварив батько? Бували й штурханці — і не раз. Але ж на те й є „четверта заповідь"... А зрештою, хто знає, як все це довго триватиме? Прийде ж старому колись і кінець!" І стало страшенно жаль, що, виїздючи, не поспитав слуг: поліпшало чи погіршало батькові після млости? Може він вже й помер, а „синаша" сновигає по чужих лісах, чисто як дурник Абель"!

І неначе накликав...

Загавкав ловецький пес. Гавкав і наближався до нього.

Принада повороту додому враз зівяла. Не вистарчало, щоб на нього ще наскочили мисливці якогось сусіди! Але, поки ще не вирішив, як заховатись, — зашустіло в кущах і просто перед мордою його коня виринув його улюблений пес — Локі. Видимо, собака вже здалеку пізнав „своїх" і тепер радісно пищав, намагаючись лизнути в морду коня, то підскочити аж до панового обличчя.

А Константин зовсім розгубився, бо ж вихорем закрутилось в голові: Чи він не біля власного замку? Чи не вийде раптом проти нього батько? Що він має робити в такій прикрій і несподіваній пригоді? Та ж не було часу думати: розсунулись віти й перед ним став той Абель, з яким він перед хвилею порівняв себе самого.

Кретин вглядів Константина й все його обличчя зібралось, мов на зашморгу стяглося, в дрібнісенькі зморщки. І сам він увесь затрусився від радісного, майже беззгучного сміху. Притис руки до грудей і почав пританцьовувати на місці. Не міг говорити, так заспівав:

— Не рипайся та мовчи,
— Сиди тихо на печі.
Тихо — тихо!

Локі вже стрибав на дурника, вилизуючи йому обличчя. Можна було догадуватись, що їх тільки двоє. Раптом Абель урвав спів, кинувся до Константина, почав хапати за руки, стремена, цілував їх, одежу, коня.

Константинові стало жаль старого жебрака, особливо, коли зауважив, що Абелева одіж порвана на лахи, одна нога боса, а крізь дірку на спині було видно криваві смуги на плечах від пуги.

Закидав Абеля питаннями, але той лише плакав і бурмотів цілком незвязно.

— Ну, вже співай!

І Абель заспівав знову:

— Тебе шукав... Тебе шукав.

— Хто?

— І я, і той товстий пан... з замку... Всі шукають. І сам диявол. Еге! Тікай і не попадись! — Раптом жебрак затрусився увесь: — Абеля били! І пси кусали! — показував покривавлені литки. А Абель шукав! Тебе шукав!.. Хочеш хліба? — і вже з щасливим сміхом витягав з торби цілого, пшеничного „підпламенника". — На, їж! А дукати маєш? Маєш дукати?

Константин, не зрозумівши, почав шукати кесет.

— Абель тобі дасть. Твої, що мені кинув... Лише не всі! Одну найбільшу кружалку я дав водяникові. Еге. Він тебе за те врятує.

Константинові було й радісно, й прикро. Коли б не дурник, принаймні міг би розпитати. А тож треба більшину догадуватись. А все таки вияснилося, що „замок і той товстий пан — далеко, а місто — близько“, що Константина хоч і шукають, але ж в протилежному напрямі. Але батько дуже лютиться й — видимо — найліпша рада: тікати далі.

— Їдь, їдь, їдь! — співав Абель, цілуючи його стремена.

— Слухай, Абелю, не кажи ж нікому! Чуєш, не кажи!

Абель закрутив головою:

— Не скаже Абель... Ні рибам, ні квітам. Їдь! — Абель притулив до юнакової руки свою мокру щоку, а потім враз відкинувся й цілком розумним рухом перехрестив Константина.

Стережись чорта! — крикнув на останці й також раптом зник в кущах, як був обявився. За хвильку зачувся ще раз його голос:

— Не бачив... Абель нікого не бачив. Не бачив...

Локі стрибав біля Константинового коня. Ліс порідчав і чіплявся за порослі мохом скелі. Велитенські, немов закамянілі кораблі, вони то стояли нарізно, то збігались в цілі флотилії. В мертві закамянілі флотилії.

На боках тих скель-кораблів рівними рядками вирізувались дивовижні знаки, ніби нечитке письмо давно вимерлих велетнів, що записали на цих каміннях свою химерну історію. Може це була історія того, як висихало це море? Чи оповідання про те, як потоплені кораблі перетворились на скелі?

Константинові було тоскно. Тільки, що тих химерних скель він ніколи не бачив раніш, то ж догадувався, що далеко відїхав від дому.

З щілини, з-поміж уламків каменю виткнулась вся облита сонячним промінем, що прорвався між ялинами, білісенька, стрімка березка. Була, як молоденьке, злотокосе дівчатко, що чекає за камінем: чи вже їде стежкою милий?

Була гарна, аж забрала юнакові очі, хитаючи вітами, мов посилаючи привіт. Та зненацька Локі кинувся під березу й щез за скелею, відкіль вирвався роспачливий жіночий зойк. Пес загавкав уїдливо й загрожуюче. Константин затис в руці пугу й захвилювався.

Казка?... Заклята дівчина — берізка кличе на поміч?

Але голос був, явно не дівочий: швидче нагадував покрик сойки. Юнак покликав Локі без сантиментів, припняв коня до берізки, й заглянувши за скелю, — невільно засміявся. В кущах, переплутаних ожиною, серед двох великих кошів з рослинами вимотувалась невелика на зріст, старша вже жінка. Ноги її, в червоних панчохах, заплутались в ожину, мов у „очко“ й дуже кумедно смикались. А цупко-накрохмалену хустку зачепила га-

лузка глоду. При кожному рухові жінки галузка підносила хустку, мов шапку, й знову насувала її або ж на очі, або на маківку, немов би граючись з полоненою, якої круглясте, жовто-гаряче обличчя мінилося в ріжні ґримаси — досади, болю, сорому й страху.

— А піди ти від мене, потворо! — кричала вона на пса! От, гадюка пекельна — адресувала вона вже до ожини. А той стовбичить, і не поможе бідній жінці! — кинула й Константинові. — Колюмбо! Колюмбо! Чи тобі позакладало?!..

Константин витяг дику й розсік ожинові вужі.

— Е, тіточко! — сміявся він, — не часто мій пес зловить таку зацну здобич! Таки ж бо й мала дитина знає, хто заплутується на ожині! — глянув на коші з ріжноманітним зіллям. Так і є? Певне даватимете мені за увільнення корінь, що відкриває сховані скарби, а може той лист, що дає всю життєву мудрість?

Жінка, підвівшись та обтрусившись, заложила руки в боки й якусь мить мовчки й з певним викликом розглядала подорожнього. Не робив враження ні волоцюги, ні розбішаки. А сокіл в дорогому каптурику та з срібними балаболками на лапках робили постать юнака навіть загадковою. Також і дика, вицяцькувана камінцями-самоцвітами, й випещені руки вражали, явно не пасуючи до ремісницького одягу.

„Якийсь небуденний пташок!" — помислила фрау Тільде, чи за кимсь полює, чи від кигтів чужих тікає? Мушу дізнатись! — сказала в дусі, а вголос промовила:

— Та ти, бачу, парубче, на язик лепетливий! Отож, скажу тобі зразу: нема в світі такої правди, щоб бодай трохи не сходила на брехні, але ж і брехня здебільшого має трохи закваски праведної. Чи ж не так? Що чарівниця не може перервати ожини, — то кожному відомо, але ж правда й те, що кожній жінці, бодай і такій бабезі, як я, приємніше з нагоди вибратись за поміччю гарного, ставного хлопця. — Й вона весело та голосно засміялась.

Потім почала оглядатись довкола.

— Щось згубилось? — спитав юнак.

— Та моє сокровище не згубиться, тільки дивлюсь, де воно. Поки ж що таки дякую за поміч і таки запропоную в подяку: може зілля на рану, може коневі, як закульгає, ліків? Ми бо для нашого фізикуса ходимо з донькою по ліки. Ось наскладали вже такі коші, що аби лише донести!

— Спасибі, — відказав Константин. — Я — не вояк й рани маю не часто. Найліпше ж, тіточко, мені віддячите, якщо скажете найкоротшу й певну дорогу до міста, бо я таки зблудив у лісах.

— Та ж, ось, як не видко. Тільки вийдемо на узлісся, то й побачимо соборні дзвіниці.

Зашуміли вітри: по скелі обережно сходила легка й ґраціозна молода дівчина, з кошиком на руці. Була в темній міщанській сукні, чистій і гарно вшитій, хоча й в щоденній само-

робній. Углядівши чужинця, на мить затрималась, ніби вагалась, однак враз спускалась далі, спокійно й без соромязливости. Привіталась.

— Отсе ж і моя „згуба". Колюмба зветься, донька моя, — освідчила стара міщанка. То, як охота, підемо разом: коротша буде дорога. А, вибачайте за цікавість, кого маєте шукати в місті?

— Та я маю справу до аптекаря Мілєра. Ось везу йому листа й одежу.

Фрау Тільде спинилась і помовчала.

— Як кажете? — перепитала, приглядаючись та шукаючи якихсь ознак для розгадки загадкового подорожнього. — Аптекаря Мілєра?.. У нас, паночку, такого немає. На ціле місто... й навіть з передмістями маємо тільки двох Мілєрів: один — зизуватий шинкар „За стовпом", а другий — при мості — громадський чи то пак мійський сервус, що в ночі доглядає вогнів, вогнегаситель тобто.

— Але ж я їду до аптекаря Карла Мілєра, що трохи сутулий, чи — скажім — горбатий.

— І, паночку! Нема в нас таких. Фрау Тільде знає всіх у місті, і правих і горбатих і всіх Карлів, бо ж я тут народилася й нікуди за все життя з Фрейбургу не виходила.

— Стривайте, пані-матко, — затривожився Константин. — Навіщо ж мені Фрейбург? Аджеж я приїхав до Нейштадту?

Фрау Тільде плеснула долонями:

— Святий Йосипе! Та ж чи ви з місяця впали? — перейшла вона навмисне на „ви" — чи смішки з мене — бідної удовиці — робите?! От так — „добрий день"! Та ж, як люди гомонять, Нейштадт від нас наймeнч три добі конем. Я хоч там і ніколи не була, але ж напевне знаю. Чи так, Колюмбо? — й не дочекавшись відповіді, продовжувала: — А аптекар у нас — Крюгер, фон-Крюгер, звемо його. Бо ж як той тобі вільний пан стрункий, високий, та вигляд гордий. Має шестеро хлопців та три дівчини. А Мілєра й не було ніколи!...

Константин був у роспачі.

— Бачите, — сказав він непевно, — я, пані-матко, конче потрібував бути у аптекаря Мілєра, бо він мав би мене взяти до себе на службу.

Ця вдавана отвертість юнакова ще більше зацікавила фрау Тільде — й вона вирішила, що не випустить подорожнього, поки не довідається, хто він і чого блукає світами?

— Ну, яка ж поміч? — почала вона його заспокоювати. — Кожному може статись пригода. Відпочинете в Фрейбурзі, а там далі видко буде. А коли праці шукаєте, то може й прачка Тільде вам у пригоді стане. Бо ж саме наш фізикус-пан, що для нього отсе трави збіраємо, — доброї душі чоловік, саме шукає фамулуса. Я за вас замовлю слівце, може воно якось і витанцюється. Чи правда, Колюмбо?

— Добре, але ж я нікого не знаю в Фрейбургу!

— Як — нікого? Адже от нас двох уже знаєте, — жартувала прачка. — А, крім того могли би ви зайти до... ну, наприклад, до пана каноніка. Вони — з шляхетського роду й дуже люблять всяких подорожуючих. І самі аж у Римі були.

Пані Тільде починала гру: вона прикидалась дурною, щоб легше випитати парубка.

— Ходімо вже, мамо! — дуже мелодійним контральтом промовила Колюмба, вирівнявши зела в кошах.

Константин глянув уважніше на дівчину й тільки тепер зауважив подробицю, котра його дуже вразила: Колюмба мала такі фіялові очі, як були намальовані на портреті його матері. Тільки ж там вони були подібні на два аметисти, а тут — живі й оксамитові, — вони нагадували дві свіжі квітки садових братків. — „Невже це можливо? — помислив здивований юнак. Я ж гадав, що то маляр незугарний не добрав фарби“!

— Ну-ну! Коші важелезні! — тим часом кректала фрау Тільде, натягаючи собі попруги від коша. — Чи ти витягнеш, Колюмбо?

— Та постривайте: коли вже йтимемо разом, то повісьмо на коня: я ж буду йти з вами пішки, — запропонував на велику праччину радість подорожній.

Поки йшли, Тільде не затуляла рота. Вона оповідала про свою вдовину долю, про свиней, яких відгодовує, щоб прибільшити свої заробітки; про дивовижну чорну курочку з подвійним гребенем, що несеться мало не що-дня; про те, яка слабосила її Колюмба, й тому, що не здатна до важкої праці, тому саме і ходить вона в науку до пана фізикуса, якому фрау Тільде за те пере та прибірає в покоях. Але, розповідаючи всякі дрібязки, разу-раз ставила Константинові ріжні питання-гачки, на які юнак не раз і вловився. У всякім разі, коли вони підходили до хати фізикуса, фрау Тільде вже мала готовий погляд на юнака й вирішила бути його патронкою, бо за ту поміч, яку вона йому в трудний для парубка момент виявить, він безперечно їй добре віддячить згодом. А — хто знає? — може ще стане й зятем?! Хіба ж невільно матері й помріяти про щастя своєї доньки? То дарма, що є він — безперечно і не „Конрад“, і не „з Кельну“...

Над містом чорними стрілами ширяли ластівки. Дзвінкий їхній крик, такий бадьорий і радісний на весні, звучав тепер неначе перестороги: тривожний і сумний. Так само тривожно і сумно було на серці в Константина. „Хіба ж не однаково, — думав він, — чи бути за попихача у Мілєра, чи тутешнього фізикуса? Ні, не інакше, як моя путь веде до кляштору“.

Але погляд його упав на Колюмбу, що саме підвела свої чудові очі й дивилась на нього. Погляди зустрінулись, доторкнулись один одного, і затримались. І десь в глибині його душі бринькнула незнана, тривожно-солодка нота.

Константин глянув на величаву вежу собора й повторив в духу почату думку — „не інакше, як у кляштор“, але повторив без твердого переконання...

Д. Скитський.

Духова структура Федьковича.

(З приводу 100-ліття уродин).

Федькович з огляду на свою внутрішню структуру належить до найбільш загадкових і трагічних постатей нашого письменства. Характеристична його властивість — це внутрішє роздвоєння. „Соловейком Зеленої Буковини“ сьогодні його не назвемо. Поруч із справді весняними нотками скільки в нього задуми, чорної мелянхолії, песимізму! З поривом до людей, до світу дивно в нього єднається утеча від світу. Ентузіяст національного відродження не вміє знайти спільної мови з людьми свого покоління, стає відлюдком. З цього погляду повною його протилежністю був Сидір Воробкевич, і цілком слушно писав колись пок. Маковей: „Як порівняти вплив Воробкевича із впливом Федьковича на Буковині, треба рішучо сказати, що з Воробкевичевої праці на Буковині було більше користи, як із Федьковичевої, з а ж и т т я о б о х (підкресл. О. М.). У Воробкевича було більше розуміння й охоти до товариського життя; його пісні були загально відомі; у буковинських видавництвах він часто й радо писав, а ті гадки, що він ширив своїми творами, були к о р и с н і; його поезії і пісні будили любов і до всього народу і до тіснішої батьківщини, Буковини, скріплювали духа земляків у тяжкі часи, вказували на недолю народу“. („Твори“ Воробкевича, І, стор. 407. Львів 1909, вид. Просвіти). Федькович також пробував навчати, заспокоювати потреби дня, але тоді переставав бути собою, не вмів знайти природного тону.

Причину цього явища мусимо добачувати в окремішній духовій структурі поета. Як людина схизотимічного характеру, живе він у своїм окремім світі. Це внутрішний світ, мереживо дум і мрій. Нахил до самозаглиблення, до копирсання у власнім нутрі та загадках буття відчужує людей того типу від життя, вони часто заломлюються, коли переходять від мрій до дійсности, як заломався Федькович, коли від молодечих мрій стати народнім співцем, блукаючи з лірою по країні, перейшов на львівський ґрунт, до практичної роботи.

Про відчуженість поета від людей свідчать сучасники. Німець Роткель добачив у нього ще в молодості „рисочку, котру можна було брати за ознаку почуття відрази до чогось, глуму, або болю“. (Маковей: Життєпись Ф-а, стор. 73). В пізнішому віці ця риса поглибилась. „Поет — писав Тит Ревакович — був звичайно замкнений у собі, недовірчивий і сумний. І в тім стані душі слухав — слухав других, нам майже не говорив нічого“. (Т. Ревакович: Причинки до біографії Ф-а — „Зоря“, 1888, ч. 2, стор. 35.) Своєрідність Федьковичевої вдачі підмітив добре Воробкевич: „Здоровий, плечистий і гарний чоловік, лиш тихий

і задумчивий, здається, що велика тяж йому серце давить, його — так мені здається — не тішить ні сонце, ні луна, ні днина, ні ніч, йому все однаково, і слова тяжко з нього почути... Він містичний чоловік, в його близькості якось одному unheimlich (моторошно) стає". (Маковей, op. cit., стор. 501, 502).

З тією відчуженістю тісно вязалися надзвичайна вразливість поета та почуття невдоволення, що „лежало в його вдачі" (Маковей).

Яснішою стала б для нас психіка Федьковича, якби ми знали сферу духових зацікавлень поета, зокрема зацікавлень фільософічними проблємами, до яких він мав особливий потяг.

На жаль, ця сфера мало відома, й тільки уривкові відомості трохи висвітлюють цю спробу. Правда, сила поета — не в абстрактних поняттях, а в сфері почувань і мистецьких образів, одначе світовідчування поета й самі ті мистецькі образи стають виразнішими в світлі фільософічних ідей, що є відгуком на найглибші запити людини.

Слід памятати при тому, що й у сфері духових зацікавлень немає випадковости, і що потяг до таких чи інших проблєм є випливом озаченої психічної структури. Саме тут лежить і межа т. зв. впливольоґії. Вона має вартість настільки, наскільки висвітлює спорідненісьн духових структур, віднаходить однакові „психічні маси" в окремих індивідуальностей, і в т. зв. впливах бачить не саму тільки зовнішню сторінку запозичень образів чи мотивів, а безперервність означеної духової течії, що знаходить своє річище в означених духових типах. Але не маємо тут діла тільки з „повтореннями" того самого типу. Кожна індивідуальна людська душа — це щось неповторне й тому кожна індивідуальність відмінно відкликується на ту чи іншу духову течію, переживає її по-своєму, а споріднені душі зберігають тільки в основному риси, спільні даній течії, і звідти можемо говорити про романтиків, поетів „світової скорботи" (Weltschmerz), реалістів тощо.

Річ для нас чималої ваги, що поет безперечно ніжної вдачі й теплого, сердечного чуття зустрівся на своїм життєвім шляху з фільософією неґації, духовим світом Шопенгауера, котрий переняв в своїм химернім мізку аскезою подвижників з-над далекого Гангесу, й діялєктикою мудрців погідної Гелляди, й безміром любови послідовників Божого Сина й насмішливістю та іронією умів передреволюційної Франції XVIII. ст. На цей факт звернув увагу ще Ом. Огоновський, що в фільософії Шопенгауера шукав джерела Федьковичевого песимізму. Він писав про це в своїй історії літератури: „Позаяк фільософічні письма Шопенгауера визначуються мовою цвітистою й поетичною, то Федькович полюбив їх вельми й перейнився зовсім песимізмом цього німецького фільософа". („Зоря", 1888, стор. 191.)

Ці відомості про захоплення Федьковича песимістичною фільософією одержав Огоновський від Клима Ганкевича, автора нарису словянської фільософії (в німецькій мові). Та хоча, на

думку Огоновського, Шопенгауер так сильно заважив на житті й творчості Федьковича, проте дослідники якось не звернули належної уваги на це питання.

Взагалі недоцінили, як слід, справи Федьковичевої лєктури. Звідки береться в поета „якесь заглиблення в самого себе, в абстрактні, фільософічні питання, песимізм, містична нота“, які завважує Франко в Федьковичевій поезії, починаючи з 1868 р. („Діло“, 1901, ч. 283)? Зясувати це все можна було б найкраще на основі лєктури поета. Цікаві, але тільки побіжні помічення про цю лєктуру дав о. Ол. Слюсарчук, що відвідав поета в його сільському помешканні ще в 1866. р. Він стверджує, що „мовчазливий та недовірливий“ поет по відході гостей „став бесідливим та щирим, як дитина, торкався в розговорі питань фільософічних, а мав і цілу бібліотеку таких творів в язиці німецькім та французькім“. (Р. Заклинський: Спомини про Ф—а, ЛНВістник, 1901, т. 13, стр. 12.). Ці слова свідчать про ширші фільософічні зацікавлення поета й тим дивніше, що матеріяли до життєпису Федьковича, видані Маковеєм, не дають нам певніших даних щодо цього. Треба здогадуватись, що виною й тут ота замкнутість та мовчазність поета, що нерадо розкривав свою душу перед другими. З тих матеріялів можемо навести тільки одну-дві подробиці, а саме: в 1874. р. Т. Марків післав Федьковичеві на село книжку „Phädon oder über die Unsterblichkeit der Seele“ (автора не подано, але це, певне, Мендельсзонове наслідування Плятонового діяльогу про безсмертність душі). (Маковей: Матеріяли до життєписи Ф—а, Львів 1910, стор. 231). Про знайомство з німецькою романтичною фільософією свідчить і оця цитата Федьковича: „В моральному та й узагалі в оповіданні, якщо воно має мати поетичну вартість, — каже один славний німець (забув уже котрий) — повинен просвічувати вічний закон“. (там же, стор. 56, лист з 1863. р.).

Які були розміри впливу спеціяльно Шопенгауера, важко судити на підставі самих творів поета. Адже фільософ і поет говорять різними мовами: один оперує поняттями, другий мистецькими образами. Сконстатувати ж тільки подібність настрою та світовідчування — не досить. При тому не слід забувати, що фільософічна рефлєксія розвивалась у Федьковича не тільки під впливом лєктури фільософічних творів у властивому значінні, але під впливом фільософічної лірики. До того й фільософічна його лєктура не обмежувалась творами самого Шопенгауера.

Ті місця в творах Федьковича, що наближають поета до сфери ідей Шопенгауера, аж надто скупі. Таке зближення до думок фільософа можна добачувати в оцих міркуваннях Федьковича про абсолютну перевагу зла в житті:

„Десять лих
На добре засідають лиш одно,
Одно маленьке добре“.

(Писання, III, стор. 92., вид. Наук. Т-ва ім. Шевч.)

„То лихо годі наситити, бо
В'но ситости не має в собі, і
Во вік не буде мати! За того
Само в'но доти жресь та жре, аж доки само
Себе не зіжре, а тогди
В'но найголодне є! — Ото проклін
Недоброго на світі: жертви й жертви,
А в посліди себе! (III, 91—92 — „Довбуш").

Поетове розуміння зла цілком покривається з ученням Шопенгауера про ненаситну „волю до життя" — оте вічне джерело життя та водночас джерело безмірних страждань, взаємного пожирання живих істот.

Ще більш характеристичне оце місце з трагедії „Довбуш" (друк. 1869. р.):

Що цей світ?
Що це життя літуче? волоконця
Пачіски лепу — отщо! Прядемо
Його, як цей кужіль — а тут воля
Лиш з-за пліч закрадеться та й утне
Ту золоту нам нитку, що лиш світ
Гадали заснувать нев... от яке
Тото прядіння наше! (III, 140).

Підкреслене нами в цій цитаті слово „воля" взяте поетом у цілком специфічному значінні „волі до життя". Воля, як принцип життя, що приховує в своїм лоні безліч життєвих форм, це водночас і принцип смерти, бо окремі, скороминущі явища невпинно нівечать себе, заздалегідь засуджені на загибель. Таке розуміння „волі" міг поет засвоїти собі тільки з Шопенгауерової фільософії.

Не вважаючи на оті зближення, в світі ідей Федьковича лишилось небагато з Шопенгауера, як свідчать м. ін. пізніші його заняття з астрольоґією. Та в кожнім разі світовідчування поета було песимістичне („з мене великий песиміст" — писав поет до Терлецького ще 1868. р.) і це якраз привело його до Шопенгауера.

Це світовідчування та внутрішнє розладдя, що поглиблювалося щораз більше, зблизило нашого поета й до поетів „світової скорботи", що радо торкалися фільософічних питань про потойбічний світ, призначення людини, проблєми зла тощо. Ця духова спорідненість з поетами-песимістами дала в своїм наслідку подібні мотиви й образи в поезії Федьковича. Очевидно, в них не замикається ввесь діяпазон творчости Федьковича, але вони становлять її характеристичні „горішні тони". Тут прокидається й туга поетова за самотою, „де б людей не було", тут почуття трагічного внутрішнього розладдя:

„Так, мій бадечку, пропав я!
Хоть з рушниці та у груди! —
Не поможуть ні лікарі,
Та ні Бог вже, та ні люди! (Твори, I, 328).

Поет думає скорботну думу „яко син той болю, найнещасливший на всі людські діти“ (I, 27), думу, повну зневіря до людей. Поет змагається з сумнівами, які врешті перемагають. Віра в мету життя, в ідеальну сторінку буття захитується:

Боже Ти наш, Боже!
Може Твого царства немає на світі?
Може Ти нас долі у найми продав?
Може ми крепацтва штемповані діти? (I. 327.)

Недавно ще впевняв поет, що Бог „не водить, як кішечку, стеблом чоловіка“, але згодом життя здається йому якимсь глумом, насміхом вищих сил з людини. В своєму розбудженому критицизмі й скептицизмі поет доходить до такого ж з'ясування проблєми буття, до якого дійшли поети „світової скорботи“.

Цілком подібні образи й думки знаходимо нпр. у поета-песиміста Лєопардія:

„Для вас, марморні божества, нещасний людський рід є предметом глуму й жарту“.

„Може небеса зсилають нам труди, гіркі випадки й нещасні пристрасті, щоб мати лише видовище в своєму безтурботному бутті“.

(Leopardi, La poesie. Firenze, 1886, p. 47, 48).

Для Федьковича „світ цей окаянний“, „обдурені бідні люди“ (I, 375), чоловік „від долі забутий“ (I, 379). Внутрішній світ поета розкривається в тонах повної безнадійности й розшарпаности.

Варт звернути увагу, як на поетовій палітрі в добу затрати віри в життя переважають темні барви: думи — „чорні ж ви мої“ (I, 374), „криваві свої руки“ (I, 376); „чорний косар“ (у поезії під тим же наголовком) „чорно одітий“ в руках хрест і книгу має, „а все чорне неначе ворони“ (I, 399—400). Поетова уява розмальовує ось які страхітні образи:

Не дивися!
Бо на шиї 'му гашечка [гадюка]
Аж чорно — черлена
Оповилась... очі іскрять. (I, 377).

Повна таких „чорно — черлених“, кривавих страхіть і трагедія „Довбуш“:

Чи ж не щує та чорна доля
То бідне людське серце мов шакаль
Плоху ту ланю пущі? (Пис. III, 229).

Є в нашого поета ще один замітний образ, якого я не хотів би поминути мовчки. Маю на думці вірш „Бісків“. Грізна скеля Бісків глибоко вразила колись поетову уяву. Про неї писав він в оповіданні „Штефан Славич“: Над річкою Путилівкою знімається „на березі страшний великий камінь, мов манастир який заклятий, або замок який, що до половини засунувся

в землю. І хто зна, чи це справді не є який заклятий замок, бо щоночі, бачите, скоро місяць у повні, сидить він (щезби) у одній дірі або на прискалку де, та так вам сумно та жалісливо на скрипонці приграває, що подорожний, аби не знати що, то мусить стати й заплакати. У нас тому назвали тот камінь Бісків (бо ніби біс там грає), а по ньому назвали й цілий верх проти того каменя Бісковом".

У цьому образі відбилась чисто-народня фантастика. Але згодом він набирає більш літературного романтичного характеру. До того Біскова вертається поет у другій половині 70-тих років у вірші „Бісків": На горі Бісків грає на гуслях „чорний скрипник", аж ся скеля коле":

А там низом по-під скелю
Далеко у долі
Йде прочанин у Сочаву...
Став, слухає хвилю,
Та неначе окаянний
Подерся на скелю! (I, 384).

Подібно діється з гнаним сумнівами Фавстом Лєнава. До нього доноситься ген на гори голос дзвонів і будить у ньому бурю думок:

Wie wird mir nun zu Mut mit einem Mal!
Wie fasst mich plötzlich unbekannte Qual!
Ich fühl's: des Glaubens letzter Faden reisst,
Anweht mein Herz ein kalter, fünstrer Geist.
O, dass die Töne, die vom Tal sich schwingen,
Mich wie ein Aufschrei bittrer Not durchdringen.
(Lenau, Werke. S. 372. Helios Ausg.).

Він так само, як той Федьковичів прочанин, пнеться на гору, аж під ним обривається камінь.

Це зближення обох поетів важне для нас лиш настільки, наскільки вказує на подібне світовідчування поетів та виявляє їх подібну вражливість на означені „courrants spirituelles". Це все разом свідчить про наскрізь романтичну духову структуру нашого поета.

В тому образі важливий ще один момент: це та надзвичайна сила, яку приписується музиці. Дозволимо собі навести деякі цитати, щоб скріпити нашу думку про ролю музики в духовім житті Федьковича. Ось на Сокільському на скелі стоїть „біломаймурний леґінь".

І сам як з маймуру він кутий,
І з маймуру на нім одінь.
І гусли маймурні тримає
У маймурових він руках...
І грає він на них... а грає,
що сум збирає тя та жах! (I, 385)

Голос трембіти й флояри скрізь переслідував поета.

Від тужливих мельодій трембіти „аж чагір вяне, скалам серце мліє“. („Сонні мари“).

На недосяжну височінь винесли музику романтики: поети й фільософи. Вони збагнули в ній силу промовляти до найтаємніших глибин душі, відслонювати саму істоту буття (Шопенгауер), вони бачили в ній мову почувань і пристрасти.

Цей момент знов таки свідчить про романтичний склад поетової душі: душі надзвичайно вразливої, що бється серед суперечностей, зневіреної й вічно шукаючої, відчуженої від світу й повної туги за далеким прекрасним.

Зближення образу сучавського прочанина до образу Фавста дозволяє нам побачити в новім освітленні й саму постать Федьковича: він встає перед нашим духом разом як Фавст, що бється з одвічними сумнівами, та шукає того чарівного ключа, що допоміг би йому зачарувати „чорну долю“.

„Буковинський соловій“ вніс до нашої літератури крім весняних, соловейкових пісень отого духа Фавста, і його трагічне життя віє на нас якимсь особливим патосом. Щоправда, цей Фавст вийшов трохи викривлений, він заломався в нашій сірій буденщині та в нетрях астрольогії, але йому не можна відмовити трагічної величі.

С. Шелухин.

Недостачі Української Загальної Енциклопедії*).

Про назву Русь, Україна і IV-тий універсал.

Істина повинна бути для кожного річчю найдорожчою. Відношення до неї треба вважати за покажчик духової культурности, чесности і совісности. Грецький античний ґеній для культу правди наказував людям самопізнання. Христіянство каже: „Пізнайте істину і вона визволить вас“. Як совісні люди, так і дійсні учені шанують правду. Вони вразливі на її голос, цінять речеву критику, як друга істини, шукають правди, посвячують їй працю і життя. В людській душі живе культ правди-істини.

Цей культ живе і в душі українського народу. Діяч у його тоді тільки стає „Велитнем в громаді, коли правда в пораді“. Національний поет Шевченко все ждав, коли ж то прийде „апостол правди і науки“ та питався: „Коли настане правда на землі“! Ми словяни й у словян чехів маємо добрий приклад. Проф. Масарик поставив культ науки, правди і моралі основою патріотизму, свідомости й будівництва. Без моралі не може бути патріотизму, бо сам патріотизм є мораллю. Науковою критикою він довів, що Краледворський рукопис сфальшований, і знищив леґенду, на якій

*) Про порушені питання в цій статті гл. теж в попередніх числах „Дзвонів“: С. Шелухин: Про Укр. Енц., ст. 409, 1933; І. Раковський: Ще про Укр. Заг. Енц., ст. 474, 1933; С. Шелухин: Слова і факти, 478 і 531, 1933; Редакція: Звідки походить Русь, 536, 1933. — *Ред.*

виховували свідомість і патріотизм чехів, подібно як в Росії виховували на фальшивій легенді про норманське походження Руси. Масарика за його критику називали зрадником, бештили, переслідували, але, по римському правилу: Magis amica veritas — він не поступився і переконував, що одстоювання дійсности рукопису не погоджується ні з честю, ні з правдою і шкодить і дома, і в чужині. Розумний буде нарікати, що його дурено, а чужинці сміятимуться. Тільки нерозумні захищають справу без належної критики і не можна думати, що честь народу вимагає фальшу. Честь народу вимагає пізнання правди: більш морально признати свою помилку, як захищати блуд, в який вводиться нарід. У чеського народу доти не буде правдивої науки й критики, доки прийматимуть фальш за правду. Раніш, як про щось говорити, мусиш попереду сам добре пізнати істину. Перше сам чомусь навчися, тоді виступай, говори, пиши, роби. — Так полемізував проф. Масарик. Нині про Краледворську легенду майже ніхто вже й не згадує, а проф. Масарик знайшов признання й у ворогів, правдою будував чехам свідомість їх прав і збудував державу. Тут справдилася українська примовка: „Догана мудрого більше варт, як похвала дурного", бо голос речевої критики, то голос друга істини, а не особистого ворога, істина ж необхідна людству, вона „визволяє".

Маємо з цього вказівку й на те, як треба скласти Українську Енциклопедію. Українська нація теж не потрібує неправди, фальші, вигадок і не така вже убога ученими силами, щоб вважати її нездібною скласти дійсну „книгу знання". Неправда, фальш, вигадки тільки компромітують, а не підвищують людину й нарід. Для українського суспільства, особливо для молоді, було б великим щастям мати свою Енциклопедію, перейняту культом науки, знання, моралі, правди, патріотизму. Було б і для чести нації великим придбанням, коли б навіть учені цитували з Укр. Енцикл., як цитують з чужих Енциклопедій.

З нетерпеливістю ждали ми книжки Енц-дії з гаслом „Україна". За те слово патріоти платили життям, свободою, проливали кров, умірали. Для багатьох воно стало ціллю, змістом, програмою роботи. Без його українська нація не може бути субєктом прав, історії, культури. За його стають мучениками ідеї й патріотизму. Для знищення його вороги утворили спеціяльні організації й ведуть пропаганду на ріжних мовах устно й тисячами книжок, щоб для поневолення їм української нації позбавити її власних прав, свободи, самостійного життя і розвитку. На фальшивій інтерпретації назви Україна та українці, не кажучи вже про ширення москвофільства, будується міжнародня акція проти українського народу і його прав. І всі противники завше починають напади з національної назви Україна, українці, український нарід. Кулаковський, В. Шульгин, кн. Волконський, Яблоновський, Равіта Гавронський і ін. надрукували на ріжних мовах гору літератури про те, що сама назва Україна означає „окраїну", „пограниччя" чужої території: у одних — польської, у других — московської,

у третіх — тієї й другої, у четвертих — Руси, у пятих — Европи од Азії, у шостих — культурного світу, у сьомих — християнського народу, і т. д. За ними пішли й ті українці, що безкритично переймають або пишуть про те, чого самі не знають і не розуміють. Маємо хаос вигадок проти нації, правди і науки, і вже цього досить, щоб бачити необхідність для кожного українця бути для протиакції й істини озброєним науковим знанням правди. Проф. Максимович — великий знавець української живої мови — коло 100 років тому назад подав правду про назву Україна, та все це забули. А противники життя, самостійности й свободи української нації пишуть, що українські автори, не мавши доказів, вигадують, фальшують і в своїх голословних твердженнях все заводять тільки „явочним порядком", без науки й без доказів (Щеглов та ін.). Кн. Волконський та ін. надрукували обвинувачення українських учених і публіцистів аж в шарлатанстві й хлестаковщині на чотирьох мовах. Це робить враження і на своїх, і на чужих!

Проти цього в Укр. Енц. не знаходимо ні єдиного аргументу. В ній про назву: Україна, українець, український нарід надруковано тільки одну сторінку, з якої майже $^1/_2$ трактує про інші гасла. Українець прочитає тут вигадки, а не знайде наукового знання, яким міг би боронити своє імя й дати одпір противникам, а за те противники тут знайдуть українське джерело для зміцнення своїх фальшувань. Статтю підписав І. Крипякевич, а зредаґував В. Сімович. Автор, очевидно, не ознайомлений ні з літературою питання, ні з джерелами, безкритично списував і прислужився тільки ворогам української нації. Замітка Крипякевича маленька, але просто не знаєш, з чого починати спростовання, бо в ній трохи не кожне герження противне істині, правді, науці. Пригадаймо слова Масарика й ясніш побачимо шкоду з „науки" Укр. Енц.

К-ч пише, що „після Переясл. умови 1654 р. Московс. цар додав до свого титулу „ Малу Росію". Але з джерел ми бачимо, що, напр., в царськім наказі з 17/XII—1649 р., або в грамоті для Калязинського манастиря з 20/VIII—1652 р. в титулі вжито „Мала Росія" — це раніш 1654 р. (П. С. З. Р. ім. ч. 20, 81). Це була московська претенсія, як і вжиток в титулі з XIV ст. „вел. князь Русскій" або „всея Руси", хоч не було влади ні на Білорусь, ні на Галицьку Русь, ні на Україну. Розпорядження боярам вживати в титулі „Вел., Малия, Белия Руси" цар зробив у 1657 р. (Ак. Ю. і З. рос., Арх. Ком., т. III, 1861 р., ч. 270, 356). К. не пише, що кн. руським титулувався польський король, який забороняв так титулуватися московському цареві. Доходило до війни. Цікаве є листування між кор. Казимиром і царем Олексієм в 1649 р. — Казимир титулує себе „руським", а Олексій себе — ні. (Ак. т. III, ч. 239, 240, 246, 288, 299). В Андрусівськім дог. 1667 р. король поль. титулується „кн. Руським", а цар московс. ні. За кордоном видали проти московського царя й книжку, в якій Московію названо лише „удiлом Руської землі". (Акт., III, с. 313).

Взагалі у К. щодо назви „Мала Русь“ подано хаос і плутанину. К. пише: „Назва „Мала Русь“... вперше у грам. Юрія Болес. 1335 р.: Dux totius Russiae Minoris, власне „менша Русь“ у протилеж. до земель Київс. митрополії, „більшої Руси“. Тут все чисто не так.

Передовсім „вперше“ не в 1335 р., а в 1303 р., і не в грам. князя, а в катальозі епархій Царгород. патріярхату під ч. 81 (див. про це у Грушевського „Іст. Укр.-Руси“, т. III, 1905, с. 544). Тут вжито по грецьки Μικρὰ Ῥωσία, що означає Мала Росія, по латині Parva.

По друге — Мала Росія називалася в Папських буллях Parva, а не Minor. (Див. буллю, напр. в Пол. С. З. Рос. ім. ч. 15. 982, 17 (IV—1784 р.). Мала і Minor тут ріжні поняття і для ріжних означень.

По третє: Minor в титулі князя означає „молодша“ Галицька Русь в протилежність старішій Київській Руси. Галицька по Іпат. літ. стала називатися Руссю тільки з XIII віку, а Україною названо в Іп. л. вже в 1189 р. Московія Руссю зовсім не називалася. Тому то і в титулах галицьких князів читаємо: Rex Russiae (Юрій I, грам. 1289 р.), totius terrae Russiae — в перекладі „Всеросійський“, всеї землі Руси, Росії (9/VIII—1316 р.), Dominus terrae Russiae, і просто без terrae (1320 р.). Ясно, що тут Московію за Русь, Росію не вважали. Цього Крипякевич не подав, а треба було б.

Четверте: Μικρὰ — Малою по грецьки означали метропольну, корінну територію, а Великою, Μεγάλη — означали кольонії, виселення з неї. Тому Мала Греція — це Гелляда, а Велика Греція — це кольонії, виселення з метропольної Греції в Сицилії, в Італії і т. д. Так і Велика Росія (Magna) — це означення кольоній з метрополії, з Малої Росії, з Київщини. Так і Мала та Велика Британія, Мала і Велика Польща, і т. д. Це грецькі означення, творили їх греки, тому й підходити до них треба з грецькою, а не з московською або польською психольогією. По греко-римській традиції Велика Польща — це Познанщина, Калішчина і далі по р. Варті до Балтійського моря. А Краків, Сандомир, Люблин — це Мала Польща. Нинішня назва Галичини Малою Польщею є плодом непорозуміння.

На цім ми тут про Малу Росію кінчаємо: у Крипякевича майже нічого немає і він не дає знання, потрібного кожному в українознавстві, а інтерпретація термінів у нього хибна.

Тому, коли хтось, читаючи літопис Величка, схоче довідатися з Укр. Енц., що це „Україна Малоросійська“, то не довідається.

Тут же Кр. пише: „Русь — спершу назва землі полян“. Ніколи. По літопису „Русь“ це нарід, який полянам приніс і надав свою назву Русь. „От варяг бо прозвашася Русью, первое биша Словене“, „Биша у него (у кн. Олега) Варязи и Словени и прочи прозвашася Русью“, „И Поляне, яже **нині** зовомая Русью“ (Лавр. л.. Ленінгр., 1926, Арх. Ком. Акад. Н.,

стор. 17—19, 28, 23, 25). Це назва у полян не од землі, а од чужого народу, який прийшов і приніс назву — тим, над ким запанував і з ким зливався і злився. Тому хоч руські князі опанували Суздаль, Ростов, Володимир, але то не Русь, і чуже тубольне населення в 1186 р. бунтувало проти князя за те, що він роздавав посади русинам. Ті землі Руссю не називалися. Пояснення К., що „русин" — це „дружинник", не вірне. Русином звався і купець, і боярин, і дружинник, і архієрей — це назва племінна. „Постави Ярослав Лариона митроп. Русина" (Лавр. 1051 р.), „Изяслав постави митроп. Клима Русина" (Лавр. 1147 р.), В Рус. Пр., як установив проф. Вол. Буданов, слово „горожанин" замінено словом „русин", а „селянин" словом „словянин". („Обз. Ист. Рус. Права", 1909, с. 26).

Твердження Кр., що „словіни — означення для місцевого населення" зовсім незрозуміле. По літоп. словіни — це норці, мешканці римського норіку, коло Дунаю, де „нине Угорська земля и Болгарьска". Звідси вони розійшлися по „землі" і прозвалися своїми іменами „де сідши на которому місці", а саме: морава, чехи, хорвати, серби, хорутани, а далі римляни натисли „на словіни на Дунайські" і вони вийшли звідти і по місцях нового осідку прозвалися: ляхами, лутичами, мазовшанами, поморянами, полянами, древлянами, сіверянами, дреговичами, полочанами, а коло озера Ильмеря своїм іменем словян. (Лвр. 5—6 с., Іпат., 1923 р. с. 2). Далі розповідає літоп., що в Русі Словінеск яз.: поляни, деревляни, новгородці, полочани, дреговичі, сівер, бужани, велиняни, а решта населення — то не словяни, а „се суть инии язиці, иже дань дають Руси" і далі перелічує цих не словянських інородців — тут маємо москвинів, суздальців, ростовців, володимерців і т. д. (Лавр. с. 10, Іпат. с. 9).

У Йордана та Маврикія (VI в.) читаємо таку ж звістку про розселення словян від Дунаю, з місцевості, яка у римлян звалася Норікум, Норік, а мешканці її по території у словян—норці. Названі письменники VI в. підкреслили, що між тими словянами були анти, які мали свої особливості й пішли до Дніпра. Їх Київс. літоп. називає норцями (Лавр. с. 5, Іпат. с. 5, вид. р. 1923). Нинішня Зальцбурщина входила в Норік, який ішов на південь від Дунаю і мав місто Юваву, нині Зальцбург. В цій Юваві (Зальцб.) в катакомбі зберігається напис про подію в ній з участю Руси (Rutheni) в 477 році (див. мою працю: „Звідкіля походить Русь", Прага, 1929 р.). Ця Русь-Кельти з Галлії. Анти вийшли з цієї ж країни. Густинс. літопис. називає українців антами, а Слово о Полку Ігоревім (коло 1187 р.) називає антське золото руським, що вказує на те, що анти й Русь соплеменники. Назву анти акад. Шахматов і акад. Корш виводять з Галлії, з кельтів, від антоброгів, антів з Аквітанії, по сусідству на Схід з русинами. Це річ, яка заслуговує уваги: в б.Норіку маємо дві області, які носять також назву Країна, Вкраїна, Україна. Про Русь з Норіку розповідається також у літоп. Величка, і у історика Гізеля з вказівкою, що та Русь „продки наші".

Все це історичні факти, до яких треба підходити з науковою критикою, а не замовчувати їх. Вони вводать в область ідей і будять зацікавлення до вивчення та ставлять глибінь української історії в цілком іншій площині, як це йшло досі шабльоново й безуспішно в площині норманізму й ріжних його фальшувань та тенденцій. Лякатися ідей — це нищити думання. Замовчуючи правду, автор тим самим і собі не задає роботи над міркуванням, аналізою та синтезою; шуканням істини і поглибленням знання, а серед читачів присипляє допитливість думки та зацікавлення українською історією й її правдою. Про Норік і норців у його ні згуку, а літопис про норців згадує і вказує, що це словяни і що з них пішли й українці. Укр. Енц. згадує лише про Норік, що це римська провінція на південь від Дунаю, а яке ж вона має відношення до нашої історії — про це ні згуку! Так само й з антами.

Інформації Крипякевича про назву Україна й українці починаються, як і в наших ворогів, з вигадок. Вони твердять, що сама назва Україна наче б то свідчить про приналежність території до двох сусідів, як їх окраїна, пограниччя, бо, мовляв, слово Україна — це та земля, що лежить „у края" головної території, на її кінці. Така інтерпретація неґрамотна. К—ч замовчує, що і в народній словесності, і на ґеографічних картах, і в Іпат. літ. назва існує однаково: Країна, Вкраїна, Україна — в початку як з В, так і з У, чергуючись в залежності від вимог музичности мови. Для того, щоб виходило, наче „Україна" означає „окраїну", „пограниччя", Крипякевич з запису в Іпат. літ. під 1189 р. виписав тільки „к Україні Галицкой", а мовчить, що цей запис в Ермолаевс. сп. „к Країні Галицкой". Про запис під 1268 р. він написав: „мешканці пограниччя звалися україняни", тоді як в дійсності там річ про зовсім інше: ляхи, що прийшли воювати Холмщину („почаша Ляхове воевати около Холма"), були з Польщі, а тубольних ляхів, які проживали на Холмщині, в Україні, літопис назвав „Ляхове україняне". Це стара назва по землі, як смольняни, велиняни, так і україняни, а нова форма її смоленці, волинці, українці. В записі під 1280 р. стоїть: „город на Вкраїні". а К—ч про це мовчить, як і про те, що в Ермол. сп. стоїть „город на Україні". Це приклад однакового вжитку У-країна і В-країна. Ця важлива річ уже сама нищить інтерпретацію К—ча. Чергування „В" і „У" без зміни того значіння слова вказує, що назва Україна є словом українським, а не чужим, бо тільки в українській мові живе ця особливість, а саме: у і в чергуються в початку слова без зміни його значіння. Вже з цієї причини не можна плутати й ототожнювати українського слова „Україна" з московським „украйна". По московськи й сказати не можна „вкрайна", бо таке слово у москвинів не існує. Тут ми не будемо вдаватися в подробиці, а тільки вкажемо, що саме цим перекручуванням та ототожненням роблять плутанину з назвою Україна. В дійсності ми маємо ось що. Приставка У в початку українських слів з вимог музичности чергується з В без зміни значіння слова:

напр., по українськи: влетіти—улетіти (куди?), внести—унести (куди?), ввести—увести (куди?), вбігти—убігти (куди?) — це те саме. Такого в московській мові немає: тут У в початку ніколи не чергується з В і слова з цими початками мають ріжні значіння, а не те саме. Напр., по московському: влететь — куда?, а улететь — откуда, звідкіля? Внесть — куда?, а унесть — откуда? Ввесть — куда?, а увесть — откуда? Вбежать — куда?, а убежать — откуда? По латині московське: вбегаю — incurro, а убегаю — decurro, ввожу — induco, увожу — abduco, влетаю — involo, улетаю — abvolo, avolo. (Словн. Кронеберга). По українськи вбігаю й убігаю — incurro, ввожу і увожу — induco, влітаю й улітаю — involo — однаково. Плутати з московським не можна. Московське слово „украйна“ пояснюють од „у края“ (латин. apud, juxta, франц. près — близь, у, при) — це для слова Вкраїна абсолютно не годиться, бо в українському слові це початкове У і В — латин. in, intra.

К-ч фальшиво інтерпретує запис в Іпат. літ. під 1187 р. Кн. Вол. Гл. обороняв од половців не саме „пограниччя“, а всю Русь, бо вони наїзди робили на всю Русь. Ось чому в 1185 р., коли Вол. Гл. був тяжко ранений, то журилася вся Русь, князі руські. А як же б це могло статися, що коли він умер, то Русь на це не реагувала б і за ним не журилася б! Так виходить у Крипякевича. Стогнала за ним, журилася по літопису не тільки Переяславщина, а й Україна „много постона“, журилася земля, більша за Русь, тому про Русь і не згадав літописець, ні про Руських князів, бо все те входить в згадану Україну.

Хто ототожнює слово „україна“ з словом „окраїна“, той не знає, що украяти чогось (шмат, цілість з більшої цілости) це зовсім не те саме, що окраяти щось. Україна це не окраїна. Як від грецького πολέω — поле і назва Поле, поляни, так від краяти, вкраяти, украяти (мечем) — вкраїна, україна, країна і назва Україна, Вкраїна. Після інтерпретації К-ча читач літопису Величка, прочитавши у його про Померанію, що вона „шведська держава“ „тамошня україна“, „тамошній край“, не зрозуміє, що це таке, коли повірить інтерпретації К-ча. (Пам. Укр. Письм., літоп. Самійла Величка, т. I, вид. Археогр. Ком. Україн. Акад. Київ, 1926, с. 173). В сербській мові „країна“, а в українс. „кравчина“ від того ж пня з к р а я т и й означає військову частину. В українс. мові слово „україна“ і „вкраїна“ означає: область, поле, земля, страна, територія, а Україна і Вкраїна (як від поле— Поле, поляни) — це назва, імя території, яку український нарід „вкраяв“, „украяв“ собі мечем. На це безліч доказів.

Запис у Величка про Померанію, „державу Шведскую“, про „тамошніе городи Щетин, Пазвалд, Мекелбург і Гарц“ та про взяття їх „порохом окуривши и всю т а м о ш н ю у к р а ї н у мечем и огнем сплюндрувавши“ цілком тотожний з записом в Іпат. літ. під 1213 р.: „и прия Берестии, и Угровеск и Верещин и Столп, Комов и всю Украину“. Це запис під 1213 р., а не під 1215 р., як у Кр-ча. Мабуть К-ч не читав запису в Іп. л. під 1213 роком,

бо тут же він прочитав би: „Мьстислав бо бі со всими князьми Руськими и Черниговськими“, що для зрозуміння запису про Вол. Гліб. під 1187 р. є дуже промовляючим. В записці 1187 р. не тільки про руських князів, а і про Чернигівщину, як виходить на думку Крипякевичу, наче не згадано, хоч Вол. Гліб., князь переяславський, постійно бився з половцями за Переяславщину і за Чернигівщину, яку в записі 1213 р. згадується окремо від Руси, а не в Руси. Згадка в записі 1187 р. про Україну покриває і Русь, і Чернигівщину, а про Переяславщину згадано спеціяльно.

К-ч ввів у „книгу знання“ курйози. У київського епископа Верещинського в 1594 р. читаємо в листі до католиків, що Україна є „панство“, держава, і що вона „довша і ширша ніж Мала і Велика Польща“. А у К-ча це лише пограниччя, окраїна. Виходить, що частина більша за цілість. Коли Україною називали пограничні, окраїнні землі, то як же це Запоріжжя не Україна? Інтерпретація К-ча неправдива, тому й виходять оттакі курйози. А ще більший курйоз вийшов з назвою „українці“, „український“ нарід. І все через безкритичне списування для „Книги знання“. В 1917 р. проф. М. Грушевський написав з памяти підчас засід. У. Ц. Р., головуючи і ніби слухаючи промов ораторів, просто скандальну брошуру „Хто такі українці“. Він тут в своїй необережності надрукував, що „Україна“ — то „пограниччя“, назва „українці“, „український“ — від Шевченка поширилася, а „Мала Росія“ з 1654 року, „коли обєдналися землі українські з московськими“ (стор. 4, 5, 6). К-ч просто відписав звідси. Але, не тільки в 1654 р., а ніколи не було договору про обєднання укр. і моск. земель, Шевченко в віршах слова „українець“ не вживав, а Україна — це не означення „пограниччя“. Про Малу Русь ми вже казали. Вивід назви „Україна“ з „у краю“ подав Равіта Гавронський і ін., а найбільше кн. Волконський. Для „Книги знання“ це авторитети в науці, за якими не добачають історичних фактів, не відчувають духа української мови, ігнорують дійсні факти і наукові джерела.

Є факти, про які треба знати, коли хто береться писати про гасло „Україна“, бо про це є література. Коли в Одесі в 1905 р. утворилася „Просвіта“, ген. Каульбарс, німець, перший накинувся на неї і домагався закриття та знищення назви „українська“ й „українці“. Далі накинулися погромницький „Союз Рус. Нар.“ і московські неославісти в своїм органі „Рус. Речь“ в Одесі. Врешті німець Петро Струве, що нині виступає в ролі словянофіла. Мені довелося виступити в обороні українського імени й руху і я надрукував, що німці переводять плян винищення українського народу і кольонізації України німцями з Ґерманії та переіменовання України на Тевтонію Евксіну. На це як докази подав я документи. Каульбарс звелів німцям католикам вписуватися в протикатолицький Союз Рус. Народу, а Петро Струве зробив себе російським патріотом, заявив себе москвином і кличе й досі нищити саме імя України й українця. „Рус. Речь“ друкувала статті, в яких твердила, що український рух організували поляки й жиди.

Авторами статтей були два неославісти. Я роздобув і надрукував документи, що німці з Херс. Банку плятять щорічно неославістичній „Рус. Речі" тисячі зол. руб. за цькування на все, що українське і за викликування переслідувань. Опублікував я і про те, що московський націоналізм, заслонивши себе неославізмом, ідейно виріс з писань німця Рюкерта. Коли в початку 1914 р. адміністрація видала розпорядження по школах і в літературі ширити думку, що Україна — це назва окраїни Польщі, а потім Росії, і, що українське, все є вигадкою ворогів Росії, а в 1915 р. проф. Кулаковскій і за ним В. Шульгин виступили в „Кіевлянині" з вигаданими обвинуваченнями, які в звязку з війною проти Австрії в ті часи, як безсовісні вигадки, могли накликати на українські голови скорпіони, я виступив в „Украïн. Жиз." з статтею, арґументованою по правничому так, що винуватчики мусіли виправдуватися. (Укр. Ж.", 1916 р., кн. 7 і 8). В відповідь на це в Києві Шульгин і його К-о випустили в 1918 р. збірник статтей під заголовком „Малая Русь". Тут Савенко пише, що „закрепил термин „украинцы" лишь Мих. Грушевскій" (с. 20) і що в „епоху польско-литовс. и казацко-гетманс.... никаких „украинцев" не знали" (с. 29), а Б. Щеглов виступив з обвинуваченням, що „Украинцы больше любят вводить, так сказать, явочным порядком термин „український нарід", чем доказывать своє право на ето". (с. 34). Під кінець він робить закид М. Грушевському: „Шевченко постоянно воспевает Украину, но слово „украинец" в Кобзаре он не употребляет ни разу". (с. 43).

Нема що й казати, як ця критика затемнювала й нищила національну свідомість, в наслідок чого, напр., серед російської еміґрації, особливо військових, і сьогодні ще не менше 60% українців, а в Галичині й сьогодні процвітає москвофільство.

Б. Щеглов, пишучи про мою статтю, притиснений нею, старався викрутитися, але не міг повалити її арґументів. Тому він пише: „Исключеніем из общаго правила является статья г. Шелухина: „Украинци, русские, малороссі. Откр. письмо г. Шульгину и его единомышленникам", помещ. в ч. 7—8 „Украинс. Жиз.".1916 г. Основное положеніе г. Шелухина: Украина — исконное національное имя Южной Руси,... Украина, украинець — наши собственныя имена, имеющія тысячелетнюю давность. Статья Шелухина изобилует цитатами и фактической аргументаціей..." Під кінець Щеглов таки признав що „термин Украина имеет свою историческую давность и свои неотьмления историческія права". (стор. 34, 35, 41). І на еміґрації я нераз забирав голос у цих питаннях, багато написав, а другі надрукували. Від В. Шульгина я одержав на еміґрації листа, в якім він кається. Ясна перемога правди. На проханнє ґрупи українців я написав їм, а вони видали в 1928 році серію моїх лекцій на тему про Україну, Русь, Малоросію. Це видання раптом розкупили. В Відні при таких же обставинах надрукував в 1921 р. син Ів. Франка мою брошуру про назву Україна у давних ґеографів. В Льозанні Тишкевич видав мою брошуру на тему про

наші терміни по французьки. Онацький зробив передрук по італійськи. В 1932 році ужгородське „Укр. Слово“ видало мою брошуру, а в 1931 р. студенти з Підкарпаття видали в Празі мою статтю, в якій я подав докази, що в 16 і 17 стол. Підкарпаття називалося Україною. Нічого ні з цієї літератури, ні з інших авторів Крипякевич не читав. Тому він не знає, що не тільки Іпат. літ вживав назви Україна і Вкраїна, але також і Татарський літопис під 1240. роком розповідає, що татари звоювали „Україну“; не знає й того, що назву українці вживав цар Петро І, що вживав її постійно Станислав Жолкевський, канцлєр, в листах з кінця XVI в. до 1619 р., вживав український нарід в своїх творах з XIII століття, („Молодая вкраїночка“), а терміну „народ український“ від часів Б. Хм. вже постійно вживають. Можу подати документальні потвердження на це.

В покажчику літератури Крипякевич назвав 5 авторів, але всі вони належать якраз до тих, про кого критика написала, що вони подають свої твердження „явочним порядком“, а не науковим. Дійсно, ні в одного з них ми не знайдемо наукового трактування питання. З моїх праць він не вказав навіть на „Укр. Жизнь“, бо полетіли б всі його вигадки. Я міг би назвати не один десяток таких авторів, як названі К-чем. У Дорошенка й цитата неправдива. Ні Крипякевич, ні редактор В. Сімович, очевидно, літератури питання не знають, тому й могло статися те, що сталося: перекручавання тексту літопису, незнання джерел, ненаукові інтерпретації, вигадки. І це в такім болючім і дорогім для кожного українця питанні, як імя нації й її території. Колись Кунік, академік, оттакого накрутив задля тенденції норманізму Руси, коли його заскочило питання про похід Руси на Сурож, а потім на Амастру, куди вчасніший як легендарний Рурик. Акад. Васильевський апелював до сумління вченого. Внаслідок цього Кунік зрікся норманської теорії і всіх поданих ним доказів. Цікаво, як реагують редактори й автори „Книги знання“.

Др. Ів. Раковський в статті про антропольогію не згадав головного, а саме про інервацію. Тому в літературі не згадав про Волод. Антоновича, конспект лекцій якого, та ще саме про інервацію, надрукували в Галиц. „Правді“ і в „Елисаватгр. Віст.“. Вовк був фільольогом і самостійно працювати в ділянці антропольогії не міг. Не вказав Др. Раковський і таких відомих европейських учених, як Фуйе та Гюнтер. (Fouillée, H. Günther). Фуйе багато написав про українців. Його працю переложили з французької на інші мови, в тім числі — на польську (Зарембінової), він українців вважає „правдивими кельто-словянами“ і дає їх характеристику. Німецький учений Гюнтер вважає українців за приналежних до адріятичної раси, від москвинів цілком відрубної, а портрет русскаго письменника Горького помістив для ілюстрації монгольского типу. Це читає Европа, а Україн. Енц. вважає для українців зайвим навіть вказати праці отих учених в покажчику літератури.

Переглядаючи задля гасла „Україна“ слова на букву

„у“, я наткнувся на універсали. Про ціль, ролю і значіння універсалів У.Ц.Р. ми тут не дізнаємося нічого, наче б метою „Книги знання“ не було українознавства. Кидається в вічі датування IV-го універсалу 22. I. 1918. Ця дата фальшива. 22. I. не було навіть проєкту IV-го унів. Прийнято й проголошено його в ніч на 25. I. Видали його, як в нім сказано, як засіб для утворення миру в Бересті. Це його ціль, а не самостійність України. Потреба видання виникла зо скандалу, якого наробила в Бересті політично неграмотна нота, підписана Винниченком та Шульгином.

Стенограми Берестейських переговорів, видані в Москві в 1920 р., подають факти, які самі промовлять. 28/XII 1918 р. Голубович подав у Бересті представникам Четверного Союзу ноту, за підписом Винниченка і Шульгина, складену 11/24 XII 1917 р. ч. 726 в Києві. В ноті було прохання визнати Українську Делєґацію й Україну самостійною лише „до того времени, пока не будет создана общегосударственная федеративная власть в Россіи“ (стор. 49). Очевидно, що в такій формі не могло бути й мови про визнання. Від Голубовича зажадали пояснень. Він побачив, що це загрожує програнням, і зійшов з ґрунту ноти, а подав за основу домагання державно-правні підстави української самостійности, як чув про це на моїх лєкціях в Одесі, тому заявив, що „Україна відновляє своє міжнароднє існування“, як було воно в 1654 році. Представники Союзу відкинули з ноти її недоречності, а взяли на увагу пояснення Голубовича і на цій підставі, спираючись на міжнародньому праві, 30. грудня 1917 р. (нов. ст. 12 січня 1918 р.), проголосили визнання Української Делєґації за повноправне представництво сомостійної Укр. Нар. Республики. Таким чином, Україна визнана самостійною державою в Бересті 12 січня 1918 р., коли про IV-й універсал ще й думки не було. (стор. 49, 87). Большевики, навпаки, тоді як Союз відкинув недоречності ноти, рішили використати їх. По телєграмі Троцького в Харкові негайно сфабрикували український уряд в Федеративній Росії і післали до Берестя як представників Федеративної України Медведева й Шахрая, щоб вони, згідно з нотою Винниченка й О. Шульгина, відкинули делєґацію Укр. Цент. Ради, а виступили б на її місце в російській делєґації як уповноважнені федеративного уряду. Для Києва виникла необхідність рятуватися від своєї ж ноти. Одержавши про це вістку з Берестя, Грушевський 21/I скликав нараду українців. В той же день Винниченко, Грушевський і М. Шаповал склали свої проєкти універсалу, 23/I нарада виробила з них один проєкт, який вийшов з проєкту Винниченка і був зредагований якнайгірше, бо треба було поспішати. 24/I проєкт дали під розгляд Малої Ради і після дискусії та поправок в ніч на 25/I прийняли його, як IV-й універсал, українськими й одним польським голосами. Всі жиди й москвини не голосували за ним. Таким чином IV-й універсал прийняли й проголосили в ніч 24/25 січня 1918 р. Отсе і є його дійсна дата, одначе надрукували його без дати. Я маю цей історичний примірник. Виясняти історію з датою я тут не маю по-

треби. Ясно, що дата 22/I фальшива і що в Укр. Енц., в „книзі знання“ подано фальш. Грушевський в Іллюст. Іст. Укр. надрукував як дату IV-ого універ. 11 січня, тобто 24 січня нов. ст. Проф. Масарик тоді був у Києві і двічі вказує дату 25/I. Севрюк в Бересті подав дату 24/I. (Стеногр. с. 146). В календарях і в пресі подано дві дати: 24, а в інш. 25/I. В деяких нових календ. IV-й унів. викинули. Але в універсалі стоїть: „Однині Укр. Респ. стає самостійною“ і т. д. Коли ж це „однині“? Тут дата рішає й у всякому разі тільки з моменту прийняття унів. Радою, себто 24/25 січня 1918 р. У всякому разі 22/I ще не було й проєкту унів. В Бересті Союз ігнорував IV унів. і на засід. 1/II заявив, що не має підстав зректися чи змінити проголошеного вже визнання, а харківських уповажнених, що виступили 21/I, відкинув. Директорія в Києві 24/I 1919 р. постановила призначити свято IV-го універ. разом на день проголошення соборности 22/I. Таким чином, 22/I 1918 р. це день свята, а не дата IV універсалу. Не зайвим буде завважати, що в 1918 р. Українська мирова Делєгація в Києві стала на грунті історично-правних основ україн. державности й самостійности і виріклася IV-го універсалу та проголосила, що Україна відновляє свою попередню державність і самостійність на історично-правних підставах, а не творить нового субєкту міжнароднього права на підставі IV-го універсалу, який є тільки одною з декляpацій, а не конститутним актом. Більшовики настоювали на IV-му унів., щоб використати з тоіо позбавлення українцями самих себе історично-правних підстав своєї державности, які при визнанні IV-го універсалу цим визнанням відкидається[1]). В 1922 році пять українських партій розіслали по чужих державах меморіял, в якім відкидають IV-й унідерсал і обстоюють права України на історично-правних основах. В 1921 році Грушевський надрукував, що, підписуючи IV-й універсал, він орієнтувався на Москву і не думав про дійсну самостійність, а став думати тільки з того часу, як більшовики спалили йому будинок. Другий автор IV-го универс.

[1]) Головні факти й дати історично-правних основ української державности й самостійности, що відновляють їх правно, такі: В 1654 році заключено договір Української Республики з московським царем про військовий союз Республики з ним для взаїмної допомоги і про особисту протекцію царя. Україна, як правдиво писав проф. Сергеєвич, ніколи не прилучалася до Московської держави і зоставалася самостійною державою. З Московським народом вона договорів не творила і єдиним лєгальним звязком між ним і українським народом була спільність монарха, який для України був лише в ролі протектора по договору. Договір 1654 року ніколи правно не змінявся і ніхто його не касував. Цар односторонно порушував його, але узурпація ніколи не може стати для порушника — узурпатора правом. Українська сторона завше вела в тій чи іншій формі змагання за свої права. Коли внаслідок революції 1917 р. цар 3 марта 1917 р. зрікся престолу і звільнив громадян від присяги підданства, то Український нарід вернувся автоматично в правне становище суверена, а Україна зразу стала республикою, як була в 1654 р. Це був останній царський закон, републікований Сенатом. Так Україна відновила свою державність і самостійність. Зоставалося утворити держав. апарат. Під Московським народом Український народ не був і ніяких прав москвини на його не мають.

М. Шаповал, хоч і довго мовчав (він стояв за самостійність уже в 1912 роції, про що друкував), а в 1928 р. написав, що він визнає III універсал за проголошення державвости. Так два автори самі відкинули значіння IV-го універсалу, як акт самостійности. Що торкається третього автора — Винниченка, то він ніколи не визначався стійкістю поглядів і уже в 1921 р. своєю роботою відкинув IV-й універсал. Тепер з 1933 року за прославлення універсалу і надання йому значіння творця державности й самостійности енерґічно взялася ґрупа, яка гуртується коло так званого варшавського центру УНП.

Один з редакторів „Укр. Енцикл." д-р Василь Сімович в „Ділі" (22 січня 1934 р. ч. 17) кличе громадянство „з вдячністю згадувати учасників акту з 22 січня 1918 р. і сам великий акт", тобто Грушевського, Винниченка і Шаповала та IV-й універсал. Але, як ми вже подали, самі творці відступили від свого твору. Ніде і ніким в світі його не визнано і не прийнято. Він нічого не утворив і не міг утворити для Української свободи, державности й незалежности, а тим часом прийняття його, як творця державности, не відповідає правді, противне юридичній науці про правотворчі акти, і вимагає зречення української нації од своїх власних прав. Бо якщо Україна „однині" стає суверенним народом і державою по IV-му універсалу, то до „нині", тобто до 3 березня 1917 у. до IV-го універсалу вона тих прав наче не мала, і під ким же вона була? Москвини на мирових переговорах в Києві заявили, що під Московським народом і тому без його волі не сміє проголошувати себе самостійною, а за згоду москвинів на це мусить платити землями і природними багацтвами. Така ситуація дуже вигідна претендентам на Україну і відкриває для них можливості торгу, як за територію, так і за душі. Підчас мирових переговорів у Києві я, а далі і юрдична Комісія з участю проф. держав. і міжнар. права д-ра Ейхельмана відкинули і ролю IV унів. і більшовицькі претенсії що випливають з нього. — Якщо в дусі IV унів. буде зредаговане гасло „Україна", то це зовсім непотішаюче.

Г. Костельник.

Осел або розпуста як ідеал.

1. Осел і ослиця.

„Осел" — це собі такий заголовок одної новельки. Нашої української, недавно видрукованої [1]). Не годилось би про неї писати й не було би про що, якщо б не її недуга. Коротенька собі новелька, ледви чи заслугує на назву новельки, (часописи люблять коротенькі новельки й неодну дурницю видрукували тільки завдяки цій прикметі „сочиненій").

[1]) Роман Дудик: Осел. Видрук. в „Ділі" з 19. VII. 1934.

Але ж вона характеристична недугою, від якої страдає дух цілого нашого культурного світу. Характеристична — наче на замовлення. В малому виявляє багато.

Ось її зміст — кров з її крови, кість з її костей (хочу тим сказати, що її зміст переповім її власними словами).

Пан Прокопів, урядовець асекураційного товариства, приїхав у важних службових справах у столицю коло одинацятої години вночі. З тяжкою валізою, ваги найменше 25 кільогр., ходив від готелю до готелю, та ніде не міг дістати кімнати на нічліг, бо це був початок ферій, щасливий день для власників готелів.

У третьому з черги готелю пан Прокопів дав портієрові пятку на пиво. Чого тільки за гроші не дістати? Гроші це задоволення, гумор, може і здоровля... Пятка перемогла, й портієр каже до пана Прокопова:

На другому поверсі є обширна кімната число 44. У цій кімнаті ночує одна молода, мимоходом кажучи, дуже гарна дама. Є в цій кімнаті вільна отомана. Там зможете переночувати. Але попереджаю вас, пане... вибачте... але бачу... ви молодий мужчина... а ця пані це жінка високого урядовця, з доброї родини і на випадок чогось. .

— Але ж пане! Даю слово чести, можете бути певні, що не зроблю жадного скандалу. Як же я смів би нечемно поводитися?

У блеску світел із сусідських камяниць Прокопів доглянув докладно маленьку голову з білими кучерями, на біленьких подушках.

— Ах! — зідхнула нараз спляча. Чи тут хтось є, чи мені так сниться? — прошепотіла.

Прокопів натягнув свою ковдру високо на голову і не давав ніякого знаку життя.

* * *

Гарна, струнка бльондинка, убрана в частину балевої суконки, задоволена приглядалася собі у дзеркалі.

Вона не бачила, як Прокопів із усміхом на устах розсівся в глибокому фотелі і приглядався їй. Вкінці запримічує його у дзеркалі і мало не заплакала. Він скочив до її колін, цілує її руки і шепче:

— Вибачте, ласкава пані, я вже йду, вибачте!...

— Пане, як ви сміли? Що за нахабність? Геть мені з очей!

— Пані! Ви помиляєтесь! Я не з тих, що ви думаєте... Я вас, пані, не хотів...

— Ах, це ти, Влодзуню?

— Ви мене знаєте?... Що це таке?... Як це можливе?

— Не дивуйся! Я зразу тебе пізнала, як тільки ти увійшов у цю мою кімнату!... Я пізнала твою благородну душу і зрозуміла, як мало сьогодні на світі таких джентельменів, як ти! Саме за це я тебе кохаю, що ти не зробив те, що зробило би 99 прц. мужчин!

— Так, моє кохання, так серденько! Я хочу тобі доказати, що я належу до тих, яких ти сама начисляєш тільки на пів процент!

— Пів процент! — Крикнула йому сильно в ухо, аж зашуміло в ньому.

— Пів процент! — задеклямували обоє утішно і з голосним лоскотом поцілувалися...

— Пів процент! — пішло відгомоном по коридорі.

— Пів процент! — гукнув якимсь звірячим басом вусатий портієр, виставляючи язик аж на бороду...

— Пів процент! — прошепотів Прокопів, протираючи зі сну очі...

* * *

Коли пан Прокопів збудився, була вже девята година. Тої пані з доброї родини вже не було в кімнаті.

— А правда, пане портієр, приречення я дотримав?

— А так, так!... Ага! ця пані залишила для вас пакунок.

— Для мене?... Дуже дякую!... Ах, яка шкода, що я навіть її не бачив — подумав Прокопів, відчиняючи з цікавістю легенький пакунок.

— Сіно!.. — Здивувався! — Ніщо, лише сіно!...
— Сіно! — прошепотів ще раз, перебираючи пахучу вязку сіна.
— Сіно! — зареготався на все горло вусатий портієр...

Ось і кінець цілої тої новельки. Автор ще вважав за важне підписати, де на нього таке „творче надхнення“ прийшло й коли: Юськовичі, липень.

* * *

Автор ніби написав свою новельку в „реалістичному“ й „натуралістичному“ напрямку — бодай хотів так написати. Але... всяка школа має своїх „пяниць“, що пишуть підхмелені духом своєї школи. Пишуть так, як пяні говорять.

У кожній столиці, в кожному готелі кожний гість свою кімнату на ніч замикає. А ще коли тим гостем є сама жінка, „з доброї родини“! Якжеж портієр з того „Осла“ міг вести пана Прокопова до занятої кімнати ч. 44 і то коло півночі, коли та „дуже гарна дама, жінка високого урядовця, з доброї родини“ вже спала?! Щось таке можливе хіба тільки в Юськовичах і то тільки в підхмеленій фантазії („що кумі на умі“), а не в столиці.

Рішуче треба було дописати, що та дама забула замкнути свою кімнату на ніч, а портієр про це знав. Але коли пан Прокопів прийшов до того готелю, портієр хропів на свому кріслі, його „урядова“ шапка ледви держалася голови, а з широко відчинених уст спливав йому маленький струмочок слини і потопав у густій бороді... Очевидно, хоч би вже в тому часі, коли портієр спав, дама могла замкнути свою кімнату, й портієр ніяк не міг би так певно обіцювати нічлігу у кімнаті ч. 44., хіба тільки умовно: якщо двері не замкнені.

Коло півночі на потемки, крадьком чужий чоловік вліз до занятої кімнати ч. 44, та дуже гарна дама з доброї родини це запримітила й тільки зідхнула: Ах, чи тут хтось є, чи мені так сниться?... Такого психольогічного блазенства я мабуть ще не читав! Кожна жінка в такій ситуації наробила би вереску на цілий готель. А в „Ослі“ жінка тільки собі тихо зідхнула... Це хіба була проститутка, або ледащиця з того типу жінок, що є ідеалом для Винниченка, змовлена з портієром, та „Осел“ пише, що це була жінка високого урядовця, з доброї родини...

Відки ж ця дама взяла сіна і то ще пахучого й то на початку ферій, коли ще взагалі нема свіжого сіна?! Авжеж у столичних готелях нема сіна! І це тільки пяна фантазія з Юськович.

Автор називає ослом пана Прокопова тому, що він додержав свого слова і не звів чужої жінки. Але ж осли не живуть у парах, осел не робить різниці між своєю й чужою ослицею. Отже автор назвав ослом свого „героя“ (і ще й цілу новельку затитулував „Осел“) зовсім не до речі і зовсім не в реалістичному стилі. Він повинен був його назвати якимсь із тих звірят, що живуть у парах і невідмінно додержують „подружої вірности“, от як голуби, бузьки, ластівки, папуги...

Ослицею є та дуже гарна дама, жінка високого урядовця, з доброї родини, бо це вона виявляє **норови, питомі ослам.**

Справді є тут ще й осел з норовами, питомими ослам, та ним не є пан Прокопів, але той, хто ті норови виявляє й ставить людям за взір до наслідування...

2. Розпуста як ідеал.

Автор „Осла“ міг би мені відповісти, що я нароком не хочу зрозуміти, в якому значінню він назвав ослом свого пана Прокопова.

Це те звичайне метафоричне значіння слова „осел“, котре хоче сказати, що якась людина дурна, духово обмежена, позбавлена властивого характеру людського духа.

Пригляньмося новельці „Осел“ з цієї перспективи. Та її ресонанс вийде ще куди жахливіший.

Осел — хто має нагоду звести чужу жінку, а не зведе її! Значить: він дурний, духово обмежений, позбавлений властивого характеру людського духа.

Це вершок фільософії й поезії з новельки „Осел“. Автор декляматорським способом глузує собі з того ніби „пів процент“, що не принимає його фільософії та поезії, й декляматорським способом каже йому „сіно“ їсти...

Ідім же дальше за ниткою льогічних послідовностей цеї „фільософії й поезії“. Пан Прокопів додержав свого слова, яке дав портієрові готелю.

Осел — хто додержує свого слова! Пан Прокопів може був жонатий, присягав досмертну вірність своїй жінці (автор „Осла“ нічого про це не каже, бо він своєю „фільософією“ хоче ущасливити всіх людей — без різниці, чи вони жонаті, чи ні).

Осел — хто додержує своєї присяги!

Чому осел? — Відповідь можлива тільки одна: **Тому, що не йде за своєю пристрастю.**

Так доходимо до загального правила: **Осел — хто в житті не йде за своєю пристрастю, хто не топче всяких моральних законів, щоб задоволити свої пристрасті...** Розпуста як ідеал [1]).

Це, бачите, **людина навиворіт!** У давних часах, у всіх поган, жидів, магометан, у всіх людей ослом або й свинею називали таку людину, що топче всякі моральні закони, а йде за своїми пристрастями. В практичному життю й ми нині так оцінюємо людей, бо інакшій оцінці противиться наша природа.

Але в нових віках усякі Спінози й Винниченки, фільософи й белєтристи, більші й менші, аж до таких дрібних, яким є ав-

---

[1]) І новелю з таким бридким ідеалом містить „Діло“, яке пренумерує дуже багато священиків. Ця новеля не одинока. Часто бувають в „Ділі“ новелі, що в них пробивається гасло літературного референта того часопису „література без уваги на мораль і ідеї“, а таке гасло — це підготовка грунту для більшовизму. *Редакція.*

тор „Осла“ з Юськович, підняли бунт проти історичної, традиційної — значить: проти природної моралі, змагалися й змагаються „пересипати“ цілу людську природу й життєві умовини.

Очевидно, природа не дає собою „конірувати“.

Коли людина навиворіт, то й людська доля навиворіт. Людину зіпхнули на щабель скотини, то й доля людини стала скотиняча — там, де ці „ідеали“ в найвищому проценті здійснені.

Беру першу стрічну реляцію про життя в більшовицькому царстві. А там читаю таке:

„Померших люди самі ховають. Їдять потайки своїх дітей і трупи... Вінчань нема зовсім. Коли бере якийсь парубок дівчину, то не записує ніде, бо за це треба платити, а грошей нема. Жінку кидає з незабезпеченими дітьми навіть старший чоловік і переходить жити до молодшої. Так само жінки кидають своїх ніби-чоловіків і переходять жити до нових „чоловіків“. На цім найбільше терплять діти. Виростають гей той бурян без батька-неньки та виховуються на бандитів... Співчуття або якоїсь людяности зовсім нема. Життя людини не має найменшої вартости, тому нема й ніякої радости з життя“. (Український Бескид з 1.VIII. 1934).

Ось тобі, „Осле“, здійснений твій ідеал!

Треба тільки секунду тверезо думати, щоб зрозуміти, що воно інакше й не може бути. Та... треба мати чутку душу на справжні життєві вартості. А люди наших часів просто зачаджені ідеалами „людини навиворіт“. Заражена культура заражує людей так, що вони цього й не відчувають. Новелька „Осел“, поміщена в „Ділі“ під статтею „Посвячення церкви в Ямельній“. Невже може бути більша іронія, як таке зрівнання діяметрально протилежних вартостей?

Цей „Осел“ міг би собі ричати в якомусь „Pocięgiel-i“, та ніяк не в „Ділі“. Але... ідеали „людини навиворіт“ нині в моді, їх „дух часу“.

На них глядять, як, буває, родичі на свою розпущену дитину: їй усе вільно, вона і найкраща і наймудріша і цікава і найліпша і многонадійна... Напишеш якусь здорову думку в белєтристичній формі — ого, це вже тенденційне, моралізуюче, нудне, не на місці... А „Осел“, бачите, і безтенденційне й цікаве, естетичне, гарне, дотепне...

Ну, й буває так, що одною рукою відганяємося від більшовиків, а другою пригортаємо їх до серця. Як може більшовизм у світі перевестися, коли його вороги й самі сіють насіння більшовизму — справді несвідомо, не знаючи, що роблять, одначе сіють — по цілому світі.

Коли це бачите й розумієте, чи не бере вас страх, що огонь більшовизму таки мусить перепалити цілий світ? Хто чим воює, від того й гине.

Др. К. Кротоський.

Світогляд Гітлєра.

(На основі книжки: Adolf Hitler „Mein Kampf". Erster Band. — „Eine Abrechnung". Zweiter Band: — „Die national-sozialistische Bewegung", стор. 1—406 ј 409—782. München, 1933 р., 20-те видання).

Цю статтю, додаючи піднаголовки, подаємо у перекладі з деякими малими пропусками, з католицького журналу „Przegląd Powszechny" за липень-серпень с. р., стор. 46—65, де автор в оригіналі дав наголовок „Spowiedź publiczna Kanclerza Niemiec". *Ред.*

Євангелія гітлєризму.

Цей твір обіймає не тільки зєднання цілей революційного національно-соціяльного руху у Німеччині, але також зясовання розвитку того руху. Побіч цього маємо тут життєпис самого автора, що покараний у 1924 р. Народнім Судом у Мюнхені кількалітним арештом у кріпості Ляндсберг над Лєхом впродовж цілого року мав змогу списувати свої спомини і погляди для своїх прихильників. Від 1925 р. до 1933 р. цей твір появився у поверх двадцяти виданнях і 1,040.000 примірників. Він став євангелією гітлєризму не тільки у цілій Німечнині, але також між німцями в Австрії, Чехословаччині, Польщі, Швайцарії та Зєдинених Державах Півн. Америки. Він найшов відгук подекуди у Швайцарії, серед бельґійських флямандців, голєндерських фризійців, що більше — серед багатьох англійців, румунів, ірляндців і навіть французів, а гітлєрівські сорочки стали модні майже у цілій Европі, не бракує їх навіть у Парижі. Вони назагал брунатні, одначе є білі у Варшаві, а амарантові на польськім Горішнім Шлеську.

Автор призначив свій твір виключно для німців, не для чужих. „Mein Kampf" Гітлєра заборонений у низці держав: в Австрії, Чехословаччині і Польщі. Чому він заборонений в Австрії, про те кажуть перші його речення: „Німецька Австрія мусить повернути до свойого великого німецького материка". Автор проповідує це як свою історичну місію, тому, що його родинне Бравнав над Іном на пограниччю Австрії і Німеччини призначило його до тієї місії, „бо одна і та сама кров належить до одної і тої самої держави". Чому цей твір не має дебіту у Чехословаччині й у Польщі, обосновує таке дивне, характеристичне для світогляду і намірів автора, дальше речення: „Щойно коли німецька границя обійме останнього німця, але не дасть йому запоруки існування, тоді з потреб власного народу виростає моральне право забирати чужу землю". В той спосіб автор ясно і виразно відкриває свою націоналістичну народню етику, що стала ознакою наших часів і небезпечною загравою та вістуном зовнішніх кривавих воєн, але і внутрішніх братовбійчих міжусобиць так само у Німеччині, як і у Польщі й у цілому світі.

Переживання і світогляд.

Світогляд кожної людини твориться на основі її власних переживань. Світогляд Гітлєра потверджує це на цілій лінії.

Син нижчого митного урядовця у Бравнав, ходив від 1899 р. до нижчих кляс реальної школи у Лінцу. Тут вплинув на вражливу душу хлопця вчитель історії всенімець Шенерер. Від нього перебрав Гітлєр всенімецький шовінізм, ідолопоклонський культ побідної Німеччини і Гогенцолєрнів та ненависть до Габсбургів і згідно з кличем Шенерера „Los von Rom", ненависть до Риму й католицької Церкви.

Гітлєр, задивлений крізь всенімецькі окуляри на австрійські відносини, проповідує просто парадоксальні погляди про політику наче б то здегенерованої династії Габсбургів, а особливо про зненавидженого шенерівцями престолонаслідника Франца Фердинанда, одруженого з чешкою. Він каже, що той нещасливий архикнязь „змагав до счехізування німців, до їх вигублення в Австрії", що „впряг католицизм до політики і через те позбавив Габсбургів престола, а Рим великої держави" (стр. 101—102). Гітлєр як прихильник Шенерера не може простити Габсбургам, що вони вратували католицизм у Австрії, спротестантизованій переважно у XVI ст. і зробили неможливим релігійне обєднання Німеччини. Тому то його відношення до католицької Церкви найкраще характеризує його погляд, що „найбільшими людьми у німецькій історії вважає побіч Фридриха Великого, Мартина Лютра й Ришарда Вагнера (ст. 232).

Гітлєр так само, як його вчитель Шенерер, не є навіть християнином. Про те свідчить така його думка: „Хтось може жаліти, що з появою християнства до свобідного старинного світу дістався духовий терор, але не може він заперечити, що від тоді це насильство світ опанувало і гнобить його і що насильство поборюється насильством, а терор терором. Щойно тоді шляхом відбудови можна завести нові відносини" (т. II стор. 507).

Для пояснення своїх антидинастичних і антиавстрійських поглядів, перебраних від Шенерера, Гітлєр каже: „коли засоби правлячої влади загрожують життю нації, тоді повстання проти тієї влади стає обовязком". Тільки коли в Австрії німецька нація була загрожена у свойому житті?

В Австрії лише жмінка інтеліґенції бунтувалася проти своєї держави і незаконно змагала до злуки з Німеччиною із протестантськими Гогенцолєрнами. Супроти цього чи ж не є злочинним лукавством[1]) проповідувати для оправдання зради стану такі думки: „Коли загрожує небезпека знищення нації, тоді счезає питання лєгальности, тоді, хоч би уряд тисячу разів послугувався т. зв. лєгальними засобами, мимо цього гін самозбереження гноблених — це найвище право до боротьби всякою зброєю" (стр. 105).

„Національне право ломить державне право. Хто не готовий

---

[1]) Це вимагало би деяких застережень. *Ред. Дзв.*

і нездібний боротися за своє життя, на цього вічно справедливе Провидіння видає присуд смерти. Світ не існує для трусливих народів. Під впливом антинімецького парляменту й антинімецької династії в Австрії, німецький нарід був би загинув в Австрії (?). Габсбурґи загрозили ґерманізмові (?) і тому всенімці стали поборювати династію й доказали найбільшу любов Батьківщини визволенням від обіймів тієї династії“ (стор. 106). „Шенерер добре бачив маразм габсбурської династії і коли би у Німеччині слухали його рад, не було би світової війни (!). Причиною боротьби всенівців з католицизмом став на думку Гітлєра факт, що династія без скрупулів послуговувалася католицькими інституціями для гноблення німецького елєменту в Німеччині, намагалася зісловянізувати Австрію чеськими парохами“ (стор. 119).

Німецьке духовенство не вміло боронити німецьких інтересів. Наче б то в Австрії існувало жорстоке насилування німецьких прав з боку католицького духовенства (стор. 119).

Гітлєр особисто релігійно байдужий, числиться з почуванням населення і тому на його думку боротьба Шенерера з церквою для релігійного обєднання німців у протистантизмі була головною причиною всенімецької програної в Австрії.

У 12. році життя вмер Гітлєрові батько, а в 2 роки опісля мати. Він не скінчив навіть нижчих кляс реальної школи. Без засобів до життя їде до Відня, щоби вчитися на архітекта. Тому, що не мав матури і не здав іспиту, мусів між 1903 і 1922 р. шукати прожитку в праці, спершу простого мулярського чи малярського робітника, пізніше жив з малювання образків та їх продажі. Кілька разів перериваний побут у Відні лишив нестерте тавро на світогляді Гітлєра. Це були часи завзятої боротьби знаменитого бурмістра Відня Люеґера з деструктивними впливали розпаношеного у Відні жидівства і марксизму, кермованого жидівськими Адлєрами, батьком і сином. Тоді домінуюче становище займав жидівський капіталізм з бароном Ротшільдом на чолі і жидівська преса з головним органом „Neue Freie Presse“. Австрійський Парлямент, т. зв. Державна Рада, була ареною крикливих і завзятих національних сварок, у яких всенімці і молодочехи грали першу скрипку. Все те впливало у рішаючий спосіб на молодого, дуже здібного хлопця.

Як звичайний робітник він стрічався з терористичною дисципліною соціялістів та їх жидівських провідників. Зійшовся віч-на-віч з нуждою робітничих мас, що до Відня збігалися з цілої Австрії, як огнища промислу. З огидою і погордою дивився на деморалізуючі впливи жидівських і нежидівських визискувачів нужди робітничих мас на віденських передмістях. Як голодний знання юнак, з очима, зверненими на зовнішне і внутрішне життя, свій власний світогляд створив не тільки з власних переживань, але з преси, з книжок, які вмів читати і вибирати не багато знання, але суть знання. Понад пятилітний побут Гітлєра у Відні був для нього дійсним „Wilhelm Meisters Lehrjahre“. Тут він пізнав найслабші сторінки демократії і пар-

ляментаризму, що вироджувалися в охльократію; парляментарний хаос і арену авантюр. Нічого дивного, що повикидав ті інституції як пережитки зі свойого режіму і заступив їх гаслом „sic volo, sic iubeo“ „Führer-a“, себто вожда. Тут у Відні Гітлєр пізнав визиск робітничих мас з одного боку капіталістичним лібералізмом, а з другого несумлінністю жидівських соціялістичних проводирів. Звідти його непримирима боротьба з марксизмом і щойно зачата з капіталізмом. Люеґер став для Гітлєра зразком поборювання деструктивних жидівських впливів. — Все, що добре у гітлєризмі — це вплив християнсько-суспільного руху у Відні. Всі його численні виступи у жидівській справі живцем зачерпнуті з християнсько-суспільної преси і літератури у Відні. Але Гітлєр пішов у антисемітизмі дальше: „Антисемітизм Люеґера, на його думку, був тільки частинний, не расовий“. Можна було хрещенням покрити семітизм і у той спосіб задержати семітську отрую. І це була похибка християнських суспільників“ (стор. 132—133).

Католицька Церков і расизм.

На думку Церкви „расизм“ Гітлєра — це головна хиба його доктрини, зачерпнутої із антихристіянських поглядів відродженого ґерманського поганства. Вправді Гітлєр противний істеричним вибрикам ґерманського воданізму, але неменше свій расизм і погляди на арійдів зачерпнув з божевільної манії великости, поширеної серед німецьких націоналістів під кличем: „Все мусить відродитися на німецькій основі“. Це клич, яким всенімці оправдували свою захланність і етнофаґію. Як прихильник того гасла Гітлєр величає арійську расу (стор. 317—324), а серед неї ґерманську супроти менше вартних словян. Він приписує арійцям незгідно з правдою, що були творцями всілякої цивілізації і культури. Перед арійцями творили цивілізацію суберійці, туранські сумерійці і семітські акади, арморити, вавилонці, хаміцько-семітські єгиптяни, а підстави греко-геллєнської культури і цивілізації творили середземно-морські раси, творці кретенської культури, якої памятники, сьогодні відкривані, викликують подив цілого світу. Але справжню духову культуру принесли світові щойно семітські визнавці Христа. Гітлєр цього не хоче признати, не хотять цього признати і німецькі націоналісти і звідти їх ненависть до християнства, а особливо до Церкви.

Так само, як погляди про значіння арійської раси, кульгають його погляди на мішання, себто бастардування рас (стор. 311—324). Коли би його теорія справді була правильна — то найкращими представниками людства могли би бути брамін, кастово відмежовані від інших рас. Мішанина людей ріжної раси збільшує здібности нащадків. Доказом цього англійці, що свою силу завдячують схрещенню анґльо-сасів з валійськими кельтами, зо зроманізованими норманами, а пізніше з кельтійськими шкотами й ірляндцями. Отже расові погляди Гітлєра — це утопія і недоцільні та смішні намагання творити чисту німецьку расу.

Де ж сьогодні можна найти чисту расу? Може у Німеччині, де стільки словянських, польських, литовських, французьких прізвищ говорить про походження родин, що носять ті прізвища. Хороблива манія творення чистої раси штовхнула Гітлєра і його прихильників до злочинної стерилізації (стор. 279), слушно осуджуваної Церквою. Гітлєр слушно кидає громи „на засоби здержуючі“ плодження дітей, так поширені особливо у Німеччині і Франції, — але закон про примусову стерилізацію — це просто поганське варварство, що штучно творило евнухів і намагається їх творити.

Перед світовою війною.

Весвою 1912 р. Гітлєр перенісся з віденського Вавилону ріжних народностей до Мюнхена, чисто німецького міста. На молоду людину, вражливу на красу ліній, красок і звуків, Мюнхен, головне вогнище німецького мистецтва, зробив велике враження. Хоч тяжкі були умови його існування, всією душею привязався до тих німецьких Атен, а роздумуючи, що Віттельсбахи зробили для прикраси міста, протиставить мюнхенські мистецькі памятники модерним хмародерам, похожим на казарми. Майже трьохлітний побут перед світовою війною у Мюнхені тому також має епохальне значіння для нього, що у тих гарячкових передвоєнних літах скристалізувався його політичний світогляд. З Австрії Гітлєр виніс передовсім всенімецьку ненависть до католицької династії Габсбургів за те, що не позволила 10 міліонам австрійських німців так ґерманізувати і гнобити 48 міліонів інших народностей, як це робили в себе прусаки з поляками в Познанськім, на Поморю і Шлеську. Що більше, він наче бачив у потрійнім союзі Німеччини з Австрією й Італією невдачу Німеччини вже перед світовою війною. Ніколи союз з Австрією й Італією не обіцював користей, коли ті держави ділив постійний антагонізм. Крім цього союз з Австрією, що вже розкладалася, і з Туреччиною, називаною „хорою людиною“, мусіло збільшувати ворогів Німеччини, ласих на австрійську або турецьку спадщину. На думку Гітлєра треба було опертися на Англію і в союзі з нею треба було вже у 1904 р., як це зробила Японія, кинутися на Росію та забрати їй стільки простору, щоби на цілі століття Німеччина зо своїм річним приростом 900.000 населення найшла досить землі на прохарчування. В такому впрочім дусі була вдержана ціла величанська всенімецька література, почавши від 1874 р. Розенберг, начальник пропаганди у Німеччині — це тільки континуатор від 60 літ проповідуваного „Drang nach Osten“, так само як відомий нині в Англії браншвайський учитель воєнних наук проф. Евальд Банзе, що в підручнику, призначенім для німецької університетської молоді п. з. „Wehrwissenschaft“, не тільки грозить Англії наїздом і втратою британської імперії, але будучі німецькі кордони визначує від гирла Сомми по Юрайські гори з анексією цілої північно-східної Франції, анектує Бельґію, німецькі кантони у Швайцарії, Польщу, Чехословаччину, Данію, Литву і т. д. Подібні

кордони визначувала біля 1890 р. брошура п. з. „Grossdeutschland im J. 1950“. Гітлєр у цьому концерті всенімецької захланности стає тепер першим капельмайстром. Він говорить про 4 шляхи німецької політики з огляду на приріст населення. Для забезпечення собі будуччини у сучасних межах можна або іти слідом французів і обмежувати штучно приріст та виховувати слабину, або розділити юнкерські лятифундії і дати варстат праці приростові населення, що одначе нагадує комунізм і поширює шкідливий пацифізм, або треба дати приростові сприятливі умови життя у промислі й торговлі, що одначе доводить до суперництва й зудару з Англією. Залишається тільки один шлях — здобувати нові простори на европейському континенті на Сході. Гітлєр у жорстокий спосіб обосновує німецьке право здобувати нові землі на слабших сусідах і винищувати особливо менше вартні словянські народи (149). „Людяність — це мішанина глупоти, трусливости та вмовленої собі чванливости. Безоглядно переходить попри це і завжди перемагає інстинкт самозбереження. У вічній боротьбі людство стало велике, у вічному мирі гине“ (148-9). „Для німців гасло внутрішної кольонізації шкідливе: воно поширює вигідний пацифізм та перешкоджає нам здобути те становище, що нам належиться; є воно життєвою конечністю для Німеччини, бо всяка загранична політика була би у той спосіб спаралізована і будучність Німеччини занапащена. М е т а н і м е ц ь к о г о н а р о д у — с т а т и п а н о м н а ш о ї п л а н е т и. Наш нарід не має майбутности без здобування собі нової землі і нових посілостей“. „Коли би ми інакше робили, скоро станемо на кінці нашої землі і наших сил“ (149—150).

„Здобування нових земель — це конечність на будуче, але не треба тих земель шукати в Камеруні, тільки в Европі. Треба собі холодно пояснити, що воно зовсім не лежить у волі Провидіння, щоби один народ отримав 50 разів більше землі як другий. Не вільно нам дозволити відвести себе від змагання до поширювання наших посілостей з огляду на політичні кордони, бо важніші від тих кордонів є кордони вічного права. Коли наша земля справді має досить простору для прокормлення всіх, тоді хай нам дадуть потрібну до виживлення землю! Очевидно цього ніхто не зробить з доброї волі, але в цьому випадку право удержання самого себе здійснюється вимушенням і те, чого відмовляють по доброму, повинен собі забрати кулак“. „Коли би наші предки свої почини були робили залежними від подібної пацифічної глупоти, як нинішня теперішність, мали би ми сьогодні ледви $^1/_3$ нашого простору. Тільки мужній рішучості до боротьби за існування завдячуємо обі східні мархії, а тим самим велич і могучість нашої держави“ (стор. 152). Клясичним прикладом цього має бути повстання пруської сили, „що справді не повстала шляхом фінансових операцій чи торговельних інтересів, але завдяки світлому геройству і неустрашимій вояцькій відвазі“ (стор. 169). Такий світогляд створив собі нинішний канцлєр Німеччини в Мюнхені в 1912—14 рр. і каже, що вже тоді передбачував при-

чину невдачі у союзі з Австрією, в торговельному антаґонізмі супроти Англії і врешті у марксизмі, що розкладає німецьку націю.

Гітлєр не обвинувачує німецького уряду за викликання світової війни. Згідно з правдою Гітлєр твердить, що війни бажав цілий німецький нарід і її йому не накинули. Хто від 1874 р. сіяв безупинно всенімецький вітер, той врешті мусів стягнути на себе всенімецьку бурю. Аджеж завдяки віддавна веденій німецькій пропаганді відразу зголосилося 2 мільйони німецьких добровольців, а сам Гітлєр навколішках дякував за цю війну (стор. 167). Всі розуміли, що у тій війні не йде про Сербію або Австрію, але — на думку Гітлєра — про існування німецького народу, а в дійсності йшло німецькому імперіялізмові про панування над світом під гаслом „Deutschland über alles“.

При цьому всему вдаряє завзята ненависть Гітлєра до словян. Він заявляє, що вже у програній війні Росії з Японією у 1904 р. бачив невдачу австрійських словян, а на вістку про вбивство у Сараєві радів, що Франц Фердинанд, найбільший приятель словян, погиб від словянської кулі (стор. 174).

Світова війна і початки політичної карієри.

З вибухом світової війни Гітлєр іде добровольцем до баварського війська і цілу кампанію перебув в багнах над Соммою або у шпиталях на лічення ран і затроєння ґазом. По війні вертає до Мюнхена, де спершу ситуацію і владу опанували найбільш крайні соціялістичні елєменти з Куртом Айснером на чолі. Проти цього правління виступили військові круги, а побачивши у 30-літньому Гітлєрі здібного аґітатора, поручили йому освітну діяльність спершу серед війська, а опісля серед робітників. В той спосіб почав свою політичну карієру як здеклярований націоналіст і був переслідуваний з боку правлячих у перших місяцях 1919 р. у Мюнхені, комуністичних Рад. Дня 27. IV 1919 хотіли його навіть арештувати, але він крісом відігнав 3 висланців комуни. По упадку комуністичного правління Гітлєр дістав наказ брати участь у курсах громадянської науки, призначеної для вояків. Переконаний, що головною причиною заломання Німеччини була падолистова зрада соціялістів і центрівців, Гітлєр створив нову партію з національно-соціялістичною програмою під впливом економічних викладів Ґотфрида Федерера про необхідність зломання довжничого ярма у сумі 100 міліярдів марок, накиненого Німеччині Антантою при допомозі міжнародного капіталу. Той міжнародній капітал — на думку Федерера, яку приймає за свою і Гітлєр — був головним спричинником світової війни, а після закінчення тієї війни робив все, щоби мир перемінити у пекло“ (стор. 233). „Боротьба з міжнароднім позичковим капіталом стала одною з найважніших точок програми національно-соціялістичної партії“. За що йде боротьба в Німеччині?“ — питає патетично Гітлєр і відповідає: за забезпечення та існування нашої раси і нашого народу, за виживлення його дітей, за втримання чистої крови, за свободу і самостійність нашої батьківщини, щоби наш нарід дозрів

до сповнення визначеної йому Творцем нашого всесвіту місії" (стор. 234), ц. зн. місії підбою цілого світу, бо „Am Deutschen Wesen muss alles genesen". Серед таких викладів і дискусій дозріває агітаторський змисл Гітлєра. Він починає активно виступати на зборах, а дуже зручною і сильною полємікою з оборонцями жидів здобуває собі величезний вплив серед мюнхенського війська, а навіть ступінь освітнього поручника.

Публичні виступи Гітлєра звернули на нього увагу дрібної ґрупи, що тоді щойно організувалася, німецько-робітничої партії „Deutsche Arbeiterpartei". Вона його приняла без його відома як свойого члена, тому, що відповідно виступив проти якогось баварського сепаратиста, що поборював злуку з Прусією. Отже Гітлєр прийшов на збори тієї партії і найшов там ледви кількох членів. Його приняли як 7-го з черги. У партійній касі було 7·50 марок. Партія не мала ані програми, ані лєґітимацій для членів, ані печатки. Тому що Гітлєр хотів створити власну партію для поширювання власного національно-соціялістичного світогляду, скористав з приняття до тієї малої групи і розпочав велику справу зорґанізування німецької нації в одній партії (стор. 236—241).

Правда і брехня.

Читачеві нелегко побороти всі довгі міркування Гітлєра на тему заломання Німеччини у війні і по війні. Він намагається приєднати німецького хлопа і робітника для своєї всенімецької євангелії. Це дійсна мішанина правди і брехні, наївности й облуди „ad captandam benevolentiam" німецької гордости і захланности. Нпр. головними винуватцями війни й упадку Німеччини були жиди,а особливо„жидівська преса,що кожну правду перехрещувала" (стор. 253). Як її перехрещувала, доказує, на думку Гітлєра, факт, „що проповідувала перед війною пацифізм тоді, коли інший світ готовився, щоб вдусити Німеччину" (262). Та жидівська преса, в марксівських чи демократичних органах розтрубіла в світі „брехню" (!) про німецький мілітаризм, в тім часі, коли одночасно „соціялістичні і демократичні сторонництва в парляменті перешкоджали потрібному вишколенню німецької збройної сили" і тому вислано міліони неприготованої молоді в фляндрійські багна на смерть (298). Слушно осуджує Гітлєр розпусту й обичаєву гниль у Німеччині, але чи його божевільний расизм і стерилізація не є рівним злом? (стор. 272). Багато світла на ніби то симпатії Гітлєра до католицизму дає таке речення: „Немалу вину у витворенні наших сумних релігійних відносин поносять ті, що релігійні погляди злучують з чисто світськими справами і через те викликують непотрібний конфлікт з стислим знанням. В тім випадку після тяжкої боротьби переможе знання, а віра в очах простолюддя, потерпить велику шкоду" (!) (стор. 294). Хіба ж це не облудний жест вільнодумця, що ніби то виступає в обороні віри простолюддя а одночасно проповідує, що у боротьбі з т. зв. стислим знанням, релігія боронить справи вже заздалегідь пропащої. Правильно каже Гітлєр, що найбільші шкідники релігійности —

це ті, що релігії вживають як політичного засобу (стор. 294).

Хіба цього не стверджує на цілій лінії націоналізм, що облудно заявляє свою правовірність для зєднання мас, а одночасно у прилюдному житті підкопує підвалини християнської віри й етики? Хіба Гітлєр і його прихильники не такі самі фарисеї супроти християнства і Церкви, тільки у більшім ступні, як націоналісти інших народів, коли своїми святоборчими засадами і поглядами бють наче тараном у Церков і науку Христа, а визнавців тієї науки переслідують? Листопад 1918 р. був на думку Гітлєра зрадою власного краю з боку соціялістів і центрівців, і тому відродження могло принести тільки пробудження національного духа. Лише знаціоналізовані маси творять непоборимУ силу і до знаціоналізовання тих мас своєю доктриною змагав Гітлєр.

Можна цю доктрину як шкідливу осуджувати, але треба признати Гітлєрові, що він геніяльний агітатор і рівно геніяльний організатор, та що завдяки цьому впродовж одного року опанував цілий Мюнхен, що від 1887 р. находився під виключним майже впливом соціялізму. Довершив цього не тільки своєю вимовою, що поривае німецьке простолюддя для націоналістичних ідеалів, але і геніяльною охоронною організацією т. зв. „Schutzabteilung", зложеною зі самих бувших військових рішучих людей, сфанатизованих до боротьби з комуністами і соціялістами. По кількох зборах у 1919 р., де противників проганяли кулаком, києм або палицею, партія Гітлєра скоро зросла до таких розмірів, що у 1920 р. найбільші мюнхенські льокалі не могли помістити... прихильників, що більше, на соціялістичних зборах тисячі робітників переходили на сторону Гітлєра. В той спосіб до 1923 р. цілий Мюнхен був у руках „вожда—фірера", який, хоч зразу замкнений в тюрмі, мусів дивитися на розвязання своєї партії, а випущений по році зумів на зразок Мюнхена опанувати цілу Німеччину і з поміччю 400.000 S. A. штурмовиків увести в неї соціяльний комунізм, опанувати католицький центр і пруських юнкрів націоналістів, мілітаристів і промисловців.

Гітлєр і всенімецький націоналізм.

Сповідь Гітлєра не належить до притягаючих книжок. Його фільософічно-політичні міркування на тему нпр. „Нація і раса" або „Світогляд і партія" або „Держава" чи „Державна приналежність і громадянин держави" і т. д. зовсім легко не читаються. Отже чому та книжка з не дуже приступним змістом в короткому часі появилася в 23 виданнях і 1,040.000 примірниках? Може тільки завдяки свобідному і досить оригінальному стилеві, може просто завдяки поширенню і перемозі гітлєризму в Німеччині? Мабуть один або другий з названих тут моментів причинився до виїмкової популярности тієї книжки. Одначе вони не вистарчають для пояснення, що вона стала сьогодні наче новою євангелією для нинішних німців.

Доктрина Гітлєра це ніщо іншого як нове, до повоєнних відносин пристосоване видання пангерманізму Шенерера, що

від 1874 захоплював німецький світ і штовхав його до здобуття панування над світом. Війну за те панування приготовили і викликали самі; замість перемоги прийшла невдача. Блудний націоналізм всенімців цього не міг збагнути і до нині не хоче і не може. Скомпромітований хвилево невдачею, мусів зійти на задний плян, а владу вхопив соціялізм і центр. Слабе соціялістично центрове правління, уступливе супроти побідної антанти й приневолене числитися з націоналістичною опозицією, нікого не вдоволили і стало причиною напрасної націоналістичної реакції. На чоло тієї реакції вибився Гітлєр саме тому, що вийшов зі всенімецького австрійського націоналізму, що найменше числився з реальним життям і через те був ще більше крикливий і перенятий націоналістичним максималізмом. Гітлєр, завдяки своїм агітаторським здібностям, висунувся на провідника націоналістичної реакції зо всіми її утопіями, хибами, аспіраціями і жорстоким насильством. Признати дійсних виновників німецького упадку — це значило би осудити власну дотеперішню діяльність і власну програму. Треба було шукати жертвенного козла невдачі. Тим козлом жертвенним при всіх невдачах впродовж віків був завсіди жид. Отже коли Гітлєр головно на жидів скинув вину за невдачу, на жидівський міжнародний капіталізм, на жидівський марксизм, найшов відразу загальне признання, хоч тільки у деякій мірі обосноване. Не важко думати, що сказати про такі закиди, наче жиди роздули ненависть між католиками баварцями і протестантськими прусаками (стр. 623), або, що антагонізм між католицизмом — це наслідок головно жидівської роботи.

Критика всего і всіх.

Не малу популярність придбала книжка „Mein Kampf“ злобною критикою всего і всіх. Багато закидає вона цісарському урядові в X. розділі про причини заломання (стр. 245—311), а вже просто піниться на провідників революції з р. 1918, соціялістів і центрівців, глумиться над труслувістю німецької буржуазії, урядників і міністрів. Виходячи з засади „щоби не вішати малих злодіїв у тій ціли, щоби безкарно пустити-великих“, бажав би Гітлєр на будуче встановити німецько-націоналістичний трибунал, який засудив би на смерть 10.000 листопадових злочинців, ц. є. творців республики і ваймарської конституції як національних зрадників“ (стор. 611). „При нищенні т. зв. зрадників вітчини смішно і нельогічно позбавляти життя—чуру, що псує нпр. армату, а одночасно тримати на найвищих становищах каналії, що продали цілу державу, мають на совісти даремну жертву 2 міліонів убитих і відповідають за цілі міліони інвалідів, а одначе при тім всім з цілим спокоєм роблять знамениті республиканські інтереси“ (стор. 610). Політики побідної революції соціялістично-центрової стали шкідниками німецької нації і під оглядом заграничної політики. Коли загранична політика перед війною недописувала через хибно заключувані союзи, то повоєнна загранична політака кульгала задля недостачі доброї волі (стор. 684). „Респу-

бликанські політики не мали інтетесу у відбудові батьківщини й у спротиві інтернаціоналізації німецької господарки, а тимчасом не можна піднести народу без його знаціоналізування“ (стор. 685).

Нічого дивного, що німецікі маси, хорі вже від 60 літ, під впливом такої аґітації на націоналістичний шал, прокинулися наново, відкинули від себе геть всі міжнародні нальоти і принесли нечуваний успіх апостолові скріпленого панґерманізму: — Гітлєр став канцлєром, а радше диктатором цілком обєднаної Німеччини.

Політичний заповіт Гітлєра.

Одначе найважніша частина його сповіди — останні розділи цієї книжки, присвячені заграничній політиці гітлєрівської Німеччини. Це не тільки цікаве, але дуже цікаве і навіть грізне мементо для цілої Европи, а особливо всіх сусідів Німеччини. Коли перед війною — на думку Гітлєра — завдання заграничної політики німецької великодержавности було з а б е з п е ч и т и п р о ж и в л е н н я н а ш о г о н а р о д у і й о г о д і т е й, то після війни остає та сама історія — майбутна ціль з підготовкою сил для здобуття великодержавної сили для втримання і виживлення нашої нації — на будуче. Іншими словами, мета зовнішної німецької політики — це підготовка до визволення на будуче (стор. 687). Питання відзискання втрачених територій держави є у першій лінії питанням відзискання давної могутности у рідному краю, супроти чого інтереси відірваних земель чи провінцій мусять зійти на другий плян. Відзискання втрачених провінцій відбувається не на бажання гноблених, але засобами насильства самостійного державного материка. Завойовані краї вертають до вітчини не через вогняні протести, але завдяки мечові, готовому до боротьби. Кування цього меча — це завдання внутрішньої політики, переведення знову тієї ковальської роботи залежить від вишукання товариша зброї, а це є завданням заграничної політики“ (стор. 688—9) „Товаришами зброї, ц. є союзниками у майбутній ревіндикаційній війні, зверненій головно проти Франції, можуть бути тільки Анґлія й Італія“. „В дійсності Анґлія не бажає собі великодержавного становища Німеччини, але німці не змагаються за те становище, вони змагаються за життя своєї вітчини, за обєднання своєї нації і за насущний хліб для своїх дітей“ (стор. 699). Гітлєр додає, що „мілітарна перевага Франції надто сильно натискає на серце світової британської потуги, а Італія не бажає собі переваги Франції в Европі, отже й Анґлія й Італія в основі не противляться інтересам Німеччини“ (стор. 700) „Франція — це грабіжник, а інші беруть участь у французьких грабіжницьких виправах супроти плаксивих протестів наших націоналістів“ буржуйської породи (стор. 701). „Німеччина, без уваги на світову війну, яку вела з цілим світом, не є світовою потугою. Супроти Анґлії, Росії, Китаю, Зєд. Держав і Франції має за малу територію. У Франції повстає мулятова раса муринських бастардів. Німеччина не вживала у своїх війнах муринів (стор. 730). Німеччина

мусить шукати нових земель для своєї будучности як представниця найшляхетнішої раси на тій землі і на тім спирається національна місія соціялізму, щоби плекати не тільки шляхетні коні, шляхетні пси, але і людей (стор. 732).

„Границі з 1914 р. не дадуть німецькій нації сатисфакції, ані не забезпечать її будучности й ізза тих границь не варто проливати крови (стор. 738). Мусимо для нашої нації здобути стільки землі, щоби на будуче шляхом кольонізації німецька нація завсіди мала забезпечене джерело проживлення. Увага на кривду других не повинна відігравати ніякої ролі. Не існує право посідання землі. Землю здобувається. Тільки у силі завойовників існує право. Границі держав творять люди і люди їх змінюють. Факт, що якийсь нарід має безмірні простори, не є ніяким правним титулом до вічного пошанування — він свідчить найбільше про силу завойовників і слабість покривджених, (стор. 740). „Необхідність остаточної війни з Францією всі признаємо, це одначе не вичерпує завдань нашої заграничної політики. Але без поширення нашої території як простору до виживлення народу, наша політика не малаби глузду". Розвязки цього питання треба шукати не в придбанні кольоніяльних просторів. В придбанні просторів злучених з рідною землею, щоби шляхом її кольонізації нашими осадниками поширену територію зробити підвалиною нашої будучої сили“ (стор. 741). „Національно-соціяльний рух не є оборонцем інших народів. Не хочемо бути охоронною поліцією для малих, бідних народів, але тільки вояками нашого власного. Право до здобування нових земель може стати обовязком тоді, коли без поширення території великий нарід був би присуджений на знищення, а собливо, коли йде про ґерманський материк всілякого життя, що на нинішньому світі носить культурне тавро. Отже для Німеччини стати світовою могутністю — це конечність (стор. 742). Тому ми націонал-соціялісти перечеркуємо політику передвоєнних часів і звідти починаємо наново, де її перед 6 стол. закінчили. Задержимо відвічний похід на Захід і Південь і звернемо нашу увагу на Схід. Нарешті кінчимо з нашою торговельною та кольоніяльною політикою і переходимо до аґрарної політики шляхом здобування нової землі на Росії і державах, що її окружають. Доля дає нам вказівку завдяки більшовизмові, що знищив російську інтеліґенцію — опору російської державности“ (стор. 742). „Росію створив не маловартісний елємент словянський, але державно-творчий елємент ґерманський. Він згодом вижився і Росією заволодів жид, неспосібний до організації, але до розкладу. Росія як жидівська держава стоїть на передодні упадку, а нам націонал-соціялістам доля визначила місію здобути мечем російські простори й опанувати їх німецьким „плугом“ (стор. 743). Опозиція проти імперіялістичної політики на Сході покликується на Бісмарка“ (стор. 745). „Одначе дурна була політика, що займалася завойованими народами як Єгипет, Індія і Туреччина“ (стор. 746). „Чому сьогодні неможливий союз Німеччини з Росією? Російський біль-

шовизм — це спроба жидівства XX стол. запанувати над світом. Тому боротьба проти жидівської більшовизації світу вимагає отвертого становища супроти Совітської Росії. Таж не можна проганяти чорта бельзебубом“ (стор. 751—2).

А ось політичний заповіт Гітлєра: „Недопустіть, наказує він, до повстання двох потуг на европейському континенті“. Добачуйте у кожному змаганні до зорганізовання другої мілітарної потуги над границею Німеччини, а хоч би тільки у формі сотворення держави, спосібної до витворення мілітарної потуги — удар на Німеччину і добачуйте у тім не тільки право, але й обовязок перешкодити в створенні такої держави, хоч би збройною силою або, коли би вона вже повстала, мусите змагати до розбиття її всіми силами“. „Подбайте про те, щоби сила німецької нації найшла підставу не у кольоніях, але на землі рідної Европи. Не вважайте Німеччини зовсім забезпеченою, доки вона не зможе дати на сотні літ нащадкам нашої нації на власність шмат землі і ріллі. Не забувайте ніколи, що найбільше право на тій землі — це право посідання власної землі, яку хочеться власними силами обрабляти і що найбільша жертва — це кров, пролита за здобуття тієї землі“ (стор. 755). Знищення Франції і заволодіння величезними просторами на Сході коштом Польщі і Росії це основна програма ґітлєрівської політики“ (стор. 757). „Щонебудь нам небо призначує — кінчить Гітлєр політичний тестамент (стор. 758), повинні нас пізнавати по шеломі, спущенім до бою“.

Новітнє поганство.

Міркування Гітлєра стоять на наскрізь поганському ґрунті, на такому самому ґрунті, на якому стояла стара Рома, що вважала себе управненою до завоювання всего старинного світу.

На щастя від поверх $1^1/_2$ тисячі літ живемо в Европі і в християнській ері. На жаль признаємо, що у тій християнській Европі поганський дух від часу до часу гордо підводить голову і кривавими шляхами значить свої походи. Одначе скільки разів насильством і мечем намагався опанувати Европу, стільки разів впав переможений на арені історії. Світопоборні затії Гогенштавфів скінчилися смертю їх нащадка під топором ката. Людвик XIV боровся з цілою Европою за перевагу в Европі, а підірвав тільки могутність Франції і трон своєї династиї. Воєнний ґеній Наполєона перемагав від Еспанії до Москви і з зломаними крилами, в полоні, скінчив свій лет світовладний на острові св. Олени. По успіхах Бісмарка всенімецький дух по 40-літній пропаганді зірвався до завоювання світу і довів Німеччину над Марну! Надіятися слід, що сьогодні відновлені у ґітлєризмі світопоборні німецькі затії обернуться таксамо в ніщо, тим більше, що Захід і Схід Европи, остережені імперіялістичними заявами Гітлєра найдуть досить сил для відпору, щоби покласти кінець праву Бреннуса, спертому на вістрі меча.

Вірмо, що Христос, що переміг світ, переможе також націоналістичний погансько-німецький світ.

Одначе чи світогляд Гітлєра з 1925 р. є ще світоглядом сьогодні і буде ним завтра...?

Переклав *X.*

Рецензії.

Небуденна повість.

Улас Самчук. **Волинь.** Роман-хроніка у 3-ох частинах. І часть. Львів, зачатий друк 1932, а скінчений в серпні 1934 р. Вел. 8⁰. 215 ст. + 1 нпг. Окладинка роботи Павла Ковжуна. Ціна 2·80 зол. (Замовляти: „Дзвони, Львів, Японська 7/II).

„Бідненькі самозакохані душі“ наших західно українських авторів якось не годні були досі вилізти з лірики та дати справді епічний твір. Привикли до довоєнного настрою fin-de-siècl-ізму з його душевною пусткою й зворотом від суспільного до еготичного. Привикли до самообожання власного „я“ в некористь суспільного. І хоч пройшла війна, революції, відбудова власної державности, то проте всі ті величні появи не стрясли їх душею настільки, щоб вони відірвалися від самих себе та звернулися дещо в бік своїх ближніх. Привиклі жити мріями й лірикою зманєрувалися, а що не було в них видно внутрішньої величі, то й не видовбали зі себе нічого великого, хіба дрібнички та орнаменти. Тому то в нашій літературі якийсь такий передвоєнний дух, загумінковий і затхлий. Тому то всі ті „лементи“ про неевропейськість нашої літератури, про потребу її відродження й ін. Тому то врешті нахил писати спомини й репортажі й попит у читачів за таким родом літератури. Читач хоче правдивого життя, тужить за епікою! Не має її в белєтристиці, отже сягає до споминів і шукає за ними навіть по старих калєндарях.

І ось в останніх роках, майже в чверть століття по війні зачинають появлятися в нас спроби тієї епіки. Пробує її Лепкий в історичних повістях, та лірик виходить таки наверх; пробує Купчинський, та з-за маски епіки вихилюється всміхнене обличчя фейлєтоніста; пробує Галина Журба і бачимо, що їй ось-ось... вдасться. Її „Зорі світ заповідають“, заповідають його і в нашій епічній літературі. Він може ще надто рожевий, надто жіночий, все таки світ. Аж з тієї самої землі волинської, що й Галина Журба, виходить другий „вундеркінд“ Улас Самчук. І „Волинь“ і „Зорі світ заповідають“ мають свої подібності: і подібні головні мотиви (переживання дитини й мужицька любов до землі), і подібною мовою (майже говором волинським) писані, і в тім самім майже часі повстали. Оба твори виходять з позитивної любови рідної землі в їх авторів й оба через той елємент буду-

чої любови „владна пісня міцногрудих дітей прийдучого". Оба вкладають у скарбницю нашої культури справді цінні позитивні вартості animae naturaliter christianae.

Коли основним елементом твору Галини Журби „Зорі світ заповідають" (властиво виданої досі частини того твору) є краса й авторка будить у нас тією красою хвилювання почувань, не все скоординованих біля позитивного ідеалу й усвідомлених читачеві, то перша частина „Волині" Самчука [1]) попри красу ділає на читача ще й волевим елемонтом сили. „Встають в уяві діти-велитні. Йдуть пралісами, рвуть столітні дуби, розчищають галяви, предають огневі хмиз хащавини. Дикий звір чує запах поту від праці за плугом і з диким воєм стрімголов пре у пропасть".

„Йшов плуг. Йшов страшний мужик за ним і розривав цілини. Родилося життя..."

І ось того мужика перед нами поставив на ввесь зріст Самчук. Не того терпеливо страждаючого, що досі панував у нашій плаксивій літературі, але зовсім іншого. Міцного, дужого конкістадора життя! „Те вічне зі зморщками чоло, ті поважні очі, той владний горбатий ніс. Рука у нього чорна, долоня тверда і широка, кулак кострубатий з чіткими пругами синіх жил. Лиш маленька тінь від сонця падає на землю від його велитенської постаті". („Волинь", стор. 215). Ось той новий герой нашої епіки, новий активним наставленням до життя і тим навіть екзотичний у нашій літературі. Які смішні й дрібненькі в порівнанні до нього оті „волюнтаристично-енергетичні" паничики а ля Крижанівський („Сонце в пісках") чи Чернява („На Сході Ми"). У них „реву, реву, ревіти мушу"; тут не слово пусте, а „владна пісня міцногрудних дітей прийдучого", пісня праці щоденної, освяченої Богом. „Без Бога мужик порожнеча. Як ота клуня без снопів, чи засіки без зерна"... (стор. 29).

І тим ще цінна та повість, що це в ній саме в теперішній час може українська земля поставити свої землевласницькі ідеали забріханню колєктивізації в більшовицькій літературі. Той клясичний — і життям і літературно — мужик Самчука безперечно „кулак і куркуль". Ось що для нього земля: „Земля для всіх і всього. Земля найбільше щастя, більше за золото, більше за коштовні каміні. Земля — сон міліонів, казково-привабливе єство, радість і щастя всіх сильних і слабих. Земля все: золото, краса, молодість і вічний учитель мудрости... От що є земля!..."

„Дорожина біжить серединою в л а с н о г о поля і криється від зору, западаючи над угорську долину. На право — м о є! На ліво — м о є! О д и н л и ш в і т е р м а є п р а в о т о п т а т и с ь т у т, з б и т и х в и л ю, ж б у р н у т и н е ю д о с у с і д с ь к о ї м е ж і і л е т і т и д а л і". А шлях до того мужицького ідеалу-землі один: п р а ц я. Це знає навіть хлопська дитина, Володько. „Праця... Хіба ж Володько не знає, що то значить? Він може

[1]) Видана книжка „Волинь", хоч цілість сама для себе, матиме в майбутньому II-гу частину про війну й революцію, а III-тю — про повоєнні часи.

тільки усміхнутися... У нього ще й тепер босі ноги і порвані штанята. Та не в цім справа... Он поле ожило великим життям і обіцює нагородити всі ті прикрі години довгих літ, переборених залізною волею залізних людей...

„А навколо ширінь. Небо, а на нім хмарини“ (ст. 215). Чи не чуєте, як бється в тих рядках у той же ритм Самчукове серце, що билося колись при писанні „Листів до братів хліборобів“ у Липинського? Направду, книжка Самчука, попри всю її високомистецьку вартість, також знаменитий виховний засіб (і до того ціна на неї справді демпінгова).

Слова й ідеї її траплять до кожного мужеського незіпсованого серця й знайдуть у ньому свій правильний гармонійний акорд. І хоч того мужика всякі обманці лають куркулем, то він свого шляху не кине, „а на підлизування, підкуп не піде... Буде товктися, битися, боротися, але чесним ділом доведе свою правду“ (ст. 190).

Це промовив словами Самчука український мужик, це сказав своє тверде слово московсько-жидівським покидням український „куркуль“. Не загал, якась безоблична община ревунів та безпросвітних пяниць і шлюх, а визначна вибрана одиниця: еліта. І це виразне зазначення вартости одиниці, всупереч московському масовізмові, друга актуально виховна прикмета „Волині“ Самчука. „Кулак“ знає рідко коли потрібну систему общини, вважає її лише за конечне лихо й з усіх сил працює, щоб його збутися.

Тверда мужицька мораль каже йти до посідання землі не заздрістю, яка доводить до вчинків терору (142 ст.), а працею, яка, хоч гне спину й ломить кості, то проте одинока веде до цілі. „Працює Матвій і думи думає. Не можна його без дум. Не має спокою добрий господар ніколи. Думи носять тебе над землею“. І „барчисті мужики ступали твердими ступами в напрямку заходу... Назустріч прудкий вітер“ (стор. 170—1).

В порівнанні до жіночо-рококової будови „Зорі світ заповідають“ Самчукова „Волинь“ нагадує будівлі ґотику, так продумані, щоб тверді основи землі давали змогу впястися вежами в небо. На широко підмальованім тлі життя природи й села ярко вибиваються характери головних героїв: дитини Володька й батька Матвія, знов же в товаристві багатьох дрібніших персонажів. Два головні мотиви повісти: діточі переживання Володька та боротьба за землю Матвія знов же вміло вплетені в безліч цікавих дрібніших мотивиків.

Напняття й динаміку акції стишують місця епічного спокою; трагічне переплітається з комічним, гірке з солодким, та так уміло, що серце читача справді хвилює в ритм хвиль повісти, хвилює наче у справдешнім житті.

Обличчя автора заховане зовсім за епічністю твору. А ця епічність справді зразкова, давно невидана в нашому письменстві. „Кров сочилась малому з ока. Сочилась, збігала на брудну батькову долоню. Матвій чув цю теплу кров дитини своєї і вона протікала його твердізні мозолі, як топлена мідь“ (ст. 58) — ось

вам довше порівнання. Але Самчук вміє й коротше передати почування-переживання своїх героїв, нераз просто одним словом: „І як його ота чутка шириться?... Диви, ще вчора ніякого слуху, а сьогодні, ні сіло, ні пало... Тьху!... — „А з хати до хати чутка передається. Земля...“ (ст. 66).

Описи торгу за землю й мужицької політики (ст. 18—28), то знов віддання діточого страху (ст. 52), то вміле вжиття народніх приповідок і переказів про нечисту силу — все те в Самчука виходить дуже міцне й якесь природне, без крихітки якоїнебудь лірики. Нагадуються найкращі клясичні епічні твори і то не лише з давніх часів, але і з новочасної літератури. Такий опис пільних робіт чи плекання садку нагадує мені Георґіки Франсуа Жамма (Jammes). Взагалі автор дуже вміло оперує всякими описами, і навіть — здається вже давно нудні — описи природи виходять у нього на місці, цікаві, короткі й захоплюючі, нпр.: „Листя дихало, мов риба знесилена сонцем і повітрям дня“ (стор. 140). Вкупі з тою природою жиють і герої Самчука; їх переживання природа наче відчуває й проводить їх своїми перемінами (стор. 167 і под.).

Родина Довбенків, добрі й лихі діла її членів, взаїмна родинна любов нагадують „Тайну Фронтенаків“, роман Моріяка.

Родинна звязь у Довбенків, уміло зображена Самчуком, це теж одна з прикмет „Волині“, які ставлять той твір на першому місці також задля його провідних ідей. Що автор стоїть на християнському становищі, на це вказує багато натяків у „Волині“ про релігію й Церкву. Правда, автор деколи ставиться критично до діяльности офіціяльної православної Церкви, та це виходить тільки на користь книжки, бо вказує про обєктивність автора. Про позитивний світогляд автора свідчить і саме виконання „Волині“, свідомо нетенденційне, а проте з глибокою й дужою тенденцією. Нагадується мені вислів Марітена про християнськість твору: Коли хочете написати християнський твір, то не шукайте тенденції, тільки будьте самі християни. І як такі напишіть книжку та вложіть у неї саме своє серце. А тоді твір буде християнський.

Так, мистець наче той Володько-дитина: „Він досить страждав, радів, рвався. Його життя — життя комашки, що будує собі щось, не знаючи для кого. Але в усьому тому чути вічний святий закон, залізну льоґіку та пристрасну величну красу“ (стор. 44).

С. Лишкевич.

Historia magistra vitae.

Dr. W. Kutschabsky: **Die Westukraine im Kampfe mit Polen und dem Bolschewismus in den Jahren 1918—1923.** Schriften der Kriegsgeschichtlichen Abteilung im Historischen Seminar der Friedrich-Wilhelms-Universität Berlin. Verlag Junker und Dünnhaupt, Berlin 1934. 8^{0} стор. 439+6 карт. Ціна 19 RM.

Політична культура тим більша в даній нації:

1. чим нація має більше нагромадженого досвіду, тобто чим більше спостережень вона в політичнім життю поро-

била і чим більше науки з тих спостережень вона для потреб дальшої своєї політичної творчости в своїй збірній памяті, тобто в своїй власній традиції, заховала;

2. чим більше розвинений в даній нації волюнтаризм, чим сильніша серед її активної провідної верстви свідома свобідна воля, яка рішає про вибір найкращих метод здійснення хотінь стихійних і про уміння або неуміння цими стихійними хотіннями на підставі даних науки, досвіду і традиції керувати;

3. і врешті, чим більша (випливаюча з двох попередніх прикмет) інтелігентність даної нації, тобто чим більше розвинена серед її провідної верстви здатність спокійно і правдиво обсервувати громадські явища, знаходити між ними найбільше наближений до правди причиновий звязок і уявляти собі наслідки акції, побудованої на такій льогічній обсервації!

„Коли провідна верства даної нації має слабу память, слабу свідому волю і слабу інтелігентність, при дуже сильній емоціональності, і коли вона памяти, волі та інтелігентности в собі не хоче розвивати, то нація з такою провідною верствою не може мати ані політичної культури, ані побудованого на ній власного політичного життя. Така нація може тільки вічно „відроджуватись“, перебувати в стадії вічного політичного булькотіння і стихійного примітивізму, в стадії недорозвиненої, незреалізованої, недержавної нації...“

Хіба не можна було ядерніше сформулувати рішаючого значіння політичної культури для нашого народу, як це зробив Липинський у наведених вище словах. Та ми, заняті тисячами дрібних справ нашої незавидної буденщини, не звертаємо зовсім уваги на вищі потреби народнього життя, які на перший погляд не мають нічого спільного з нашими буденними клопотами, але від яких в першу чергу залежить така чи інша наша майбутність. Говорити тепер про піднесення загального рівня нашого духового життя, про збагачення нашої культури великими вартостями, про плекання політичної культури, то почується відповідь, що на такі люксуси позволити собі не можемо. Але смієм
твердити, що цей „люксус“ — це є найнеобхідніша конечність нашого національного життя; що без піднесення політичної культури нашого громадянства на рівень політичної культури передових европейських народів тяжко буде випровадити нарід наш зі „стадії вічного політичного булькотіння, зі стадії недорозвиненої, незреалізованої, недержавної нації“. Чи є хоч серед нас зрозуміння для цих справ, чи є принайменше добра воля в тім напрямі? Було б зайвим відповідати тут на це питання. Відповідь приходить часом сама й тоді вона більш переконуюча. От наприклад вийшла перед кількома місяцями в Берліні обємиста книжка дра Василя Кучабського п. з. „Західна Україна в боротьбі з Польщею і більшовизмом в рр. 1918—1923“, книжка ця в нас небуденна поява під кожним оглядом, належить до того роду творів, що можна поставити її в звязок з повищим питанням і сказати: як українське громадянство прийме цей твір, як

його використає і на нього зареагує, від того залежатиме теж відповідь на поставлений в горі запит. Не хочемо тим робити реклями новій книжці, бо цього вона зовсім не потребує, але ж мусимо підкреслити, що вона може мати непересічний вплив на піднесення політичної культури та побільшення політичних здібностей нашого громадянства і тому треба до неї заняти якесь становище, негативне чи позитивне, лиш не можна пройти попри неї мовчки.

Новий твір дра К-ого дає своїм змістом багато більше, чим обіцює заголовок, бо це не тільки історія Західної України, але повна історія недавної спроби нашого державного будівництва. Недостачу такої історії відчувалося в нас уже довго і тому ми з вдоволенням повідомляємо про появу цієї книжки, бо вона усуває цю прикру прогалину в нашій історичній літературі.

„Новий підйом України — пише автор у передмові — пересунув цілковито приняті перспективи, з яких звичайно звикли розглядати положення в східній Европі. Вже не дві великі історичні елементарні потуги, Московщина і Польща, означували це положення в рр. 1917 — 1920 і будуть його на будуче означувати, тільки — як у 17. століттю — три елементи, хоч і неоднаково рівні: Москвія, Польща та Україна". Вже з цього речення видно, що автор закреслює для свойого твору багато ширші горизонти, чим це звичайно роблять історики наших визвольних змагань, що обмежуються звичайно лише етнографічними границями, поза які їх зір не сягає. Бо щойно зі широких перспектив можна правильно означити питому вагу України та її кожночасне історичне значіння серед окружаючих народів. Ця конечність широких горизонтів важна не лиш для історика, але в рівній мірі теж і для політика, все одно, чи він проводить життям цілого народу, чи лиш одного повіту. Др. К-ий дав історію нової України зі широких, загальноевропейських перспектив і це перше велике значіння його твору, тимбільше, що це може причинитися до розвитку здібностей серед нашого громадянства розглядати зі широких перспектив події минувшини чи сучасности, а не під кутом власного загумінка, як це занадто часто в нас діється.

З цим тісно вяжеться друга основна прикмета його праці — це введення України в органічний звязок з загальноевропейськими подіями, з загальною історією. Автор зобразив у своїй книжці всі звязки й взаємовідношення між ділаючими в Европі силами й Україною. До цього зневолювала його вже сама ціль твору: зобразити боротьбу, яку Україна звела зі своїми противниками, Польщею й Росією, після двохсотлітної перерви. Для того не можна було обмежитися самою льокальною історією, а треба було на тлі, так би мовити, універсальної історії Европи і зі становища України зясувати всі ці сили й чинники, що на цю боротьбу впливали, а дальше крім цього і всі ці звязки світово історичного значіння, в яких Україна в часі цієї боротьби знаходилася. Польща і Росія, більшовизм і контрреволюція, тенденція реставрації одности російської імперії і протилежна тен-

денція розбиття цієї одности. Версайський договір, паризька мирова конференція, східноевропейська політика поодиноких великодержав, світовий капіталізм і тенденції соціяльного перевороту, одним словом велике хвилювання сил і рішень, що їх тереном була тодішна Европа — все це узгляднено в цім творі, поскільки воно співрішало про вислід подій на Україні, або навідворот, поскільки Україна мала якийнебудь вплив на них. Щойно коли зір історика обіймив такі широкі горизонти, можна було бачити нпр., в чім міститься історичний змисл польсько-української війни, а саме, що нею знищено в Західній Україні здорові підстави нового державного організму, який був уповні рівновартний і рівнорядний з новоповстаючими державами середної Европи і який міг бути активним чинником у політичнім життю східної Европи. Щойно в рамах такої історії можна було вказати, що дало коротке існування української державности всесвітній історії. Участь України в універсальній історії бачить автор в тім, що — поперше — західно-українська держава впродовж недовгого існування заслонила наче греблею Польщу і Чехословаччину перед більшовизмом і цим дала їм змогу спокійно за її плечима сконсолідуватися й закріпитися в тих границях, які вони сьогодні мають; — подруге — універсально історичне значіння має факт, що Україна оборонила Західну Европу перед небезпекою більшовицького заливу: початок (січень-лютий) 1919. року був в Европі дуже критичний, так побідники як і побіджені лежали на землі, рівно виснажені й вичерпані, безпосередно перед загрозою соціяльних переворотів. Лиш на волос втримувалася рівновага між силами соціяльного розруху і „контрреволюцією“. А що ця рівновага не перехилилась у напрямі соціяльної революції і в наслідок того в напрямі цілковитого схаотизовання Европи, то це завдячує Европа протибільшовицьким силам України, які змогли в перших місяцях 1919. не допустити до злиття рознузданих енергій московського більшовизму з угорськими комуністами; а ця злука була би дала носіям соціяльного розруху в Европі такий розгін, що його наслідки тяжко передбачити.

Що відноситься до опановання предмету, використання джерел і збереження історичної обєктивности, то треба признати, що твір дра К-го займає перше місце в історичній літературі про нові часи на Україні. Побіч української, польської і російської використав автор літературу й відповідні матеріяли німецькі, французькі та англійсько-американські. Обєктивність автора прямо подивугідна; ми так уже привикли, що ці, які пишуть історію нашого недавно-минулого, обовязково мусять вибілювати або виправдувати чи то якусь партію, чи якихось провідних людей, або знов ідеольогізують в історії, що з особливим признанням для автора підкреслюємо цю обєктивність, консеквентно проведену в цілім творі, навіть у місцях, які давали б підставу припускати можливість якогось відхилення. Автор пише про події й часи, в яких сам брав участь і їх переживав як старшина Січових

Стрільців і права рука Ф. Черника, з таким спокоєм і неупередженістю, наче би писав історію далеких йому країв і часів.

Оця безпартійність і обєктивність дозволила йому писати історію під кутом державних інтересів України і в цім найбільше для нас значіння і вартість цього твору. Державна думка українська — це червона нитка, що тягнеться безперивно через цілу книжку дра К-ого. Всі сили, які ділали тоді на Україні й які описує автор, розглядає й освітлює він під кутом ідеї української державности, показуючи завжди, наскільки вони сприяли або шкодили заснованню власнодержавности на Україні. Тим вніс др. К-ий в історію нашого недавно-минулого неодин новий погляд, неодну нову інтерпретацію, відмінну від загально в нас принятих. Взагалі можна його книжку назвати повною переоцінкою цінностей у відношенню до недавної нашої історії. Згадаймо для прикладу: в двофронтовій нашій боротьбі більшість українців, що цими справами займаються, склонна вважати східний, протимосковський фронт важнішим, тимчасом автор приводить ряд доказів, що справа української державности рішалася на західнім побоєвищі і лише побіда на цім фронті могла довести до заснування української держави, тимбільше що єдина нагода створити державу на надніпрянській Україні за гетьманщини не вдалася ізза політичної нездібности консервативного елєменту, але це вимагало від галицьких українців найбільшого напруження й найвищих досягнень і нещястям їх було, що вони на це не спромоглися. Блискуча аналіза гетьманського періоду вводить уже раз порядок у дискусії про гетьманщину й ріжнородні погляди про неї. Виказавши внутрішні противенства гетьманату, які робили його нездібним заснувати тривалий державний лад на Україні, автор каже, що „гетьманат не був жадною тривкою формою державного українського життя, а тільки тереном зудару двох противних сил: «всеросійської» реакції та східноукраїнської революційної демократії". А справу особи гетьмана формулює він у словах: „Україна потребувала гетьмана великого або жадного". Український гетьман замість проголошувати федерацію, повинен був покликати народ до боротьби за українську державність. „Тоді перед гетьманом стояла би боротьба. Може навіть страшна... Але відповідно до того усміхалась і особливо велика воєнна нагорода: або кровю і залізом створити наперекір усім противним затіям, а навіть всупереч усім соціольогічним законам державну націю українську, або згинути з повіваючими прапорами і так полишити прийдешнім поколінням незатертий, великий, геройський національний чин як прообраз боротьби за власну державність. Але того роду здібности бракувало зовсім гетьманові П. Скоропадському". Також уся історія польсько-української війни, що займає майже четверту частину твору, зображена в цілком новім освітленню і щойно на підставі цього можемо ясно бачити всі наші недостачі й помилки в цій війні та зрозуміти причини нашого програння (зреферування цієї частини зарезервуємо собі для окремої статті). Або

знов як освітлює др. К-ий спільну протибільшовицьку акцію Петлюри з поляками: Прибувши в грудні 1919 до Варшави, дав себе Петлюра вжити як знаряддя в руках польської політики. В Польщі дрижали тоді перед більшовицькою небезпекою, боячись, що більшовики, розправившися з контрреволюцією й Україною, звернуться проти Польщі; і справді вони почали збирати війська на протипольськім фронті. Щоби ударемнити очікуваний на весну 1920 більшовицький наступ, рішився Пілсудський випередити більшовиків польським протинаступом. При тім одною з найважніших справ для поляків було зєднати Петлюру для того підприємства і це вони дійсно осягнули, граючи на його протимосковських ресентиментах. „Від боротьби за власну національну справу до служби інтересам третьої держави, для котрої ця боротьба є корисною, веде завжди тільки один крок і цей крок зробив Симон Петлюра". Ще нижче подався він, коли в „союзі" з польським генеральним штабом орґанізував т. зв. „зимовий похід", оповив цілий край сіткою конспірації й повстанчих ватаг та взагалі „балканізував" Наддніпрянщину в тій божевільній вірі, що з цього може ще повстати самостійна держава. На ділі це все виходило на користь західному сусідові, якому йшло про те, щоби хаос за Збручем тривав якнайдовше; а Україна платила за це останками найкращого національно свідомого елєменту... А проте пише автор, характеризуючи Петлюру: „Ніколи не думав він про особисті користі. Він жив і працював лише для України".

Темпо політичного життя було на Україні в 1917—1920 нечувано швидке: події розвивалися, політичні ситуації змінялися немов у калєйдоскопі. Кожний майже день приносив зміну в грі політичних сил. Цих кілька літ збагатило націю таким неоціненим політичним досвідом — тимбільше неоціненим, що за нього заплатили кровю своєю мільйони найкращих синів народу —, що його доволі вистарчає, аби на нім виховати цілі ґенерації державнодумаючих і державнотворчих людей на Україні. Але хоч такий досвід зроблений, він ще ані не ввійшов до скарбниці нашої політичної культури, ані не ділає в нашій сучасній політичній творчості, бо не було нікого, хто — прямо кажучи — подав би його до відома українському громадянству. Щойно др. К-ий поставив своїм завданням зібрати все це кольосальне багацтво політичного досвіду українського народу з років 1917—1923, щоби його зберегти для тих, які вважаючи історію учителькою життя, схочуть на наших зусиллях, успіхах, недостачах, помилках у минувшині вигострювати свій політичний зір та поглиблювати своє політичне вміння. Цей досвід має для нас тим більшу вартість, що дав нам його дослідник з кваліфікатами визначного історика і з виразним державним українським світовідчуванням. Через це все стане його твір настольною книгою кожного, хто схоче засвоїти собі катеґорії українського державного думання.

Хотілось би ще занятися історичною методою автора, та не дозволяють на це рами малої статті. Але згадаймо хоч коротко.

Др. К-ий не належить до істориків того типу, що їх серед старших репрезентує нпр. проф. Дорошенко, до істориків нарративних, що як літописець: оповідають про минуле, резигнуючи з історичної синтези; його треба зарахувати до цієї історичної школи, що її на Україні заснував Липинський, до істориків синтетичного напряму. Він глибше підходить до історичних явищ, він наскрізь синтетик, що має змисл і зір для великих звязків історичних процесів, що дає суцільні, заокруглені образи минувшини, хоч і не зрікається аналізи, де цього потрібно. При читанню його твору ми нераз мали нагоду подивляти могутність його синтези, як з другого боку насолоджуватись аналізою. Але він аналізує явища, маючи все перед очима образ цілости і тому не губиться в дрібничках або річах другорядних, вкладає поодинокі історичні факти в органічну цілість.

Ще одного вчимося з твору дра К-ого: неминучости ходу історичних подій. Так нпр. коли галицькі українці мали такий політичний і військовий провід, як вони їх в 1918. р. в дійсності мали, коли їхні уявлення про політику, про суть міжнародних взаємин і т. д. були якраз такі, як в дійсності були, — то це з неминучою конечністю вело до такого висліду, який і прийшов. Або: коли українська інтелігенція на Наддніпрянщині ще перед війною переняла була від російської її інтернаціонально-соціялістичний світогляд, а сила національного і державнотворчого елєменту була прямо зникаючою, то це з неминучою конечністю вело не до української державности, але до хаосу, в якім мусів невідклично побідити більшовизм в силу того, що протибільшовицькі енергії на Сході Европи в наслідок такої, а не іншої історичної минувшини були нездібні його поконати. Приклади такої неминучости в історії (по німецьки означується це поняття більш відповідним терміном „Zwangsläufigkeit) можна би ще довго наводити. Вони повинні навчити тих, що розуміють історію як механічне чергування подій, що нпр. успіх чи невдача якогось народу в змаганнях за своє право залежить не лише від безпосередної акції в моменті вирішного бою, але що на це складається дорібок многих літ і — що найважніше — що помилки минувшини довго мстяться і лишають свій слід на життю народу.

Досить місця присвятив автор зясованню закордоннополітичних систем великих держав антанти й їх відношення до України: східноевропейська політика Франції й Україна, закордонна політика англійського лібералізму й Україна та більшовизм, зокрема дуже цікаві, бо досі взагалі нам невідомі, інтервенційні пляни маршала Фоша й їх звязок з антантськими місіями на Україні, зосібна з місією Бертлємі. Щойно на основі такого зясовання розуміємо достаточно появу цих місій на Україні. Багато уваги присвячено в книжці польським справам, поскільки вони мали вплив не лише на вислід польсько-українських змагань, але взагалі на хід подій на всій Україні. Ця сторінка твору дуже важна передовсім для українського читача, бо чи багато в нас є людей, які знають про повстання польської держави, про стан

польського народу в 1918. р., коли то в Польщі було аж чотири взаїмно себе поборюючі правительства, а розвиток подій ішов невідклично до соціяльної революції і щойно поява Пілсудського відвернула цю небезпеку, про всі нюанси польської політики в відношенню до Західної і Східної України? Для того, хто хоче зазнайомитись з цими справами, хто хоче запізнатися з характером і вдачею польського народу, твір К-го буде необхідною лєктурою.

Серед особливостей цього твору не можна поминути характеристик кількох провідних людей, що їх вплив на історію України в недавних роках мав рішаюче значіння. Характеристики Омеляновича Павленка, Грекова, Петрушевича, Павла Скоропадського, Симона Петлюри — це прямо портрети їхніх характерів, портрети, що плястичністю представлення, виразністю окреслень зовсім нагадують характеристики з „Римської історії" Момзена.

Книжка дра К-ого появилася в німецькій мові, та це, гадаємо, не буде перешкодою для нашої читацької громади, бо знання німецької мови ще настільки в нас поширене (молодше покоління залишилося під тим оглядом дуже позаду, а шкода!), що можна легко запізнатися з цією книжкою. Нам відомо, що авторові дуже залежало на цім, аби українське видання було першим, але відносини в культурній ділянці нашого національного життя є цього роду, що одну з найпотрібніших книг дістаємо завдяки німецькому видавництву. Ну що ж... Але й написання цього твору уможливили чужинці: свої це могли теж зробити, але чомусь уважали більш відповідним — шкодити...

Німецьке видання цього твору зробить велику прислугу справі ширення відомостей про Україну серед чужинців. Коли українська пропаганда годувала надто часто публичну опінію закордону примітивно писаними брошурками і бюлетинами, які один український публіцист слушно назвав „половою й січкою", то тут дістає чужинець в руки книжку, якої високий европейський рівень і науковий характер стоять поза всяким сумнівом; вийшла ж вона в ряді офіційних видань военноісторичного семинаря на берлінськім університеті. Чужинцеві виказує твір дра К-ого, які великі потенціяльні сили скриваються внутрі українського народу, заставляє його числитися з ними, коли він хоче правильно орієнтуватися в положенню східної Европи. Бо „національна самосвідомість народу й елементарний гін до свободи — свідомість і гін, що не лише збудилися в тяжкій національній праці просвітній, але зродились з крови пролитої у сотнях боїв — не дадуться вже більше усунути зі світа... А скоро з великого терпіння цієї нації повстане новий, відважний і незвичайно тяжкому зовнішному положенню духово дорослий провід народу — тоді стане Україна першою проблємою майбутньої східної Европи".

А нам дає монументальна книга дра Василя Кучабського те, чого нам досі дуже бракувало: першу й основну історію нашої слави й нашого горя, історію, яка може стати учителькою нашого життя. Чи стане? — лиш від нас це залежить.

З преси і жуналів.

Визначний публіцист і письменник соціялдемократії та розсадник безбожности Антін Крен навернувся в останніх днях, видаючи в Кльостернайбургу під Віднем дуже цікаву брошуру „Поворот до Церкви". Виїмок з тієї брошури поміщений в „Новій Зорі" (з 28. VI. с. р.): „Літами держав мене у своїм зачарованім крузі вільнодумний світогляд. Всі великі проблєми сучасности намагався я розвязати вільнодумними аргументати. Разом з тисячами убогих пролєтарів надіявся я на спасення з біди робітничої кляси. Я присягав на „модерних" корифеїв науки й думав, що при їх допомозі можна увільнитися з усякої віри. Я сам працював над тим, щоб відкрити той фундамент вільнодумного світогляду, на котрім могло б бути побудоване все наукове, політичне й етичне життя людства. Та згодом мав я досить того ожидання. Виразною наукою для мене стала Росія. В тій державі побідив соціялізм найострішого напрямку, а аджеж ніде робітнича кляса не двигає таких твердих невільничих кайданів, як саме в тім краю. Ніодна країна не перевела в життя так радикально домагань вільдумців, як Росія — і вніякім іншім краю масові злидні й нужда не зросли до таких розмірів, як саме в тій державі. Для мене стало ясно, що Росія довершила вправді великого діла в області машин, але зате тим менше зробила для людства. І побачив я наближення часу, коли необмежено зросте могутність машин, а люди западуться в безіменну неміч. І побачив я духом своїм той день, котрий ще надійде і в котрім жахливе розчарування відкриє очі народним масам. А останні посунення вільнодумного комунізму привели мене цілком до розуму — й одного дня почув я на собі величезну відповідальність, ту відповідальність, що її понесе на собі кожний, хто безпосередно, або посередно причиняється до можливости викликання такої трагедії також для свого народу. *Фатальний звязок між вільнодумством і більшовизмом* довів до того, що я щераз з найбільшим спокоєм передумав вільнодумство, його суть, його завдання і його цілі. Висліди тих студій, що відбулися далеко від щоденної метушні, при основнім знанню вільнодумства, було те, що в мені повстала поважна воля відвернутися від вільнодумства й вернути до Церкви..." (підкреслення наші) — Дивуєшся, як то сталося, що наші письменники, критики й мистці так легко, не гикнувши навіть, перейшли з радянофільських „Нових Шляхів" і „Критики" до вільнодумної „Назустрічі" — „Фатальний звязок між вільнодумством і більшовизмом"— отсе коротке твердження такого знавця тих обох напрямів як Крен відразу тобі розяснює цілу таємницю.

В своїй промові до журналістів 11. VI. с. р. св. Отець між іншим сказав (Нова Зоря, 28. VI. с. р.): „ Цю вашу журналістичну діяльність ви повинні посвятити на услуги правди й добра. Це принесе без сумніву великі заслуги для вас особисто й одночасно неоцінимі добра для тих, для котрих призначена праця... Саме це становить вашу велику заслугу, але разом страшну відповідальність, яка спадає на журналістів... Щоб тим словам надати повне світло, долучаємо ще одну думку, так знаменито висловлену в піднеслім і прегарнім висказі нашого великого письменника Олександра Манцонія: „Це відноситься до володарів слова, — а журналісти це також володарі слова —; коли справді бажають стати щораз більше панами слова, нехай найвищим їх законом буде: „*Ніколи не зрадити святої правди, ані ніколи не висказати слова, котре вихвалює злочин, а висміває чесноту*". — Ех, спраді „хочеться вовком вити" з одчаю, що в нас так мало таких журналістів!

В „Ateneum Kapłańskie" (ч. 2. с. р. ст. 175) читаємо в змісті італійської книжки: „Католицтво і фашизм" (*G. De Rossi dell'Arno:* Cattolicismo e Fascismo, Roma 1933) таке: „Фашизм є повнотою італійського „пробудження" (risorgimento), є свідомою творчістю народу, *для якого найсутнішими підставами є римськість і католицтво;* їх ніколи не буде гнобити, бо сам себе перекреслив би. Хто того не розуміє, є негідний називати себе італійцем"... „Фашизм пятнує розділ Церкви і Держави, бо ці дві інституції

з природи є так стисло злучені, як душа й тіло. Не можна розлучити релігійного і державного життя без величезної шкоди для обидвох. Фашизм признає і годиться на окремішність сфер ділання (non la separazione ma la distinzione). *Римсько-християнська культура є найбільшим скарбом людства*". (Підкресл. наші). — З такою пошаною і вірою ставляться до католицтва і християнства італійські фашисти. Ідеольоги ж українського фашизму воліють брати за підставу ніцшеанізм, так ворожий християнському духові, так непримиримий супроти християнської етики й моралі. Слушно каже Бертрам, що Ніцше зрадив Христа так як Юда (для поборення Христа написав твір „Антихрист"). Хто принимає вповні ніцшеанізм, той, хоч може й не все свідомо, принимає теж ворожу поставу до християнства. Ніщо дивного, що для ніцщівців релігійні мотиви будуть лише „паламарщиною" (Вістник, 608 ст. с. р.) та що для них буде правильною „основна думка, що предків людини треба шукати в нижчих родах" (Вістник 609 ст. с. р.).

Вістник (кн. 7—8 ст. 604) дав замітку про „Дзвони", якої суть думки така: М. С—ка написала в „Дзвонах" „Грають золоті кришинки, танцюють листочки і бруньки...", а через це М. Демкович-Добрянський не мав найменшого права в тих же „Дзвонах" написати статті про Георге, а тим більше не мав права закинути Кленові, що Клен в перекладі вірша Георге невірно віддав думку поета!!! — Sic!!! Мабуть авторові таких заміток в „Вістнику", з таким „умовим розвільненням" треба взагалі відібрати право писати. Готов заразити людей „умовою бігункою"!

Нові книжки.

Улас Самчук: Волинь. Роман-Хроніка у 3-х частинах. Бібл. „Дзвонів" ч. 2. Л. 1934 8⁰ 216 ст. Ціна 2·80 зл. з пересилкою 3·20 зл. Замовляти: „Дзвони", Львів, Японська 7/II.

Поцейбіч-Альманах. Вид. „Літерат. Світ" Л. 1934.

П. Коваль-Степовий: Перед світанком. Поезії. Збір. I. Вид. „Рідний Колос". Луцьк 1934, 34 ст.

В. Кархут: Вістря в темряві. Укр. Біб. ч. 4. Л. 1934, 8⁰ 128.

І. Керницький: Святоіванські вогні. Оповід. „Укр. Біб." червень 1934. ч. 6(18). Л. Накл. І. Тиктора. 16⁰ 126.

М. Голубець: Гей, видно село. Нарис. „Укр. Біб." ч. 7 (19). Л. 1934. Накл. І. Тиктора. 16⁰ 126.

О. Ю. Федькович: Вибір творів з передмовою М. Голубця. Укр. Бібл. ч. 8. Л. 1934. 16⁰ 128.

Ю. Федькович: Фармазони. 4 вид. Накл. Т-ва „Просвіта". Л. 1934. 8⁰ 64.

С. Будзиновська: Німий, мертвий свідок. Опов. з 4 образками А. Павлося. Л. 1934. Накл. Тов. „Просвіта", кн. 6. 16⁰ 48.

Д. Солянич: Хто винуватий та інші опов. з життя селянства на Покуттю. Едмонтон 1932.

А. Лотоцький: Три побратими. Іст. опов. з початків козаччини. 1934. Вид. „Світ дитини". 16⁰ 64.

М. Магир: Казка про золоту рибку. Л. 1934. В-во „Світ Дитини". 16⁰ 32.

О. Хронович: Іванків День. Вид. „Світ Дитини". Л. 1934. 16⁰.

Л. Лопатинський: Під камяним дахом. Комедія в двох діях. Л. 1934. Накл. Тов. „Просвіта". кн. 7 (801). 8⁰ 32.

С. Калинець: Роман і Юлія. Комедія на 1 дію. Вид. „Парана". Народ. Укр. Біб. в Бразилії, ч. 1. Додаток. Дід лірник (козацька повість віршем). Прудонтополіс в Бразилії 1934. 16⁰, 40+VIII.

Укр. Загальна Енциклопедія. Т. III. Зош. 25 і 26. Україна (Зош. 2 і 3: Історія України) 1934, 8⁰.

Богословія. Т. XII. кн. 2—3 1934. Науковий тримісячник Богосл. Наук. Т-ва у Львові. Зміст: Dr. B. Baran: De ortu et iuribus vicarii generalis (Finis). — о. Др. М. Конрад: Нарис історії старинної фільософії (продовження: фільос. грецька). — Др. І. Шпитковський: Рід і герб Шептицьких (продовж.). — Др. М. Руснак: Богослужебні книги Схід. Церкви про примат Папи. — 2. Вибрані питання: Е. Ю. Пеленський: До питання про бібліографію стародруків: В. Мошін: Коли Хозари перейшли на жидів-

ство. 3. Огляди й оцінки. 4. Всячина-хроніка. 5. Книжки й часописи.

Збірник фізіографічної комісії, випуск VI. Зміст: В. Бригідер: Липова алея в Станиславові. Ю. Полянський: Макуни дріясових глин у Валяві над Сяном. Т. Фотинюк: Erythronium dens canis L. на Опіллі. Ст. 42.

Sitzungsberichte der mathematisch-naturwissenschaftlich-ärtzlichen Sektion. Heft XX. Jänner 1934 — Juni 1934. Стор. 7.

Справоздання про чинність укр. наук. асоціяції в Празі. За час від 7. XII. до 30. VI. 1934.

о. др. Г. Костельник: Мойсей Вернигора. Український Валаам. Л. 1934. Накл. о. І. Яцкова. 16^0, 40.

о. др. Т. Галущинський ЧСВВ: Біблійна історія старого завіту, ч. III. (920—587 перед Хр.). Вид. ОО. Василіян в Жовкві, кн. CLXXVI. 1934, 299 ст. + карта Палестини й ілюстр.

о. др. Т. Галущинський ЧСВВ: Апостольські покликання в Євангеліях. Пояснення текстів св. Письма з приміненням до священичого й душпастирського життя. 8^0, 122 + II: Вид. Ч. С. В. В., кн. CLXXIII. Жовква 1934.

Josaphat J. Skruteń, OSBM. Un demisiècle d'histoire de l'Ordre des Basiliens (1882—1932). Essai de synthèse.

о. др. В. Василик: Правдивість Католицької Церкви. Відбитка з „Доброго Пастиря“. Станиславів. Накладом автора. Ст. 23+1 нпг., вел. 8^0.

о. др. В. Василик: Культурна сила католицизму. Відбитка з „Доброго Пастиря“. Станиславів. 1934. Накл. Ред. „Д. П.“, ст. 20.

о. прот. П. Табінський: Новіші реформи в Правосл. Церкві. Луцьк—Кремянець. Вид. автора. 1934, 16^0, 74.

Той сам: У лоні незєдиненої Правосл. Церкви. Луцьк—Кремянець. Вид автора. 1934, 8^0, 57.

о. Г. Фром — о. П. Дзедзик: Світські апостоли до праці. Авториз. переклад з нім. і перерібка. Л. 1934.

о. И. Чаплинський: Катехизм до першого Св. Причастя (по укр. і по анг.). Н. Дж. Philadelphia, Pa 1934 мал. 16^0, 75.

Календар Місіонаря на 1935 рік. Річник XXXII. Зладив о. М. Каровець ЧСВВ. Вид. ОО. Василіян у Жовкві. 140 ст.

Др. В. Січинський: Архітектура катедри Св. Юра у Львові. Праці Богосл. Наук. Т-ва у Львові Л. 1934 Т. VI 8^0. 96 + XXX стр. ілюстр.

Др. Вол. Залозецький: Огляд історії старохристіянського мистецтва. Праці Богосл. Наук. Тов. у Л. 1934, 8^0 122 + XLII ст. ілюстр.

В. Залозецький: Олекса Новаківський. Л. 1934. ст. 53+XXVIII. Накл. Укр. Т-ва Прихильників Мистецтва. 500 нумерованих примірників, 150 на крейдовому папері. Окладинка А. Малюци.

Проф. Др. І. Огієнко: Словник, місцевих слів, у літературній мові невживаних. „Бібл. Рідної Мови“, 1933—34, ч. 3—4. 16^0 156.

В. Безушко: Вілієм Шекспір — республиканець? Зап. Наук. Тов. ім Ш. Том. CLIII. вип. III. Л. 1934 від ст. 100—163.

Д. Віконська: Джемс Джойс Накл. авторки Л. 1834, 8^0.

P. Zajcew: Szewczenko i Polacy. Warszawa 1934. Nakładem „Biuletynu polsko-ukraińskiego“ 16^0 84.

І. Брик: М. Шашкевич. Накл. „Просвіти“. Л. 1934.

Проф. С. Русова: Наші визначні жінки. Літературні характеристики-силюети. З нагоди ювілейного Укр. Жін. Конгресу 1884—1934. Коломия 1934. Накл. Ред. „Жіноча Доля“ 8^0 92.

О. Дучинівська: Н. Кобринська як феменістка 1934, 34 ст.

Велика історія України. Зшиток ч. 6. Л. 1934. вел. 8^0 241—288.

Др. І. Витанович: Нарис суспільно-економ. укр. історії (Популярний виклад). Бібл. Рев. Союзу Укр. Кооп. ч. 39. Л. 1934. 8^0, 38.

Проф. С Шелухин: До вивчення „Руської Правди“. Зш. II Уривки з нарисів з додатком до І. зош. Накл. автора. Прага. 1934, 64 ст. 8^0 маш. цикл.

І. Крипякевич: Історія козаччини. Друге незмінене видання з 1922 р. Л. 1934. Накл. фонду „Учітеся брати мої“. 16^0 132.

А. Дублянський: Луцьк. Історичний нарис. Накл. Р. Кяоса Луцьк 1934 16^0.

М. Угрин - Безгрішний: Живець Черче. (Початки історії). Черче 4. 16^0 13,

І. Огієнко: Варшавська збірка про Орлика. Відб. із Зап. ЧСВВ. Стор. 201—213, 8-и.

За державність, матеріяли до історії українського війська. Збірник 4. Каліш, 1934. Видає Українське Воєнно-Істор. Тов. 8⁰ 270 + 8.

О. Шульгин: Без території. Ідеольогія та чин У.Н.Р. на чужині з передмовою В. Прокоповича. Вид. „Меч". Париж 1934, 8⁰, 252.

L. Wasilewski: Kwestja Ukraińska jako zagadnienie międzynarodowe. Праці Укр. Наук. Інст. в Варшаві Т. XXVIII. Варш. 1934, 8⁰, 146.

М. Галій-Б. Новицький; Геть маску! Національна політика на Радянській Україні в світлі документів. Львів-Прага 1934. 8⁰ 128.

Українець у Франції. Українсько-французький порадник. Склав Ф. Петренко. Вид. „Укр. Визв. Бібліотеки". Париж, 8⁰ 64.

С. Зынин: Лемковина — Сибир. Л. 1934. Накл. автора. 8⁰ 52.

„Famine in Ukraine". New York City 1934. United Ukrainian Organisations of The United States 8⁰ 32,

О. Назарук: Жіноча справа. З приводу І. Укр. Жін. Конг. Накл. Укр. Кат. Орг. Л. 1934. 16⁰.

О. Назарук: Жінка і суспільність. Накл. Укр. Кат. Орг. Л. 1834, 16⁰.

Українське економічне бюро. Другий річник. Варшава, 1934. 16⁰ 173 + (33, анонси).

Звідомлення Центросоюзу, Союзу Кооп. Союзів у Львові, з діяльности за 1933 рік. Стор. 40.

Звіт з діяльности і замкнення рахунків товариства взаїмних обезпечень на життя й ренти „Карпатія" у Львові, за адмініст. рік 1933. Л. 1934. стор. 16.

Промисл і торговля, ціни і гроші. Наука суспільної економії, частина III. Написав Др. Карло Кобєрський. Накл. „Самоосвіти", Л. 1934. 16⁰ 72.

Перша лемківська читанка. Л.1934. Накл. І. Тиктора. С. 64.

Л. Бачинський: Добре поведення. Bon-ton для молоді і старших. 3-тє вид. Вид. „Самоцвіт" в Перемишлі 1934.

Український Жіночий Конгрес. Станиславів, 23—27. VI. 1934. Ст. 16.

П. Мечник: Індивідуальний листок. Ч. І. Схема. Л. 1934. Накл. „Р. Ш." Стор. 18.

Січ. Неперіод. журнал Укр. Січового Союзу за кордоном. Прага, 1934 р., 2. ч.

М. О. Гайворонський: Укр. народні пісні.

Я. Ярославенко: Кооперативний гимн, слова У. Кравченко, на міш. і муж. хор. Л, Муз, накл. „Торбан".

Від Адміністрації.

Шановні Передплатники, Післяплатники і Неплатники! Говорять до Вас „Дзвони"! Перегляньте докладно все листування Адміністрації „Дзвонів"!

Від жовтня ц. р. висилатимемо журнал лише справжнім передплатникам і тим, що не залягають з більшою оплатою як за два останні числа. Всім іншим висилку журналу здержимо.

Впр. о. катех. Юліян Горницький — Любачів. Дотепер Ви вплатили 4/5 1932 10·— зл.. 3/6 1933 5·— зл. і 30/9 1933 5·— зл. Отже до кінця 1934. р. довг Деканальної Бібліотеки буде виносити: 15·— + 18·— + 15·— = 48·— зл. Щодо розподілу довгу на рати, годимося з Вашим предложенням. Сподіємося, що довг буде скоро вирівнаний!

Вп. п. Шикула Степан — Ярослав: Наші рахунки годяться. До кінця року належиться Адміністрації ще 2·— зл.

Вп. п. Осип Горбатий — Сулошова: На Вашу пропозицію годимося. Старайтеся приєднати для нас нових передплатників! Ч. 3/33 вичерпане. Якщо роздобудемо, пришлемо! Сердечно здоровимо.

Впр. о. сов. Антін Казновський — Глубічок: Гроші отримали. Ожидаємо Вашого приїзду. Здоровимо!

Всіх передплатників за Океаном взиваємо негайно вирівнати свої залеглості. В противному випадку здержимо висилку числа й умістимо їх прізвища на чорній лісті.

Всіх передплатників, що є поміщені в цім спису, просимо виповнити чеки і переслати передплату на 1934 рік:

Впр. о. Мащак Ів., Баківці; о. Ощипко Василь, Борщовичі; о. Др. Єрми К. Болехів; о. Ратич Волод., Ступки; о. Струмінський М., Берлин; о. Мигоцький Дм, Шабилин; о. Глуховецький Василь, Острів; о. Мельник Вас., Звенигород; о. Нестайко Д., Бучач; Вп. Сенів Антін; Манастир ОО. Василіян, Болехів; п. Др. Чировський В, Борщів; Повіт. Бурса, Броди; Впр. о. Танчак Василь., Серники Середні; інженер Глібовицький Ярослав, Залізці; п. Кокош Михайло, Сугрів; Впр. о. Мельничин Микола, Молотів; о. Мінко П, Дмитрів; п. Катер. Іванєньо, Тешанів; Впр. о. Ціховскі Генрик, Цєшин; П. Рижевський Я., Богатківці; о. Гораєцький Теодор, Доброміль; о. Бодак Василь, Долина; П. Др. Ів. Луців, Долина; Др. Ільницький Волод., Дрогобич; о. Шевчик Іван, Болохівці; Др. Гнатів Петро, Дрогобич; о. Сохоцький Ізидор, Гаї к. Львова; п. Вахнянин Іван, Вільковия; о. Терещук Вас., Полтва; о. Роздольський, Городок Яг.; п. Пісецький Ол., Грималів; п. Микитюк Мих., Виноград; о. Вахнюк Дм., Сороки: Терпиляк Андрій, Залуква; о. Бачинський В., Жеребки Кор;

Проф. Гусак Ст., Городенка; Впр. о. Денисевич Ол., Грубешів Люб.; Впр. о. Снігурович Мих., Язлівець; Іваніцка Наталія, Правна; Укр. Ґімназія, Каліш; п. Посацький П., Грабівка; Мосора Мирон, Калуш; Колєнда Федір, Камінь Кош.; Сайкевич Вас., Васючин; Волод. Долинський, Будилів; інж. Степан. Григорців, Косів; Олеськівна Софія, Жабокрикі малі: Греко католицький парохіяльний Уряд, Краків; о. Ступак Дмитро, Святкова Вел. о. Плашовецький Волод., Куровичі; о. Микитюк Волод., Кути Старі; о. Янович Лев, Жупанє; о. Первенець Ілля, Тарнава Гірна; о. Горницький Юліян, Любачів; о. Дир. Хмільовський Мик„ Мшана к. Льв.; о. Мих. Антонишин, Мальчиці; о. Качмар Іван, Злоцьке; Жизневський Вол., Поршна; о. Возняк Евген, Поршна; о. Кравчук М., Неґівці; о. Флюнт Зиновій, Биків; Гр. кат. парох. Уряд, Ожидів; П. Строцький Ізидор, Отинія; Панцюра Олекса, Цумань; о. Шанковський Петро, Оброшна; Ґашинський Евген. Перегінсько; о. Головінський Мирон, Доброполе, о. Прокопчук Іван, Вербівчик; о. Кутний Теодор, Годів; о. Заверуха Іван, Рибники;

Гамерський Остап, професор, Перемишль; о. Черкавський Іван, Радимно; о. Шкварок Петро, Сваричів; о. Бабій Волод., Лдзіне; Банах Мих., Дуби-Вольські; Др. Гуркевич В., Самбір; Др. Тригубчак А., Скалат; о. Плакида Гр., Скалат Старий; о. Др. Вергун Т., Сокаль; Др. Никифоряк С., Станиславів; Др. Гробельний Осип, Станиславів; о. Степан Гунчак, Пациків; Др. Олесницький Юлій, Станиславів; о. Пшепюрський Андрій, Старява; Пасіка Василь, Завадів; Кобат Петро, Голобутів;

о. Савицький Йосиф, Стрий; Омелькович Петро, Стрий; о. Цурковський Ма., Лани; о. Фелицький М., Снятин; о. В. Олексин Тартаків; Странт М., Березовиця; Чит. Коедук. ґімн.„Р Ш“, Тернопіль; о. Алиськевич Гр., Стегликівці; Залєвська Ангела, Окорск Малий; Блашків Мик. Дубківці; о. Пачовський Іван, Калагарівка; Гудян Дмитро, Новосілка; Др. Заплітний Антін, Теребовля; о. Дурбак С., Залавє; о. Тадей Галькевич, Головецько; „Рідна Школа“, Тустановичі; дир. Кульчицький, Угерсько; інж. Зємкевіч Р., Варшава; о. Малиновський Анатоль, Чабарівка; о. Подляшевицький Константин, Кобильниця Воляська; о. декан. Гірняк Гр., Винники; о. Головінський Вас., Зарваниця; Др, Полянський Ст., Волод. Вол., інж. Януш М., Вресля Влп.; о. Дрелих В, Новосілка; Др. Стефанович Роман, Заліщики; о. Карпович Ст., Батьків; о. Городницький Гр., Загірє; Скурська Марія, Зборів; о. Загайкевич К., Рудно; Др. Ваньо Теод., Золочів; Ґімназія коедук., Золочів; о. Чехут Павло, Іванівці; о. Ріпецький Мирослав, Ліски; Герасим Вас., Протези; Ванчицький Ст., Туради; — **вирівнюйте довг і присилайте передплату на 1934 р.!**

Дотепер ще ніяких грошей на передплату „Дзвонів" не прислали:

Впр. о Балько В., Романівка; о. Білик Мих., Скоморохи Нові; п. Боднарчук Т., Старі Броди; о. Боровець Д., Молодич: о. Бріль Мик., Сороки; о. Була М.. Зубків; о. Величко І., Глинки; О. Винницький І., Врублік Кор.; п. Винницький Ст., Самбір; о. Вітик Мих. Рудки; о. Войтович П., Негрибка; о. Гавришкевич І., Хишевичі; о. Гамерський Іван, Хмелиска; о. Гентін-Янишин, Загірє-Санок; о. Головід Ст., Гломча; Гр-кат. Парох. Уряд, Млиниска; о. Гумниський А., Соколів; Гупаловська Мел , Ужгород; о. Дідуник Мик., Петриче; о. Дороцький Й., Маковисько; о. Зрада Іван, Стрілків; о. Іваньо Іван, Тарнава; о. Ільницький М., Блажів; о. Каленський Евген, Самбір; о. Качмар М., Биліч; о. Козак Іван, Ветлина; о. Колтонюк Іван, Кобло Старе; Колянковська Н, Буско Здр., о. Кондро Стецан, Брусно Старе; о. Костек Ів., Нове село; о. Кочій Лев, Березовиця В., о. Кошель Йос., Хлівчани; о. Крайчик О., Тершів; Др. Кривуцький П., Львів; Кудрицький С. Бидґош; Кузьмінський М., Старі Броди; Др. Кульчицький Лев, Львів; о. Кульчицький Ст., Вощанці; о. Кутний Т., Заболотці; о. Кушлик Е., Пяновиці; Кушнір І., Краків; о. Лах Вас., Пишкоровичі; о. Левицький Волод. Глиняни; о. Левицький С., Дунаїв, Лисак Ст., Прага; о. Др. Лишак М., Хренів; о. Ліщинський Й. Мякіш; о. Ліщинський, Мшанець; Лозиняк Андрій, Гдиня; о. Ломницький Евген, Вільшаниця; о. Ящук Петро, Скварява; о. Макар С., Мостковичі; о. Малик К., Мужиловичі; о. Мандзеватий Гр., Порудно; о. Матейчак Нестор, Голе Равське; Маційчук Т., Семонія; Др. Мельник М., Скалат; о. Мельничук Антін, Сенява; о. Милянич Ник., Ялове; Надрічний І., Ясіна; о. Наклович Р., Довгомостиска; о. Ничай Ст, Сокаль; Олексюк Олена, Поникла; о. Ольшанський Ів., Хирів; о. Олійник П., Кустин; о. Остап Ів., Синьків; Паладійчук А., Ярямпіль; Паштетник М., Грабів; Пителівна Ольга, Озери; о. Піджарко Адр., Малашівці; о. Піх Теод., Ниновичі; о. Рудавський І., Туменець; о. Савчук П., Присівці: о. Салук Лука, Сокаль; о. Сапрун С, Стенятин; о. Саєвич Ос., Суровиця; о. Свістель Юліян, Нирків; о. Симко М., Завишень; о. Сікора М, Тишава Сільна; о. Смачило Ст., Гребенів; о. Смулка Р., Ражнів; о. Стефанів В., Баня Берез; Татусько Роман, Росохате; о. Тамашівський П., Коцюбинці; Трембіцка К., Любачів; о. Федевич І., Турка; о. Фіґоль М., Шульганівка; о. Хлипавка Вас., Гірне; о. Хоминський Е., Верхрата; о. Хотинецький К., Ярослав; о. Хрущ Гр., Новосілки; о. Ціховляс В., Похкіня; о. Чайковський О., Яблінки; о. Чехович О., Річиця; Чоповцій, Красово-Беш; о. Шарко Л., Добряни; о. Щепанський А., Заліска Воля; о. Щербанюк Ів., Вербилівці; Юхімюк Тома, Калінка; о. Янковський І., Сенечіль; о. Яремак Вас., Іщків. — **Долучуємо чеки! Не марнуйте їх! Присилайте передплату!**

Чорна ліста довжників:

(Продовження: попередні викази гл. в чч. 11—12 1933 і 1—2, 3, 1934).

о. Радкевич Евстахій, Сугрів, 35·— зол.; о. Івасик Стефан, Дашава, 25·30; — зол.; П. Бучма Василь, Дмитре, 35·—; о. Цар Теодозій, Малковичі, 35·—; о. Пісецький Іван, Корпів, 35·—; Др. Юрчинський Ост., Чортків, 35·—; Др. Хичій Іван, Чортків, 22·30—; Др. Електрович Волод. Чортків, 35·—; о. Чеховський Стефан, Біла Чорт. 35—; о. Барановський Юл., Дарахів 12·30—, Терлецький Григорій, Милятичі, 22·30—; о. Козоріс Мих., Купчинці, 27·30; Сточинський Іван, Богатківці, 35·—; о. Федеркевич Гнат, Тарнава, 35·—; Терлецький Ярослав, Козів, 35·—; Василенко Іван, Ясениця Сільна, 20·—; Др. Чапельський Волод., Дрогобич, 35·—; Др. Пацлавський В., Дрогобич, 35·—; о. Рижевський Волод., Лецівка 33·70; Др. Балей Святосл., Дубно, 35·—; о. Савчук Василь, Джурів, 35·—; о. Івахнюк Мих., Джурин, 31·30; Банах Денис, Глуховичі, 35·—; о. дек. Садовський Мик., Глиняни, 35·—; Др. Біляк Ст., Городок Яг., 35·—; о. Панчишин Гр., Гологори. (Дальше буде).

Подаємо до відома, що проф. Вячеслав Заїкин не є співпрацівником „Дзвонів" вже від 1933 р. *Редакція.*